İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARTAKALANIN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ; SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI'NIN GÖRÜNMEYEN DEĞERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba ÖZKAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Ocak 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARTAKALANIN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ; SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI'NIN GÖRÜNMEYEN DEĞERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba ÖZKAN
(502121137)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe ŞENTÜRER

Ocak 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502121137 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Tuba ÖZKAN.**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"ARTAKALANIN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ; SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI'NIN GÖRÜNMEYEN DEĞERLERİ"** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Ayşe ŞENTÜRER** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Doç. Dr. Funda UZ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Yrd. Doç Dr. Erdem CEYLAN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : **15 Aralık 2014**
Savunma Tarihi : **22 Ocak 2015**

Anneanneme,

ÖNSÖZ

Tüm bu süreçte her zaman yanımda olan ve her anımda bana destek olan aileme ve Emre'ye; yol gösterici yorumları ve eleştirileri ile tezime katkı sağlayan danışmanım Ayşe Şentürer'e; değerli eleştirileri için jüri üyeleri Erdem Ceylan'a ve Funda Uz'a; desteklerinden dolayı Canan'a, Selen'e ve Süreyya'ya; hafızalarının kapılarını aralayarak anılarını benimle paylaşan Yılmaz Ailesi'ne ve Ülker Hanım'a çok teşekkür ederim.

Ocak 2015

Tuba Özkan
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **x**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
ÖZET ..... **xiii**
SUMMARY ..... **xv**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı 1
1.2 Tezin Yöntemi 2
2. ARTAKALAN ENDÜSTRİ YAPILARI ve YENİDEN DEĞERLENDİRİLME SÜREÇLERİ **5**
2.1 Geç Sanayi Toplumunda Mekânın Yeniden Üretimi 5
2.1.1 Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramları 7
2.1.2 Artakalanın tetikledikleri 9
2.2 Artakalan Yapıların Yeniden Değerlendirilmesi 13
2.3 Farklı Aktörler ve Farklı Değerlendirme Yaklaşımları 14
3. MEVCUT DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARI VE NİCELİKSEL ZAMAN ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ **19**
3.1 Eski-Yeni Diyalektiği ve Modernlik Olgusu 19
3.2 Çizgisel Zaman Algısını Kırmak 25
4. SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI ve İMGE-ANILAR **31**
4.1 Bir Endüstri Mirası Olarak Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın Tarihsel Süreci 31
4.2 Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın Yeniden Değerlendirilme Süreci 37
4.3 Niteliksel Değerleri Açığa Çıkarmak 44
4.3.1 Hafıza ve imge-anılar 44
4.3.2 Yapının kullanıldığı ve artakaldığı süreçlerdeki yaşanmışlıkları 46
4.3.2.1 Bir Aile 48
4.3.2.2 Ülker Hanım 53
4.3.2.3 Kişisel deneyime dayalı bir anlatı 58
4.4 Çıkarımlar 60
5. SONUÇ **69**
KAYNAKLAR **73**
EKLER **77**
ÖZGEÇMİŞ **105**

KISALTMALAR

SCI	**:** Society for Industrial Heritage
AIA	**:** The Association for Industrial Archaeology
TICCIH	**:** The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
GYO	**:** Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
TMMOB	**:** Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TDK	**:** Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Terrain Vague, Man Ray, 1929. [URL1] 10
Şekil 2.2 : Bernd&Hilla Becher. Winding Towers, Belçika, Almanya. 1971–91. [URL2] 11
Şekil 2.3 : Bernd&Hilla Becher. Industrial Facades, 2012. [URL3] 11
Şekil 2.4 : Artakalan Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın tekinsiz hali 13
Şekil 2.5 : Farklı aktörler ve değerler grafiği, 2014 Tuba Özkan. 17
Şekil 3.1 : Eski ve yeni algısının tarihsel süreci, Tuba Özkan 2014 23
Şekil 3.2 : Çizgisel zaman algısı içinde aktörler-değerler grafiği, Tuba Özkan, 2014 25
Şekil 3.3 : Üç boyutlu düzleme dördüncü boyutun katılması, Tuba Özkan, 2014 26
Şekil 3.4 : Çizgisel olmayan zaman algısı içinde aktörler-değerler grafiği, Tuba Özkan, 2014 29
Şekil 4.1 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası, 1930'lar. [URL4] 32
Şekil 4.2 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası, 1930'lar. [URL5] 32
Şekil 4.3 : Eski Samsun Tütün İskelesi (Park iskelesi), 1950'ler, [URL6] 33
Şekil 4.4 : Tütün İskelesi'nin bugünkü durumu, temsili tütün iskelesi, [URL7]..... 33
Şekil 4.5 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın kent merkezindeki konumu, Tuba Özkan 2014 34
Şekil 4.6 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapıları giriş ve sokak ilişkileri, Tuba Özkan 2014 35
Şekil 4.7 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası sokağı (1960'lar) 36
Şekil 4.8 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapılarının tanımladığı sokağın yenilenmeden önce çekilmiş halini gösteren fotoğraf (2000'ler) 36
Şekil 4.9 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapılarının tanımladığı sokağın mevcut hali. [URL 8] 37
Şekil 4.10 : Kurul Kararları grafiği, Tuba Özkan, 2014. 39
Şekil 4.11 : Yeni yapılması önerilen binanın imar planındaki gösterimi. 40
Şekil 4.12 : Bulvar AVM meydanındaki tütün heykeli [URL 9]. 43
Şekil 4.13 : Bulvar AVM, yapılar yenilendikten sonra sokağın görüntüsü, fotoğraf: Tuba Özkan, 2014 43
Şekil 4.14 : Bulvar AVM, yapılar yenilendikten sonra sokağın gece görüntüsü [URL 10]. 43
Şekil 4.15 : Bulvar AVM, yenilendikten sonra meydanın ve Tekel Anıtı'nın görüntüsü, fotoğraf: Tuba Özkan, 2014 44
Şekil 4.16 : El pakette çalışan kadınlar, soldan ikinci Şefika Yılmaz 49
Şekil 4.17 : Şefika ve arkadaşları, ayakta soldan üçüncü Şefika Yılmaz 51
Şekil 4.18 : Tütün ayıklayan kadınlar, Yanan Tekel, en solda oturan Ülker Hanım. 54
Şekil 4.19 : El pakette çalışan kadınlar, soldan ikinci Şefika Yılmaz 55
Şekil 4.20 : Ülker Hanım ve arkadaşları makinelerin önünde, birinci kat, en sağda Ülker Hanım 55
Şekil 4.21 : Tütünün aşağı katlara dağıtıldığı çatı katı 56

Şekil 4.22 : Yıkılan müdüriyet binasının merdiveninde çalışanlar 57
Şekil 4.23 : Fabrikanın farklı süreçlerde deneyimlenme durumları. 60
Şekil 4.24 : Şefika Yılmaz'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan analiz tablosu 61
Şekil 4.25 :Şefika Yılmaz'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği 62
Şekil 4.26 : Zehra Yılmaz'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan tablosu. 63
Şekil 4.27 : Zehra Yılmaz'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği 64
Şekil 4.28 :Ülker Hanım'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan analiz tablosu 65
Şekil 4.29 :Ülker Hanım'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği 66
Şekil A.1 : Kültür Bakanlığı Bilgilendirme Yazısı 78
Şekil A.2 : Koruma Kurulu Kararı 79
Şekil A.3 : Koruma Kurulu Kararı 80
Şekil A.4 : Samsun Valiliği bilgilendirme yazısı 81
Şekil A.5 : Koruma Kurulu Kararı 82
Şekil A.6 : Koruma Kurulu Kararı 83
Şekil A.7 : Koruma Kurulu Kararı 84
Şekil A.8 : Koruma Kurulu Kararı 85
Şekil A.9 : Kültür ve Turizm Bakanlığı bilgilendirme yazısı 86
Şekil A.10 : Koruma Kurulu Kararı 87
Şekil A.11 : Koruma Kurulu Kararı 88
Şekil A.12 : Koruma Kurulu Kararı 89
Şekil A.13 : Mahkeme kararı 90
Şekil A.14 : Mahkeme kararı,devam 91
Şekil A.15 : Mahkeme kararı,devam 92
Şekil A.16 : Mahkeme kararı,devam 93
Şekil A.17 : Mahkeme kararı,devam 94
Şekil A.18 : Koruma Kurulu kararı 95
Şekil A.19 : Koruma Kurulu kararı 96
Şekil A.20 : Koruma kurulu kararı 97
Şekil A.21 : Koruma kuruluu kararı 98
Şekil A.22 : Koruma Kurulu kararı 99
Şekil A.23 : Koruma Kurulu kararı 100
Şekil A.24 : Koruma Kurulu kararı 101
Şekil A.25 : Koruma Kurulu kararı 102
Şekil B.1: Samsun Tekel Fabrikası ile ilgili Torunlar GYO tarafından yaptırılan Prime değerlendirme raporu, 2010 103

ARTAKALANIN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ; SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI'NIN GÖRÜNMEYEN DEĞERLERİ

ÖZET

Toplumun ve kentin endüstriyel tarihinin izlerini taşıyan eski endüstri yapılar, üretim biçimlerinin değişmesi ve gelişmesi ile işlevini yitirmiş ve zaman içinde terk edilmiştir. Terk edilen, sahipsiz bu mekânlar, tekinsizlik hissini tetikleyen müphem alanlar olarak kentsel mekâna dahil olur.

Farklı aktörler, artakalan bu endüstriyel kalıntılara farklı değerlendirme kriterlerini ön planda tutarak çeşitli bakış açılarıyla yaklaşmaktadır. Koruma kanunlarının kalıntının tarihsel değerini önemsemesi beklenir, fakat kurullar tarafından yapılan değerlendirmeler fiziksel boyutta kaygıların ötesine geçememekte ve niteliksel verilerin tümünü açığa çıkarma konusunda yetersiz kalmaktadır. Kapital kaçınılmaz olarak kullanım değerini, kullanıcılar ise fiziki yenilik değerini ön planda tutmaktadır. Mimarlık ise tasarım yolu ile diğer aktörlerin söylemlerini meşrulaştırmaya meyilli olabilmektedir. Fakat eskimiş kalıntının yenilenmesi ya da yerine taklitçi bir yenisinin konması, böylece artakalan yapının sebep olduğu müphem durumun mutlaklığa kavuşturulması tüm aktörlerin buluştuğu ortak paydadır.

Tüm bu değerlendirme mekanizmalarının niceliksel değerleri ön planda tutup, niteliksel değerleri pek de önemsememesinin kökeni mevcut zaman kavrayışımıza dayandırılabilir. Böyle bir kavrayışta, eski geçmişle yeni ise şimdi ile sıkı bir ilişki kurmaktadır. Geçmiş, şimdi ve geleceğin doğrusal bir düzende birbirini takip eden anlar olarak algılandığı durumda, şimdiye ait olan modern olarak tanımlanmakta ve doğası gereği sürekli yeniliği gerektiren modernlik, eski olana karşı keskin bir duruş geliştirmektedir. Modernin "yeni"lik üzerinden tanımlandığı bir toplumda ise, modernleşme asla bitmek bilmeyen sonsuz bir süreç haline gelme riskini de beraberinde getirmektedir.

Oysa geçmişin *bir önceki şimdi*, şimdinin ise *her an geçmekte olan gelecek bir geçmiş* olduğunu düşünmeye başladığımızda, zamanı doğrusal bir düzene oturttuğumuz ve niceliksel olarak hesapladığımız durumu kırmış oluruz. Geçmiş ve şimdi sıralı bir düzeneğin bir anını imlemez, biri diğerini takip etmez. Bir oluş içerisinde vuku bulur, bu birbirini doğuran ve birbirinin yerine geçen bir oluş halidir. İşte böyle bir zaman anlayışında, eski ve yeninin de tekrar tanımlanması gerekecektir. Eski, köhnemiş bir geçmiş yerine, bir önceki şimdi ile tanımlanabildiği bu durumda, fiziksel bir eskinin içeriğine gizlenmiş görünmeyen niteliksel çoklukları da görebilir oluruz.

Endüstriyel kalıntılar özelinde, görünmeyen bu çokluklar, bireylerin yapı üzerinden yaşadıkları deneyimlere ve bu deneyimlerin hafızadaki izlerine işaret eder. Yapı, üretim işlevini yerine getirirken ve artakaldığı süreçte farklı zamansal-mekansal deneyimlere olanak vermektedir. Bu deneyimlerin hafızadaki izlerinin ortaya çıkarılması, niteliksel değerlerin somutluk kazanabilmesi adına önemlidir.

Alışveriş merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiş olan Eski Samsun Tekel Sigara Fabrikası örneği üzerinden; yapının işlevini hala devam ettirirken kullanıcılarının hafızasında bıraktığı izler ve yapının işlevini yitirdikten yeniden işlevlendirildiği zamana kadar müphem bir mekân olarak algılandığı süreçte kentlilerin hafızasında bıraktığı izler deşifre edilmeye çalışılacaktır.

Kritik olan, çizgisel zaman algısından beslenen, eski yeni diyalektiğine dayalı bir değerlendirme sürecinde göz ardı edilen detayların ortaya çıkarılmasıdır. Bireylerin bu yapılara dair kişisel anılarının öykülenmesi ve analiz edilmesi irdelenmeyen niteliksel detayların görünür olması adına, hafızanın anahtarının saklandığı yer olabilir. Bu sayede, bu detaylar üzerinden mevcut durumu eleştiren alternatif bir değer sisteminin kurgulanmasının gerekliliğinin altı çizilecek ve böyle bir sistemin sunacağı olanaklar ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

RE-EVALUATION OF DESERTED INDUSTRIAL BUILDINGS; INTANGIBLE VALUES OF SAMSUN TEKEL TOBACCO FACTORY

SUMMARY

The modern industrial structures such as factories, gasometers, power plants... etc. were constructed in early 20th century in order to supply the social needs of the period, later they have become an integral part of the production mechanisms and thus the urban landscape.

As the 21st century approaches, the economy policies and the spatial organization of those policies have moved to a totally different dimension. In this fluid process, while the production and the consumption relations were quickly re- produced by economic concerns, it had also become inevitable for the existing spaces to be occupied for the production of new spaces. In that time, when these industrial structures were used actively, generating social and cultural life; they have had produced many experiences that fed these lives. But after a while they were abandoned as soon as they could not meet the spatial needs of the capital and they were left behind as "Terrain Vague"s.

The remaining industrial structures those had lost their function were abandoned during the post-industrial period are considered as 'scars in the urban landscape' or 'deserted spaces' and are examples to the remaining Terrain Vagues in the city.

But what was going to happen to the industrial structures and the urban spaces which have affected the social life of the previous format of the city?

Another point to underline about the old industrial structures is about the continuity of the traces in the memory of the citizens created by these structures. When the matter is taken from the physical perspective, together with the contemporary technological developments and with the deductive approach, it can be very easy and quick to remove the traces of the urban space or the traces of the previous structures. However, the issue that is problematized in this thesis is that; the traces of the places and the structures left on the memory of individuals within a society cannot be erased so easily. As a consequence of creative destruction, a disapparance moment occuring in individual's memories, brings along the danger of losing the ties with the ground.

The question of how these dysfunctional and abandoned spaces should be approached today, is tried to be answered by different institutions and organizations through notions as industrial archeology and industrial heritage.

"Industrial Heritage" is a notion that was put forward by the authorities in the context of conservation of these ruins constructing the memory of an era. An industrial heritage provides some important clues about the forms of production, engineering, architecture, design and the production of space-organization mechanisms of belonging period. The notion of Industrial Archaeology has emerged to evaluate the industrial residues in a systematic approach, which will allow us to understand the concerns of industrial history.

Old industrial facilities, which have a nearly two centuries history showed a considerable increase in Turkey after 1850. Today, number of deserted industrial facility, which was mostly built in the modernist era, stands as uncanny, ambiguous areas in many cities of Turkey. Currently, they are waiting to be transformed into a new cultural center, a shopping mall or being demolished completely.

The concept of uncanny, which was argued by Vidler in a wider framework of architectural context can be an effective tool for exploring the spatial potentials of industrial facilities. Unproductive industrial facilities once used intensively by the society, after losing the function over time, are abandoned and they become an unfamiliar ambiguous urban space that trigger the sense of "uncanny".

The continuity of the sense of "uncanny", which is uncovered by abandoned industrial areas, seems important as a value in the context of the conservation of the traces those areas left over the mind.

While different agents representing different powers of sanction, approach an industrial ruin, do they show any concerns in the context of "the preservation of the collective values built through memory"?

All agents, which have different powers in the society, develop their own approach and value systems in the context of the evaluation of an abandoned architecture. To understand this diversity in the value systems belonging to the agents' self-concerns, it can be useful to look at the value system that defined by Alois Riegl within the context of preservation of all kind of heritages. Riegl's system is basically based on two main topics; the first is the "commemorative values" that define the connection of the monument related with the past and the second is the "present-day values". While the commemorative values include the historical value and the age value, the present-day values contain the actual values such as the use-value and the newness-value.

The different agents approach to these ambiguous industrial ruins with different perspectives, considering different type of assesment criterias. The conservation laws deal with the historical value representatively, unfortunately the discussions can not go beyond the physical concerns and they remain incapable for bringing into the qualitative values the open. The capital inevitably care about the use value and the users care about the physical newless value. But the renewal of the old ruin or replacint it with a new one; the annihilation of the uncanny senses this way is the common ground that all agents agree with.

It can be argued that the reason for all these valuation systems prioritizing the quantitative values and not putingt enough attention on qualitative/intangible values is the traditional, chronological time perception. In this concept, the time has been perceived as a linear process; the present follows the past and the future follows the present. According to this understanding the old have a strong relationship with the past as the new has the same with the present time. As a result of this perception, we tend to think that the things which belong to the present time are "modern" and has more value than others. For this reason, the modernization is obliged to transform an endless process, in a context "modern" referring to new in the society.

However, if we start to think that the past was a previous present and the present is a past that is passing currently, it can be possible to leave the perspective where we the time is seen as a lineer process and a countable, quantitative phenomenon. The past and the present is not just a moment in order, the one does not follow the other. One

gives birth to the others, it occurs as a becoming. This kind of perception of time requires redefinition of the old and the new. The old can be defined with the previous present in order to the dilapidated past, so it would be possible to see hidden values in the oldness.

The values, which are intangible and specific to the industrial ruins, indicate personal experiences based on the building and the traces of these experiences in the mind. While the ruin was carrying out the allocated function and at the process of abandonment enables various temporal-spatial experiences.

The memory which enables the observation of the past, present and future coexistence so reflecting the purest phase of time as a mirror; is a place which all state of experience are recorded, memory-images of the past are collected and augmenting by every passing through moment. The static state of the memory-images repeatedly disrupted in the present time which is nothing else than a progress of the past that chasing the future and allow various virtual experiences. Due to managing concreteness on qualitative values, it is important to reveal the traces of experiences in memory.

In this thesis, the Samsun Tekel Tobacco Factory, as an industrial heritage that virtually affected people who experienced and perceived this place in their everyday life, is the place of research. The Samsun Tekel Tobacco Factory have been used as a production building in recent past and in this active time it took a respectable part of daily life of the labor force. Considering the central location of the complex, it can be said that the buildings also physically have an critical importance in the urban life. It is located at the corner of the city center, even builds up the entrance of high street that used for commercial purposes. The complex consists of two main buildings, Tobacco Storehouse and the Tekel Tobacco Factory, which defines an everyday urbanite passed through street between, and the additional buildings.

The historical process and the present condition of the Samsun Tekel Tobacco Factory were examined by two main perspectives. Firstly, the question of which agents and value judgments were overweighed along the renovation process of the structure was studied in terms of Riegl's classification of the value assessment of monuments.

Within the scope of this study, decisions taken by the conservation council about the building since 1999, an evaluation report prepared by the partnership of land estate that rented the buildings and observations that left traces in the perception of the citizens when it was a "terrain vague" were investigated. It was comprehended that those values focused by all different agents excluded qualitative values which can only be visible in the memory. These structures were interacted somehow for the sake of revealing lost and ignored values and interviews were conducted with people who experienced the building and the street defined by it.

The Samsun Tekel Tobacco Factory that was re-functioned as a shopping mall in 2012. The traces left in the memories of users when it was actively used and the traces left in the memories of the citizens during the ambiguous state of the building between periods of de-functioning and re-functioning were practiced to be deciphered in the scope of the thesis.

It was critical to reveal the details ignored along the evaluation process that was based on linear time perception and old-new dialectics with the help of memory-images reflecting various spatial experiences. Narration and analysis of the personal

memories of individuals in order to reveal ignored qualitative values may be the hidden place of the memory key. Therefore, the need for the construction of an alternative value assessment criticizing present condition via those details is going to be emphasized and the opportunities of such kind of a system are going to be brought out.

Consequently, the present value assessments tending to “renew each and every old building” may ignore experiences enabled by the one that was new once and the sensual potentials allowed by the one that is old today. During these physical renovation processes, it is not only stone blocks, windows, doors, sills, paints renewed, because aging does not only affect physical presence. Memory-images that occurred during aging of the structure and secured the relation of it with present time are at risk of vanishing completely together with the patina of the old structure by the process of renovation.

1. GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Toplumsal işleyişi şekillendiren mevcut ekonomik sistem doğası gereği, mekân üretim mekanizmalarını sürekli daha çok, daha büyük ve daha çabuk inşa etmeye ve toplumu da inşa edileni aynı hızla terk etmeye yönlendirmektedir. Kullanım değerini yitirmiş olan eski endüstriyel yapılar da bu 'hızla terk etme' sürecinde, atıl durumda bırakılan kentsel mekânların başında gelmektedirler. Modern endüstriyel kalıntılar, aktif olarak kullanıldıkları dönemde kentlilerin gündelik yaşamlarında önemli bir yer kaplamanın yanı sıra, aynı zamanda hala birçok kentlinin sabah kalkıp kapısından çıktığında gördüğü, bir sokaktan geçerken karşılaştığı, seyahat ederken yanından geçtiği; bir şekilde deneyimlediği mekânlardır (Woodward, 2012). Farklı tektoniği ve dokusuyla, hafızada iz bırakan güçlü kokusuyla, sesiyle ve görünüşüyle, endüstriyel kalıntıların doğurduğu mekânsal hisler, kentsel mekânın diğer formlarının deneyimlenmesi ile oluşan hislerden bir hayli farklıdır (Edensor, 2007). Tezin amacı yakın bir tarihe kadar atıl durumda olan eski Samsun Tekel Fabrikası üzerinden bu ilişkileri deşifre etmek ve mevcut yeniden değerlendirme politikalarının üzerinde temellendiği değerler sistemine alternatif bir yaklaşım geliştirmektir.

Tez kapsamında, öncelikle endüstri yapılarının "arda" kalma halleri ve bunların sebepleri ele alınacak, farklı boyutlarda değerli olduğu düşünülen kentteki artakalmış bu endüstriyel yapıların, farklı aktörler tarafından nasıl değerlendirildikleri irdelenecektir. Eski-yeni diyalektiğine dayanan ve niceliksel kaygılarla yönlenen mevcut değerler sisteminin, çizgisel zaman algısı ile ilişkisi ve çizgisel zaman algısını kırmanın ne gibi değerlendirme potansiyellerini doğuracağı gösterilmeye çalışılacaktır. Sonrasında bir endüstri mirası olarak Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın tarihten günümüze geçirdiği süreçler aktarılmaya çalışılacak ve yeniden işlevlendirilme süreci incelenerek tartışmaya açılacaktır.

Bu tartışmalara bağlı olarak, çizgisel zaman algısının dayattığı değerlendirme sistemlerinin ötesine geçebilen ve niteliksel verileri odağa alan alternatif

değerlendirme kriterleri geliştirmek üzere, Samsun Tekel Fabrikası'nın geçirdiği süreçler, yapı ile mekânsal ve zamansal olarak temas kurmuş bireylerin anılarının, bir sözlü tarih çalışması niteliğinde belgelenmesi yöntemiyle tartışmaya açılacaktır.

1.2 Tezin Yöntemi

Eski endüstri yapılarının değerlendirilmesi anlamında literatürde çeşitli yaklaşım önerileri ile karşılaşmak mümkünken, pratikteki uygulamalar daha ziyade mevcut ekonomik işleyişin yaptırım gücünün yüksek olduğu bir değerler sisteminden beslenmektedir. Bu işleyişin dayattığı değerler sisteminin kanıksanması da, toplumun genelinin benimsediği çizgisel zaman algısına dayandırılabilir. Pratikteki uygulamalara yansıyan bu anlayışı yıkabilmek adına çizgisel olmayan bir zamansallık arayışına gidilmesi gerekmektedir. Böyle bir zamansallığın araştırılması ise mekânın geçmişi şimdisi ve geleceğinin eşzamanlı deneyimlenebildiği hafızanın ve hafızadaki anıların deşifresi ile mümkün olabilir. Bu bağlamda, endüstri yapılarının bireylerin hafızaları ile kurduğu ilişki, tezin söyleminde önemli bir yer tutmaktadır.

Hafıza, en eski anlamıyla, çoğul bir zamana sahip olan, çoğul bir zamanda var olan, dolayısıyla, geçmişle sınırlanmayandır (De Certeau, 2008). Çağdaş bilimsel incelemeler, zamanın modern dönüşümünü kontrol edilebilir bir uzama çevirmekte ve hafızayı belli toplumsal çerçeveler içerisine sokarak olaylardaki ayrıntıları ve dolambaçları yok saymaktadırlar (De Certeau, 2008). Bu ayrıntıları ve dolambaçları keşfedebilmek üzere, Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın bireylerin hafızalarında bıraktığı tortular, sözlü tarih anlatımına başvurularak görünür kılınmaya çalışılacaktır.

Sözlü tarih anlatımının aktarımında önemli etkenlerden biri de "anlatı"dır. Aktarıcının orijinal anlatıyı metne aktarma aşamasında tercih edebileceği iki temel yol bulunmaktadır; birincisi anlatılanları minimumda müdahale ile metin haline getirmek, ikincisi ise anlatılanları tarihsel bir çerçevede ele alarak aktarmaktır (Thompson, 2000). Alternatif bir dile getirme yöntemi olarak, öyküleme, endüstri yapılarının bireysel hafızada bıraktığı izleri deşifre etmek adına potansiyelli bir yöntem önerisi olarak görünmektedir.

Öyküleme Türkçe sözlükte, ‘tahkiye, anlatı, ayrıntılarıyla anlatma, bir olay dizisini anlatma’ anlamına gelmektedir. Daha yakından baktığımızda, öyküleme, olayın koşullarının (yeri ve zamanının) ve muhatabının dile getirildiği bir düzenleme ve yerleştirme sanatı olarak nitelendirilebilir. Bir öykü anlatıldığında bir uzam kurgulanmaktadır ve anlatı, mekân-zaman-birey arasında kurulan ilişkinin dinleyiciye aktarılmasının, hafızada gizli kalmış zaman-mekan tortularının ve detaylarının görünür kılınmasının anahtarıdır.

De Certeau (2008), öykülemenin bilimsel bir yöntem olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunu kritik bir soruyla tartışmaya açar; “Öykülemeye başvurmayı, ortadan kaybedilemeyecek bir parça ya da söylemden kaldırılacak bir bölüm olarak kabul etmek yerine, bunun bilimsel söylemler içinde yararlı bir işleve sahip olduğunu… kabul ettiğimizde, öykülemenin bilimsel bir meşruiyet taşıdığı düşünülemez mi?” Bu sorunun açtığı kapıdan girerek, tezin söyleminde önemli bir yer tutan sözlü tarih anlatısını deşifre etmek maksadıyla öykülemeye başvurmak; hafıza üzerinden görünmeyeni görünür kılma çabasında yardımcı bir etken olacaktır.

Bu anlamda, Samsun Tekel Sigara Fabrikası’nı deneyimlemiş olan kişilerin görüşmeler esnasında paylaştığı anılar, olabildiğince objektif bir şekilde okunaklı bir kurgu oluşturularak bir öykü gibi okuyucuya aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu görüşmeler sonucunda yapı ve yakın çevresini konu alan farklı öyküler ve bu öykülerin içerisinde gizlenen çeşitli “imge-anılar” ortaya çıkar. Bu imge-anılar aslında mevcut çizgisel zaman algımız ile denk düşecek sıralı bir tarih anlatısı sunmamaktadır; birbirinden farklılaşan ve aynı zamanda iç içe geçen “karakter, yer, olay ve zaman” örgülerini içermektedirler. Bu örgülerin bir tür söylem analizi yöntemi ile (tersinir bir öyküleme yapılarak) ele alınması mümkündür. Her bir imge-anı tek tek bu örgüler çözülecek şekilde irdelendiğinde, farklı karakterlerin bu mimarlık yapıtı ile kurdukları zamansal-mekânsal ilişkilerin görünür kılınması mümkün olabilmektedir. Bu anlamda tüm bu imge-anılar bileşenlerine ayrıştırılarak tablolaştırılacak ve elde edilen veriler ışığında, her bir anlatıcının kendine özgü zaman-mekân-deneyim haritaları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. ARTAKALAN ENDÜSTRİ YAPILARI ve YENİDEN DEĞERLENDİRİLME SÜREÇLERİ

Bu bölümde, Endüstri Devrimi'nin getirdiği teknolojik yeniliklerin mekânsal gerekliliklerini karşılamak amacıyla üretilmiş olan "endüstriyel üretim yapılarının" geçirdiği tarihsel süreçler incelenecek ve bugün artık yeni üretim biçimlerinin benimsenmesi ile işlevini kaybetmiş olan bu yapıların yeniden değerlendirilme süreçleri ile bu süreçleri tetikleyen toplumsal, sosyal ve kültürel parametreler tartışmaya açılacaktır.

2.1 Geç Sanayi Toplumunda Mekânın Yeniden Üretimi

Kent, endüstrileşme süreci ile birlikte, 19. yüzyıl'dan itibaren değişmiş, dönüşmüş, kırılmalara uğramış, katmanlaşmış ve farklı deneyimlerin ayrışmasına veya bir aradalığına ev sahipliği yapmıştır. Mekân da bu deneyimlerin kurgulanmasında bir araçtır. Özellikle 20. yüzyıl başlarında, dönemin toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak adına inşa edilen modern endüstriyel yapılar; fabrikalar, gazhaneler, santraller vs. üretim mekanizmalarının ayrılmaz birer parçası haline gelmiştir.

21. yüzyıl'a yaklaştıkça, ekonomik politikaların ve bu politikaların mekânsal örgütlenmesinin bambaşka bir boyuta taşındığını söyleyebiliriz. Üretim-tüketim ilişkilerinin, ekonomik kaygılarla hızla yeniden üretildiği bu akışkan süreçte, önceden var olan bir mekânın bütünüyle işgal edilmesi ve yeni mekânlar üretilmesi kaçınılmazdır (Lefebvre, 1974). Peki, bu yeni mekânlar üretilirken, kentin bir önceki formatında toplumsal yaşantıyı etkilemiş kentsel mekânlara, endüstriyel yapılara ne olacaktır? Bu sorunun cevabını aramaya başlamadan önce, yeni mekân üretiminin altında yatan motivasyonu anlamamız gerekmektedir.

Endüstrileşme sürecinde benimsenen, üretim odaklı ekonomik politikaların çöküşü, tüketim dengesinin kurulması ihtiyacını doğurmuştur. Tüm bu üretim – tüketim mekanizmasını işler kılan şey ise, neo-liberal ekonomi tarafından üretilen arzu ve ihtiyaç söylemleridir. İhtiyaç olgusu, mevcut ekonomik sistemin nefes alabilmesi, süreklilik arz edebilmesi adına tekrar tekrar tanımlanır ve çeşitli söylemler ve

iddialarla, medya araçları yardımıyla topluma tanıtılır. Medyatik söylem yardımıyla yaratılan toplumsal-psikolojik yanılsamalar, toplumun ihtiyaç ve arzu algısını yöneten temel güçtür.

Kentte ki mekânsal ihtiyaçlar ve müdahaleler de işte bu değişken-toplumsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde doğmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarının bir yanılsama üzerinde temellendiğini söyleyebileceğimiz bu durumda, önce işlevsel ihtiyaçlar üretilir ve şekillenir, sonrasında ise kentsel mekân... Bu durumda, yeni ihtiyaçlar yeni işlevleri, yeni işlevler de yeni mekân ihtiyacını doğurur.

Fakat kentsel mekân, hiç bir zaman yeni ve el değmemiş, tertemiz bir sayfa değildir. Yüzeyinde barındırdığı tortular ve yaşanmışlıklar, yeni mekânların topografyasını oluşturur. Her zaman tertemiz bir yüzey üzerine, yepyeni bir mekân üretiminin mümkün olmadığı bu durumda, yeni mekân eskisine bir şekilde eklemlenecektir. Kentsel mekân, değişen ihtiyaçlar çerçevesinde her defasında yeniden ve yeniden üretilerek, çoğul anlamlar kazanacaktır.

Bu eklemlenme, bir görmezden gelme-inkâr etme politikası güdülerek de gerçekleştirilebilir, mevcut mekânın tortularından beslenerek de. Bu karardaki etkin güç ise sermayedir. Sermayeler, mevcut ekonomik sistemde, klasik türde üretimi, tüketim mallarının üretimini terk ederek, mekân üretimine hücum etmişlerdir (Lefebvre, 1974).Yani, üretilen şeylerin tüketilebilmesi için denkleme bir de "arzu tüketme makineleri"nin girmesi gerekmektedir. İşte bu makine, mekânı araç olarak kullanacak hatta mekânın kendisi olacaktır.

Modern kent, düzen ve denetim rejimlerinin öznesi haline gelirken, mekânlar da alışveriş, eğlence, yaşama ve çalışma gibi, önceden tanımlanmış belli başlı etkinlikler için bölümlenmeye ve sorgusuz sualsiz bu işlevlere tahsis edilmeye mahkûm görünmektedir (Edensor, 2005). Bu noktada, eskimiş mekânların ne tarihsellikleri ne de mekânsal potansiyelleri ön plandadır. Karar verici güçler, en çok rant sağlayabileceği seçeneği tercih etmeye meyillidir. Bu durum, kentsel mekân ile ilgili şu soruyu doğurur; kentsel mekân, maksimum ekonomik kalkınmayı sağlayacak şekilde, her türlü şekle girebilir mi?

Kent adeta bir bukalemun gibi, kendini eski halinden hiçbir iz kalmayacak şekilde hızla, her yeni ihtiyaca göre şekillendiren; kentli ile ihtiyaçları arasında kalan, oldukça uyumlu/esnek bir ara yüz müdür? Fiziksel açıdan düşünüldüğünde, güncel

teknolojik gelişmeler ile birlikte, tümden gelimci bir yaklaşımla, kentsel mekânın ya da bir yapının bir önceki formatının izlerini tamamen ya da kısmen ortadan kaldırmak oldukça hızlı ve kolay olabilir. Fakat problemi doğuran şey, fiziksel olarak yerle ilişkisi kesilen bu mekânların ya da yapıların, toplumu oluşturan bireylerin hafızası üzerinde bıraktığı izlerin bu kadar kolay silinip atılamayacak olmasıdır. Fiziksel (yaratıcı) yok-etmenin bir sonucu olarak, bireylerin hafızasında vuku bulacak bir yok olma anı, yer ile kurulan bağın yitirilmesi tehlikesini de beraberinde getirir.

2.1.1 Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramları

Yeni mekânlar yeni deneyimleri kentsel yaşantıya kattıkça, bir *ö*nceki kent formatında değer atfedilen mekânlar –muğlak/tanımsız- bir şekle bürünür. Etkin olarak kullanıldığı dönemde, sosyal ve kültürel yaşantıyı doğuran ve onu besleyen birçok deneyim üretmiş yapılar, sermayenin mekânsal ihtiyaçlarını karşılayamadıkları anda terk edilir ve bir müphem alan olarak *artakalır*lar. 'Kentsel peyzajdaki yaralar' veya 'yitik alanlar' olarak ele alınan, post-endüstriyel dönemde işlevini yitirerek artakalmış endüstriyel yapılar ve onların kalıntıları, "artakalan müphem alanlara" örnek teşkil etmektedir (Edensor, 2005).

Artakalmak (art-a+kal-mak) birleşik fiili "art-" ve "kal-" kelime köklerinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. 'Arkada olan, geride bulunan' anlamına gelen 'art-' kökü, eski Türkçede 'tortu, artık, pislik' anlamlarına gelen 'ark' kelimesinden türemiştir (Nişanyan Sözlük, 2014). 'Kalmak" fiilinin ise çok çeşitli anlamları olmakla beraber, 'kendisi ile birlikte bulunanlar yok olduktan, dağıldıktan veya gittikten sonra da var olmak; durmak; bulunmak; varlığını sürdürmek; geri bırakılmak' gibi anlamlarının, endüstri yapılarının artakalma halleri ile güçlü bir şekilde ilişkilendiği görülmektedir (Ötüken Sözlük, 2015). Endüstri yapılarının da, kentteki 'geride kalarak varlığını sürdüren tortular' olarak değerlendirilmesi bağlamında, bu yapıları tanımlamak için 'artakalma' ifadesinin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

"Endüstri mirası", bir dönemin hafızasını kurgulamış olan bu kalıntıların korunması bağlamında otoriteler tarafından ortaya atılmış olan bir kavramdır. Bir endüstri mirası, ait olduğu döneme ait üretim, mühendislik, mimarlık, tasarım ve üretim-mekan ilişkilerinin örgütlenme mekanizması ve biçimi vs. ile ilgili önemli ipuçları

verir. Bunun yanında, çalışan kesimin günün önemli bir kısmını geçirdiği, gündelik hayatını şekillendiren mekânlar olarak da, ait olduğu dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel yaşamını derinden etkilemiştir (Aktaş, 2006). Bu bağlamda endüstri yapıları, yakın denilebilecek bir tarihte elli sene kadar önce, uluslararası düzeyde koruma tartışmalarının gündemine alınmıştır. Bu tartışmalarla eşzamanlı olarak gündeme gelen ve birçok farklı disiplinin çalışma alanına girmiş olan Endüstri Arkeolojisi[1] kavramı ise endüstriyel geçmişimizi kavrayabilmemizi sağlayacak endüstriyel kalıntıların sistematik bir yaklaşımla değerlendirilmesi kaygısıyla ortaya çıkmıştır (Palmer & Neaverson, 1998).

Dünya genelinde yaklaşık iki asırlık geçmişinin olduğu düşünülebilecek endüstri yapılarının sayısı, Türkiye özelinde bakıldığında, 1850'den sonra hatırı sayılır bir artış göstermiştir (Köksal, 2006). Osmanlı'nın son dönemlerinde, başta İstanbul olmak üzere (20.Yy. başlarında Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki sanayi işletmelerinin %55'i İstanbul'da yer almaktadır) genellikle ulaşım ağının geliştiği bölgelerde inşa edilmişlerdir (Ökçün, 1997). Türiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, özellikle 20. yüzyıl'ın ilk yarısında, endüstrileşme ve üretim hükümetin devletçilik[2] politikaları bağlamında değerlendirilmiş ve üretim yapılarının işlerliği hayli artmıştır.

Özellikle Osmanlı İmparotorluğu'nun son ve cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomiyi ve üretimi canlandırmak amacıyla kurulan çeşitli kurumlar (Sümerbank, Tekel, Kardemir, Paşabahçe, Devlet Demiryolları vs. bu kurumlara örnek gösterilebilir), birçok kıyı kentinde ve gelişmekte olan kentlerde çeşitli alanlarda üretimler yapan fabrikaların açılmasına ön ayak olmuştur. Elektrik santralleri, gazhaneler, tersaneler ve silolar da aynı süreçte yoğun bir şekilde inşa edilen endüstriyel yapılara örnek teşkil etmektedir.

---

[1] Arkeoloji kelimesi "tarih öncesi ve eski çağlardan kalma eserleri tarih ve sanat değeri açısından inceleyen, araştıran bilim dalı" demektir. Bu kelimenin modern mimarlığın ilk yapıtları olarak nitelendirilen "endüstri yapıları" ile birlikte anılması, bugün artık modernin de tarihinden söz edildiğini kanıtlar niteliktedir.

[2] Devletçilik, en genel anlamıyla devletin toplumsal düzeni sağlamak için başvurduğu müdahaleler anlamına gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen devletçilik politikaları ise, güvenliği ve adaleti sağlama, asayişi sürdürme, savunma vb. gibi devletin kendiliğinden doğmuş görevlerinden ziyade, "ekonominin ve sanayinin gelişimini" odağa almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında devletin ekonomik hayata ettiği müdahaleler, o dönem sürdürülen devletçilik politikalarının uygulama alanlarını tanımlamıştır (Mumcu, 1997).

Türkiye'nin endüstrileşme sürecinin de önemli bir parçası olan endüstri yapılarının birçoğu, özellikle 20. yüzyıl'ın ikinci yarısında, güncel ihtiyaçlara cevap veremediği için kapatılmış, kaderine terk edilmiştir. Birçok modern endüstriyel yapı bugün tekinsiz, müphem alanlar olarak atıl bir şekilde öylece durmaktadır; bir kültür merkezine ve ya bir ticaret merkezine dönüştürülmeyi ya da yıkılıp yok edilmeyi beklemektedir.

2.1.2 Artakalanın tetikledikleri

Vidler'in mimarlık bağlamına oturtarak geniş bir çerçevede ele aldığı "tekinsizlik"[3] kavramı artakalan endüstriyel üretim yapılarının, potansiyellerini deşifre etmek için etkili bir araç olabilir.

Öncelikle edebiyatta 'korku doğuran evi, şatoyu' tanımlamak için kullanılmış olan "unheimlich" kavramı, sonrasında Freud'un kullanımı ile birlikte, psikanalizde öznenin tanıdıklık hissini kaybetme ve korku duyma haline vurgu yapan bir anlama kavuşmuştur. "Heim" Almanca'da kelime anlamıyla yuva (ev) anlamına gelmektedir. Bu kavramla vurgu yapılmak istenen; insanın ancak ikame ettiği evine karşı duyabileceği o aidiyetlik ve tanıdıklık hissini bir şekilde kaybetmesi sonucundaki duygulanımlarına benzer hissiyatlardır; bir tür yuvasızlaşma ya da yabancılaşma halidir. İngilizce tam karşılığı "unhomeliness" olan kavram, Freud'un kullanımında basit bir aidiyetsizlik hissinden daha fazlasıdır; "bir zamanlar bastırılmış tanıdık nesnelerin, tıpkı bir rüya halindeki gibi ansızın beklenmedik formlarda, yabancı bir şekle bürünüp geri gelmesidir" (Vidler 1994).

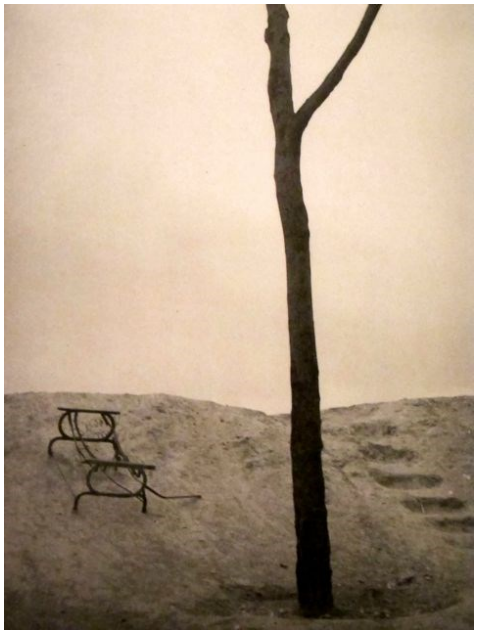
Tekinsizlik hissi, hızla gelişmekte olan büyük şehirlerin, had safhada heterojen kalabalıklığının ve yeni ölçekli kentsel mekânların kaçınılmaz bir sonucudur (Benjamin, 1973). Modernleşme sürecinde, geçmiş ile bağı zayıflayan kentli, en tanıdık olması gereken -kendisine- ve normalde güvende hissetmesi gereken yaşadığı çevreye dahi yabancılaşmıştır. Bugün artık kavramın vurguladığı iki ruh hali; bireyin kendine yabancılaşma hali ile yaşadığı çevreye yabancılaşma hali hemhal olmuş durumdadır, birbirini besleyip büyütmektedir. Endüstri Arkeolojisi konusu özelinde kavramı ele aldığımızda, işlevini yitirdiği anda terk edilmiş ve süreç

[3] Kavramın orijinal kullanımı Almanca "unheimlich" tir, İngilizce karşılığı ise "uncanny"dir.)

içerisinde atıllaşmış endüstri yapısı, toplum tarafından yoğun bir şekilde kullanılırken, artık tanıdık olmamaya başlar ve -tekinsizlik- hissini tetikleyen kentsel bir mekân haline gelir.

Kentteki tekinsizleşmiş bu eski üretim alanlarının güncel durumları, İspanyol mimar Sola Morales tarafından yirmi yıl önce tekrar gündeme getirilen "Terrain Vague" kavramı ile örtüşmektedir. Kavramın literatürde "kararsız alanlar, muğlak alan, yitik alan vs." gibi kullanımları olduğu saptanmış, tez kapsamında "müphem alan" olarak türkçeleştirilmiştir.

"Terrain" kelimesinin anlamı, Türkçede yer, arsa,arazi kavramları ile denk düşse de, buradaki kullanımında daha çok mekânsal anlamlar içermektedir. Kelime, kent ile dolaysız bir şekilde bağ kuran kent parçalarını/ mekânları hatta yapıları imlemektedir. "Vague" kelimesi ise; kökeninde istikrarsız/hareketli, boşluk, belirsiz vs. gibi çeşitli anlamlar taşısa da kentsel alanı tanımlama bağlamında en iyi "müphem" kavramı ile örtüşeceği düşünülmüştür.

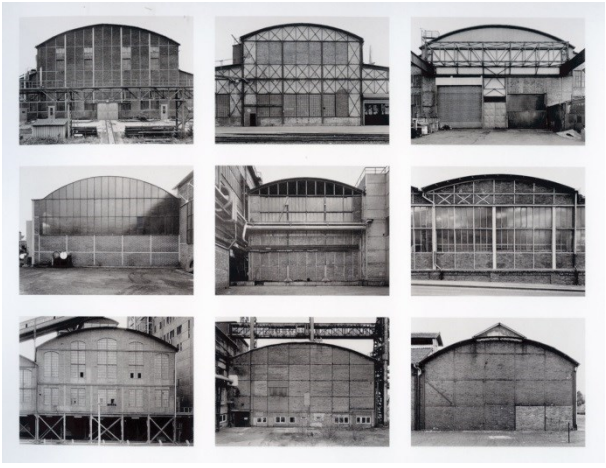
Şekil 2.1 : Terrain Vague, Man Ray, 1929. [URL1]

"Terrain Vague" kavramının ilk ortaya çıkışı sürrealist fotoğrafçı Man Ray tarafından 1929 yılında çekilmiş bir fotoğrafa bu ismin verilmesi ile gerçekleşmiştir (**2.1)**. Bir fotoğrafçının gözünden, bir zamanlar bazı yaşanmışlıklara ev sahipliği yapmış ama artık bugün kullanım değerini yitirmiş, bir nevi terk edilmiş bir kentsel alana bakılmaktadır (Walker, 2002). Burada fotoğraf, kentsel yaşantıya dair eski bir hikâye sunan bir *zaman-imge* işlevi görmektedir. Bir mimari yapıt olarak terk edilmiş

endüstri yapıları da böyle bir kavramsallaştırma içerisinde bir zaman-mekan olarak değerlendirilebilir. Sanat, müphemleşmiş ve sonrasında tekinsizleşmiş bir alanla karşılaştığında, tekinsizlik hissinin doğurduğu potansiyelleri gözlemleyerek kavramaya çalışmaktadır[4] **(2.2, 2.3)**.

Şekil 2.2 : Bernd&Hilla Becher. Winding Towers, Belçika, Almanya. 1971–91. [URL2]

Şekil 2.3 : Bernd&Hilla Becher. Industrial Facades, 2012. [URL3]

[4] Bernd&Hilla Becher çiftinin 1959'dan beri devam ettirdikleri, eski endüstriyel yapıların kavramsal potansiyellerini sistematik bir şekilde görünür kılan fotoğraf çalışmaları bu anlamda yerinde bir örnek olacaktır.

Müphemlik ve tekinsizliğin ilişkisini kurma bağlamında, tekinsizlik kavramının sanattaki algısının, psikolojideki kullanımından farklılaştığından bahsetmekte fayda vardır. Sanatta, "tekinsizlik kavramı, şimdiki zamanda parçalanmış bir bütün olarak var olan geçmişten anımsananların hatırası ve hafızasına bütünüyle yabancılaşabilecek kolektif değerlerin elden geçirilmesi ile eş anlamlıdır" (Akay, 2005:7). Mimari ise, müphemliği; güvensiz, tanımsız, üretken olmayan olarak görmektedir. Mimar, kente yabancı kalmış, kimliksiz ve tekinsiz bir alanla karşılaştığında hemen sınırlarını belirlemeye, kurallarını oluşturmaya ve bu muğlak alana tanımlı bir form vermeye meyillidir (Morales, 1995).

Sanatın tekinsiz olana yaklaşımı, tekinsiz bir endüstri yapısının yeniden değerlendirilme sürecinin gözden geçirilmesi için yaratıcı bir potansiyel taşımaktadır. Fütüristler, Dadaistler ve Sürrealistler, tekinsizlik kavramında hayal ve uyanıklık arasında kalma durumunu işaret eden bir anlam bulmuşlardır (Vidler, 1994). Sürrealistlerin yorumladığı şekilde tekinsiz, Freud'un tekinsiz tanımı ile bağdaşmamaktadır. Sürrealizm, modernizmin dayattığı "normal" formlarına karşı tekinsizlik içerisinde bir pozisyon alır. Sürrealizm için "gerçek" olan tekinsizliktir ve sürrealist yaklaşım ondan kaçınmak yerine tersine onu kışkırtır (Vidler, 2014).

Sürrealistler bilinçdışına özgü mekanizmaları rüyalar yoluyla anlamaya ve dünyanın görünen yüzünün gerisinde bekleyen harikuladelikleri; çürüyüp yok olmanın eşiğindeki güzellikleri göstermeye çalışmaktadır (Artun, 2014). Onların düşüncesinde insanın dünya ile yeniden kaynaşması, sabitlikler kuran bir çevreyle bütünleşmesiyle değil; sabitlikler kuran çevreden arınmasıyla olacaktır. Birey, 'akılcı' ve 'yapay' düzenlerden (hayal gücüne doğru kaçarak) sıyrıldığında, kozmik bir düzene erişir. Bağımsızlaşmış bir hayal gücü; modern öncesi dünyanın öğeleri olan sembollere, alegorilere, mitlere dayanan kozmik bir dünyanın tezahürü ve parçası olacaktır (Ojalvo, 2012). Düşüncenin rasyonel kısıtlarının gerçekliğini yansıtan mimarlıkta sürrealizmden söz etmek bir hayli zor görünse de, artakalan endüstri yapılarının yeniden değerlendirme süreçlerini, sürrealistlerin tekinsiz olana yaklaşımı üzerinden düşünmeye başlamak farklı potansiyelleri beraberinde getirebilir gibi görünmektedir **(2.4)**. Sürrealistler modernliğin etki altına aldığı bir ortamda, bilinçdışını modern öncesi öğelerle keşfetmeye çalışmışlardır. Bugün endüstri sonrası (post-modern) toplumda bilinçdışına nüfuz etmek adına, modernin tarihine; konumuz özelinde endüstri arkeolojisine bakılabilir.

Şekil 2.4 : Artakalan Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın tekinsiz hali

Peki, farklı yaptırım güçlerini temsil eden farklı aktörler, artakalmış bir endüstri yapısına yaklaşırken yukarıda bahsi geçen "hafıza üzerinden kurgulanan kolektif değerlerin korunması" bağlamında nasıl bir yaklaşım sergiler ya da bu anlamda bir koruma kaygısı duyarlar mı?

2.2 Artakalan Yapıların Yeniden Değerlendirilmesi

"Eski bir mimari yapıyı ya da bir eseri değerli kılan şey nedir?" sorusunun sorulmaya başlanması en temelde yeni olanın (yeni fikirlerin, eserlerin, mekânların vs.) üretiminin yoğunlaştığı ve eskinin yerine geçmeye başladığı zamanlara denk düşmektedir. Erken Rönesans döneminde, eskiler (eskinin yüceliğini, değişmezliğini ve kalıcılığını savunanlar) ve yeniler (yeni fikirlerin gerekliliğini savunanlar) arasında başlayan çekişme, düşünsel üretimleri odak alan değer tartışmasının da temellerini oluşturmuştur (Yılmaz, 2010).

Toplumları şekillendiren sosyal, ekonomik ve kültürel etmenler, farklı coğrafyalardaki toplumların mimarlık ürününe bakış açısını ve onu değerlendirme kriterlerini belirlemiştir. Fakat bugün artık toplum, iktidarın merkezileştiği bir güçler birliği gibi düşünülememektedir. Bu durumda, toplumsal işleyiş içerisinde farklı güçlere sahip her aktör, mimarlık konusunda kendi yaklaşımını ve değer sistemini geliştirir.

Aktörlerin kaygılarına göre çeşitlenen bu değer yargılarına karşı farklı bir bakış açısı edinmek adına, Alois Riegl'in eski eserlere nasıl yaklaşılabileceğini konu alan değerler sistemine bakmak faydalı olabilir. Riegl'in değerler sistemi iki temel bakış açısı üzerine kuruludur; birincisi eserlerin geçmiş ile kurduğu ilişkiler üzerinden

belirlenen *anımsatma (hafıza) değerleri* ikincisi ise *güncel* değeridir. "Eskilik değeri" ve "tarihi değer" eserin anımsatma (hafıza) değerini kurgular. (Riegl, 1996)

Eskilik değerinin önemsendiği durumda, eski eser veya yapı, zaman içerisinde üzerinde biriken katmanlar ile birlikte kıymetlidir ve o patinalara hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gerekmektedir. Bu değer anlayışı ile yapının doğal şartlar tarafından ne kadar eskitildiğine bakılmaksızın, eskimeye devam etmesine izin verilir. Çünkü eserin bu eskilik hali, bireylerin algısına ve hislerine hitap eden ve özünde onu değerli kılan şeydir. Tarihi değer ise, eserin inşa edildiği dönemde tetiklediği deneyimlerin önemli olduğunu ve o deneyim halinin korunması gerekliliğini savunur, yani orijinal halini önemser. O güne kadar eserde oluşmuş olan patinaları inkâr etmez fakat bu anlayışa göre, eser koruma kapsamına alındığı günden itibaren, yeni zamansal etkenlerin eskisinin izlerini silmesine izin verilmemeli, yapı ilk üretildiği andaki o orijinal formu ile birlikte yaşatılmalıdır: Dolayısıyla tarihin belirli bir anına işaret eden bir yaklaşım söz konusudur (Riegl, 1996).

Eserin güncel değerleri ise, "kullanım değeri" ve "sanat değeri" olarak belirlenmiştir. Kullanım değeri, eski eserin bugün nasıl kullanılacağı ya da kullanılıp kullanılamayacağı ile ilgili bir tartışma açar. Eski yapıların bugün yeniden işlevlendirilmesi konusu bu tartışma kapsamına girmektedir. Sanat değeri başlığı altında yenilik değeri (öz sanat değeri) ve görece sanat değeri işlenmektedir. Eserin yapıldığı andaki varlığına işaret eden yenilik değeri zaman içerisinde kaçınılmaz olarak aşınmaktadır. Sonuçta, yenilik değeri yaratıcı yıkımı[5] gerektirdiği ve yaş değeri de eseri öylece kendi haline bırakmayı övdüğü için, kaçınılmaz olarak birbiri ile çatışmaktadır (Riegl, 1996).

2.3 Farklı Aktörler ve Farklı Değerlendirme Yaklaşımları

Karar süreçlerinde toplumu temsil eden devlet, kendi değerler sisteminin sınırlarını belli kanunlar (koruma kanunları) çerçevesinde kurgulamaktadır. Bu anlamda ilk

[5] İlk olarak ekonomik bağlamda Joseph Schumpeter (1942) tarafından ortaya atılmış olan "yaratıcı yıkım" kavramı; kapitalist sistemde durmadan yenilenen üretim metotları ve endüstriyel örgütlenme tiplerinin bir sonucu olarak, sürekli olarak eski faktörleri yok edip yenilerini yaratma ihtiyacını vurgulamaktadır. Kavram sonrasında Harvey (2008) tarafından kentlerin gelişimi ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

kanun çalışması, 1882 yılında İngiltere ve İrlanda'da kabul edilen, "Eski Anıtları Koruma Kanunu" (The Ancient Monuments Protection Act) olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ise kültür mirasının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme, 1951 yılında çıkarılan 5805 sayılı Kanunla yapılmıştır (Koruma Kurulları, 2014). Bugün birçok ülkede uygulanan koruma kanunlarının altyapısını 1964 yılında Venedik'te gerçekleştirilen bir kongrede ortaya çıkan, tarihi yapıların korunması ve restorasyonları ile ilgili ana ilkeleri konu alan "Venedik Tüzüğü" oluşturmaktadır (ICOMOS, 2014). Endüstri mirası yapılarının korunması konusuna odaklanan Amerika'da SCI (Society for Industrial Heritage/ Endüstri Mirası Topluluğu), İngiltere'de AIA (The Association for Industrial Archaeology/ Endüstri Arkeolojisi Derneği), Avrupa kökenli olup uluslararası işlerlik gösteren TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage/ Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) gibi farklı coğrafyalarda benzer kaygılarla kurulmuş olan ortaklıkların ortaya çıkışı ise yetmişli yıllara denk gelmektedir.

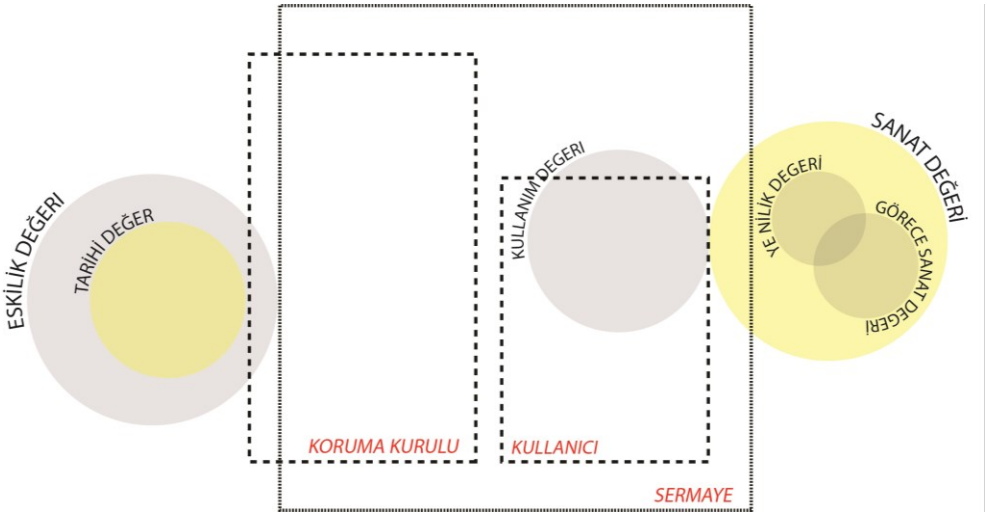
Türkiye'de yürürlükte olan koruma kanununa göre, bir eserin kültür varlığı olarak değerlendirilip korunmaya değer bulunması için birkaç temel özelliği olmalıdır. Kanundaki tanıma göre, "kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır." Mimari yapılar, taşınmaz kültür varlıkları kapsamında değerlendirilmektedir ve buna göre korumanın birinci şartı taşınmaz kültür varlığının 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış olmasıdır. Aynı kanun kapsamında, "...bu tarihten sonra yapılmış olan yapılar da önem ve özellikleri bakımından bakanlıkça korunmaya değer görülebilir" ifadesi yer almaktadır (Koruma Kanunu, 2014). Bu durumda koruma kurulları koruma kanunları çerçevesinde, pratikte işleyemese de, Riegl'in, eski esere atfettiği eskilik değerinin ve tarihsel değerin sürdürülebilirliğini dert edinmektedir.. Eski bir endüstri yapısına yapılacak yeni müdahaleler de bu kapsamda belirlenmeye çalışılır; yapı niceliksel olarak ne kadar eskidir, tarihsel süreçte onu önemli kılan nedir? Fakat 19. yüzyıl. sonrası yapılmış eserler konusunda, koruma kanununun çizdiği çerçeve ve değerlendirme yöntemi ayrıntılı bir şekilde açıklanmamaktadır, konuya yüzeysel değinilmektedir. (Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nunun 6.

Madde'sinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şu şekilde belirtilmiştir; "a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19' uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler." Böyle bir ifadenin spekülasyona açık olduğu, vakalar özelinde koruma kurulları tarafından her defasında tekrar yorumlanabilir olduğu tespiti yerinde olacaktır. Bu durumda, endüstriyel döneme ait bir yapı kanun kapsamında değerlendirilirken mekânın niceliksel özellikleri baskın olmaya başlar, niteliksel özellikleri (mekânın kentsel yaşantıda ve hafızada bıraktığı izler...) ise kaygan bir zemin üzerindedir. Yoruma açıklığı sebebiyle, tamamen değerlendirme sisteminin dışında tutulabilir ya da derinleştirilmeden sistemin işleyişine dahil edilebilir. Değerlendirmeler, kapsamlı tanımlanmamış kanunlar izleğinde yapıldıkça, denetimsiz sızıntılar vermeye ve daha çok sermayenin önemsediği kullanım değerini beslemeye başlar.

Sermaye ise kendi değer söylemini kurgulayarak mekânı yorumlar. Mekânın değerliliği, dünya pazarında fetişleştirilmiş ekonominin sonucu olarak belirlenir (Lefebvre, 1974). Bir mekânı değerli kılan şey onun bir şekilde ekonomik dolaşıma dahil edilebilir, pazarlanabilir ve toplumun kayda değer bir kesimi tarafından tüketilebilir olmasıdır. Bu durumda sermaye doğası gereği kentsel mekânın hafızada bıraktığı izlere karşı duyarlı ol(a)mayan bir yaklaşım geliştirir. Sermayeler için esas olan, hafızanın ya da kentsel mekânın korunması değil, karlılığın korunmasıdır. Bu nedenle sermaye eski endüstriyel yapıları değerlendirirken kullanım değerini önemser. Çünkü yapının tekrar kullanılmaya başlandığında ekonomik olarak ne kadar sürdürülebilir olacağı ve karlılık potansiyeli bu değerle ilişkilidir.

Bireyler için ise, mevcut üretim-tüketim mekanizmalarının toplumsal etkisi sonucu en önemli görülen değer, yapının yenilik değeridir. Çünkü toplum yeniyi, modern olarak değerlendirmeye meyillidir. Şeylerin yeni olma halleri onun için bir tür göstergedir; prestijin, ileriliğin ve modernliğin göstergesi... Farklı aktörler, artakalan endüstriyel yapılara çeşitli bakış açılarıyla yaklaşmaktadır, fakat müphemlik ve

tekinsizlik hissinin ortadan kaldırılması gerekliliği tüm aktörlerin buluştuğu ortak paydadır. Çağdaş mimarlık da bu değer arayışları ile uyum içerisinde çalışır ve karlılığı esas alarak, kanunlar çerçevesinde "yeniden işlevlendirilen eski yapılar gösterişli bir replikasyonundan ayırt edilemez hale getirilir" (Vidler, 1994) **(2.5)**.

Şekil 2.5 : Farklı aktörler ve değerler grafiği, 2014 Tuba Özkan.

Mimar, yeniden değerlendirme süreçlerinde karar verici mekanizmalar ile işbirliği içerisinde çalışan bir diğer önemli aktördür. Mimarinin, bu süreçlerdeki yaptırım gücü ve odağa aldığı değerler ise her vaka özelinde değişebilmektedir ve tasarım edimi de bu ortadan kaldırma sürecinde bir meşrulaştırma aracı olma potansiyelini taşımaktadır. Bu bağlamda alışıldık değer yargılarının bir sonucu olarak, alışıldık programlarla yapılan yeniden işlevlendirmeler, üretim mekânlarının ayrıksı doğasının gereğinden fazla evcilleştirilmesine[6] yol açma riskini beraberinde getirir (Cengizkan, 2006)

Bir müphem alan olarak eski endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesi konusu özelinde Morales'in (1995) mimarlık bağlamında sorduğu soru kritiktir; "Mimarlık, müphem alanda iktidarın ve soyut akıl yürütmenin agresif aracı haline gelmeden nasıl hareket edebilir?" ve cevabı ile devam eder; "Hepimiz kalıntı kente, kentin zaman ve mekan içindeki sürekliliğini sağlayan unsurları paramparça etmeyecek bir çelişkisel karmaşıklık ile yaklaşmalıyız." (Morales, 1995) Mevcut değerler

[6] "Evcilleştirme" ev- kelime kökünden türetilmiş bir fiildir. Daha önce "unheimlich" kavramının "heim-yuva-ev" kökünden türetildiğinden bahsetmiştik. Buradaki kullanımda bu iki kavram birbiri ile karşıtlık arz etmektedir. Bu bağlamda, yeniden işlevlendirme, endüstri yapılarının tekinsizliğini tekinleştirme, müphemliğini tanımlama operasyonu olarak yorumlanabilir.

sisteminde böyle bir yaklaşımın geçerlilik imkanı şüpheli görünse de, mimarinin, tekinsizlik hissini tetikleyen bu alanları değerlendirirken farklı bir hassasiyet göstermesi gerekliliğini vurgulaması anlamında önemli görünmektedir.

3. MEVCUT DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARI VE NİCELİKSEL ZAMAN ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Zamanı, içeriğinde mutlak bir geçmiş, şimdi ve gelecek olan çizgisel bir akış hali olarak algılamaktayız. Mevcut değerlendirme yaklaşımlarımız zamanı kavrayış biçimimizle, güçlü bir şekilde ilişkilenmektedir. Nesnelere, bizim konumuz özelinde yapılara atfedildiği anlamıyla eski/yeni sıfatları, zamanı kavrayış biçimimiz üzerinden kurgulanan ve daha çok niceliksel değerleri imleyen sıfatlardır. Anlamsal ve algısal olarak eski olma hali geçmişle, yenilik ise şimdi ile sıkı bir ilişki içerisindedir.

Koruma kurullarının temsili, toplumun ise mutlak bir yenilik arayışında olduğundan bahsetmiştik. Her iki durumda da, yeni olma hali eskinin üzerine basan, ondan beslenmek yerine onu yok sayan bir pratiği doğurmaktadır. Böyle bir işleyişte eski olma halinin sadece fiziksel özellikleri değil, niteliksel katmanları da tamamen göz ardı edilmektedir.

Yapının niteliksel özelliklerini de yenileme formülüne katan alternatif değerlendirme yaklaşımlarının arayışına girmeden önce, eski ve yeni sıfatlarının mevcut zaman kavrayışımız ile kurduğu ilişkinin kökenine inmek ve süreç içerisinde geçirdiği anlam kaymalarını tespit etmek gerekmektedir.

3.1 Eski-Yeni Diyalektiği ve Modernlik Olgusu

"Eski" kelimesi Türkçede; "Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı; önceki, sabık; geçerli olmayan; herhangi bir meslekte uzun süreden beri çalışmış olan; çok kullanmaktan yıpranmış, harap olmuş şey..." gibi birçok farklı anlamda kullanılmaktadır (TDK, 2014). Fakat bu anlamlara bütün olarak baktığımızda, kendi içinde tutarlı bir kümelenme oluşturduklarını görürüz. Her ne kadar modern insanın eski olana karşı hayranlık duyduğu, ona tapınmaya meyilli olduğu durumlardan söz etmek mümkün olsa da, güncel kullanımında eskinin

kelime anlamları algıda olumsuz bir etki bırakmaktadır. Eski kavramının, yeni ile karşıt tutulması bu algıyı güçlendirir. Çünkü *yeni* kelimesinin; "Kullanılmamış olan; oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan; en son edinilen; o güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, gösterilmemiş, düşünülmemiş, *farklı* olan; tanınmayan, bilinmeyen" gibi, güncel toplumsal dinamikler bağlamında düşünüldüğünde algıda olumlu bir etki bırakan anlamları bulunmaktadır (TDK, 2014).

Birbiri ile kullanıldığı duruma göre, anlamsal olarak ardışık veya zıt ilişkiler kuran iki sıfatın isimleri farklı bağlamlarda imlediği durumları ve zaman ile kurdukları ilişkileri deşifre etmek, anlamsal dönüşümlerinin kökenlerine ışık tutacaktır. Bu sıfatların anlamları kullanım biçimlerine göre değişmektedir; eski ve yeni, soyut bir takım olguları, fikirleri, sözleri vurgulamak için veya şeyleri nitelemek için kullanılabilirler. Örneğin fikirsel olarak tutucu ve geleneklerine körü körüne bağlı olan birini "eski kafalı" olarak nitelendirirken, yirmi senedir kullandığımız ve fiziksel olarak yıpranmış, verniği solmuş bir sandalyeyi "çok eski bir sandalye olarak" tanımlayabiliriz. Bunların yanında yenilik olgusunun bu iki durumdan farklılaşan, göreceli, başka bir kullanımı daha bulunmaktadır. Bu da ilk kez karşılaşılan, tanıdık olmayan bir şeyin, karşılaşan birey için yeni olma halidir. Yeninin bu kullanımında nitelenen şey, ilk kez karşılaşılan bir kavram, bir nesne veya bir deneyim olabilmektedir. Yeni olanın sağladığı bu hiç tanıdık olmayan deneyimin tedirgin edici olması beklenebilirdi. Bu bağlamda tekinsizin tanımına tekrar bakılabilir; tekinsizliği doğuranın "tanıdık olanın tanınmaz hale gelmesi" olduğundan bahsetmiştik. Tam da bu sebeple, yeni olanın "ilk kez karşılaşılan" olması, ancak eski olanın sağlayabildiği tekinsizlik hissine imkan vermesini olanaksız kılmaktadır.

Eskilik ve yenilik, mimarlık konusu özelinde, daha çok ikinci kullanımları ile kendilerine bir tartışma ortamı yaratabilmektedirler. Nesnel bir gerçeklik olarak ele alınabilen mimarlık yapıtının, zaman içerisindeki fiziksel dönüşümleri, yapıtın eski olma ve yeni olma hallerini de belirler. Bu durumda; elli senelik bir yapı eski veya on sene önce yapılmış fakat sıvaları dökülmüş, duvarları çatlamış bir yapı eskimiş olarak nitelendirilebilirken, birkaç ay önce inşa edilmiş, boyaları parlayan bir yapı yeni olarak nitelendirilir. Bu kullanımda eski ve yeni yapıyı sayılabilir bir zamansallık üzerinden, niceliksel olarak imlemektedir. Yeniliğin farklılaşan anlamı bağlamında değerlendirildiğinde ise, fiziksel mekân ile ya da o mekânın sunduğu

farklı deneyimlerle ilk kez karşılaşma hali, konu edilen mekânın (fiziksel olarak eskimiş olsa dahi) deneyimleyen bireyin gözünden yeni olarak algılanmasına sebep olabilir.

Eski-yeni diyalektiğinin kökenine inmek için, kavramların tarihsel süreçlerini irdelemek önemli görünmektedir. Burada karşımıza önceki zamanlarda yeni yerine, eskilik ile karşıtlık oluşturma görevini üstlenmiş olan *modern* kavramı çıkar.

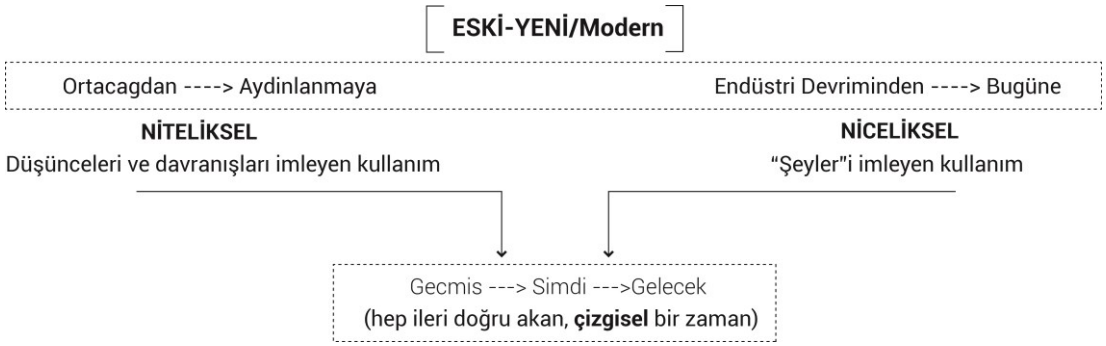
Ortaçağ öncesi Batı toplumunda ortaya çıkmış olan "modern" kavramı, "yakın tarihli ya da güncel olan şeye" atıfta bulunan "modo" zarfından türetilmiştir. İlk kullanıldığı dönemde "şimdi, güncel, geçmişte olanın karşıtı" gibi anlamlar taşımaktadır (Heynen, 2000). Ortaçağ Avrupası'nda, eskinin ve gelenekselin mükemmelliğini savunanlar ile kalıplaşmış söylemleri ve ritüelleri oldukları gibi kabul etmeyerek sorgulayanların karşı karşıya geldiği birçok fikirsel tartışma, kavramın ilk anlamlarının kurgulanmasının altyapısını oluşturmuştur (Yılmaz, 2004). Burada karşı durulan eskilik olgusunun, tamamen düşünsel ve davranışsal boyutta bir eskilik (ancients/ eskilere karşı yeniler/moderni) olduğunu vurgulamak gerekir. Süreç içerisinde "modern"ler diye adlandırılacak olan yeni fikirlerin yaratımını elzem bulan dönemin düşünürleri, eskiyi yüceltenlere karşı, ancak Aydınlanma ile somut sonuçlarını elde edecek olan düşünsel bir kavga başlatmışlardır. Böylece modern kavramı, toplumsal söylemde gelenekselleşmiş ve kanıksanmış bir eskiliğe karşı açtığı düşünsel savaşın bir sonucu olarak, yeni olanla daha derin bir ilişki kurmaya başlamıştır. Akın (1993), (daha önceki yüzyıllar içerisinde de *modern'in* varlığından söz edilse de) Aydınlanmanın gerçek anlamda Ortaçağı kapatıp modern'i başlatan dönüşüm olduğundan bahsederken, modernin de doğası gereği avangard olduğunu vurgular. Bu durumda modern kaçınılmaz olarak öncülük görevini üstlenir fakat bu durum kimi kez salt "yeni olma" olgusunun içerikten daha fazla önem taşıdığı ironik bir itki doğurur.

Modern kavramının yeni kavramı ile birlikte anılmaya başlanması ise 19.Yy'a denk gelmektedir. Yeni (Fransızca'da "nouveau, nouvel ya da nouvelle") sözcüğü Latincede "genç, henüz yeni" anlamına gelen novus'un küçültme anlamı taşıyan türevi novellus'tan gelir. Fransızca'da süreç içerisinde çok farklı anlamlar kazanır; sırasıyla önce yeni yaratılan şeyi niteler, taze bir şeyi, tecrübesiz bir kişiyi vs. anlatmak için kullanılırken, sonraları görülmemiş, aykırı, tuhaf ve şaşırtıcı gibi anlamlara kavuşmuştur. Süreç içerisinde Modern kavramının içeriğinin değişimiyle,

modern; yeni olanın eskimesinin bir sonucu olarak görünmek yerine, tekrar tekrar Antik çağın geçmişinin karşısında duran bir çağın (Modern çağın) bilincini yansıtacak şekilde kullanılmaya devam etmiştir (Habermas, 2002). 19. Yüzyıl'a kadar, yeni sözcüğü özellikle eskiyi ve gelenekselciliği savunanların söylemlerinde pek de olumlu bir anlamda kullanılmamıştır. Yenilik; açgözlü, obur bir tutkudur. Yeninin, yenilik değerini kazanması ise modernlik kavramının dönüşümü ile olacaktır (Yılmaz, 2004).

Aydınlanma olarak anılan tarihsel süreçle başlayan düşünsel ve bunu izleyen Endüstriyel Devrim ile yaşanan toplumsal ve kültürel değişimler, eski/modern kavramlarındaki anlamsal dönüşümün tetikleyicisi olmuştur. Bu değişimler ile modern olma düşüncesinin Antik çağın eskileri ile ilişkilenen anlamı, modern bilimlerden etkilenmiştir ve böylece modernlik, bilginin sonsuz gelişimi, sosyal ve manevi verimliliğin ilerlemesi bağlamında tartışılmaya başlanmıştır (Habermas, 2002).

Değişen ekonomik üretim biçimleri, öncelikle toplumun tüketim alışkanlıklarını, dolayısıyla yaşayış biçimlerini, algılarını, isteklerini arzularını ve dillerini; kavramların anlamlarını değiştirecektir... Böylece eski/modern kavramları için daha önce yaptığımız tanımlar ve kavramların bu tanımlar üzerinden kurduğu ilişkiler de değişime uğrayacaktır. Erken Ortaçağdan Aydınlanmaya kadar, *eski*; eskiden beri var olan düşünceleri, *modern* ise; eski savunucularının karşısında duran 'moderni'lerin yeni fikirler yaratma isteklerini temsil ederken, endüstrileşme ile birlikte yeni şekillenen toplumda eski; yıpranmış, geçmişe ait olan şeyleri, modern ise; yeni olan, eskimemiş, şimdiye ait olan şeyleri işaret eder. Modern sözcüğü, güncel kullanımında, sürekli yenilik üretmeyi vurgulayan evrensel bir sıfat haline gelmiştir – modern sanat, modern kadın, modern savaş, vb.(Yılmaz, 2004). Aradaki anlamsal fark en temelde şundan kaynaklanır; geçmiş dönemlerde eski/modern kavramları üzerinden tanımlanan şey düşünceler iken (niteliksel bir olgu) artık bu kavramlar daha çok "şeyler"i (niceliksel bir olgu) tanımlamak için kullanılmaktadır **(3.1)**. Değişmeyen tek şey ise kavramların "zaman" ile kurdukları ilişkidir. Her iki kullanımda da, eski geçmişle, modern ve yeni ise şimdi ile sıkı bir bağ kurmaktadır ve bugünün toplumunda şimdiye ait olarak görünen yeniye büyük bir övgü vardır.

Şekil 3.1 : Eski ve yeni algısının tarihsel süreci, Tuba Özkan 2014

Başlangıcı 19. Yüzyıl'ın ortalarına denk gelen, eski, yeni ve modern kavramları arasındaki ilişkinin yeniden yorumlanma süreci, modernin ilerlemeyi ve yeni olmayı işaret ettiği anlamların doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Bugün modernlik, geleneksel olan ve şimdiki zamana ait olan arasında soyut bir karşıtlık kurmaktadır fakat ilerlemenin sürekliliğinin elzem görüldüğü ve yeni olanın modasının kaçınılmaz olarak geçeceği bu anlayışta, modern olan da bir gün eskimeye mahkûmdur. Bu bağlamda modern, bugün yorumlanış biçimiyle, kendi sonunu getirecek olan anlayışı da paradoksal bir biçimde içeriğinde bulundurur (Habermas, 2002).Bu durumda, zaman çizelgesinde şimdiye oturttuğumuz (yeni) şeyler, bugün modern olarak değerlendirilirken, yarın eski olarak görülecektir. Bu bağlamda endüstri yapıları da ilk yapıldığı anda bir inşa-imha sürecinin (eskinin-gelenekselin imhası ve modernin inşası) sonucu olarak ortaya çıkmışken, şimdi, artakalınca imha tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Dellaloğlu (2013), Türkiye'nin modernleşme sürecinin Batı'nın modernleşme sürecinden daha farklı olduğundan bahseder. Batı toplumunun modernleşmesi, eskinin bir eleştirisi olarak, geriye dönüş yapılıp geçmişin içselleştirilmesi ile doğmuşken, Türkiye'de bu içselleştirme süreci yaşanamamıştır. Eleştiri Batı'da geleneği dönüştüren bir "gelenek" olduğundan dolayı modernleşme bir tür süreklilik arz etmektedir, bu nedenle gerçek bir kopuş yoktur. Bu bağlamda, Batının bizden daha gelenekçi olduğunu iddia etmek de mümkün görünmektedir. Paris'teki 300 yıllık bir şapkacının hala bir alıcısı varken, Nişantaşı'nda açılan bir kafe her yıl iç mekânını yenileme ihtiyacı duyabilir; çünkü toplumda modern olma olgusu, yeniyi tüketmek olarak algılanmaktadır. Geçmişin izlerini silmek, yaratmak için yok etmek, eskinin kalıntılarının üzerine yeni bir dünya inşa etmek, modernleşmenin kaçınılmaz sonucu olarak kabul edilmektedir (Hatherley, 2008). Tam da bu nedenle, modernin

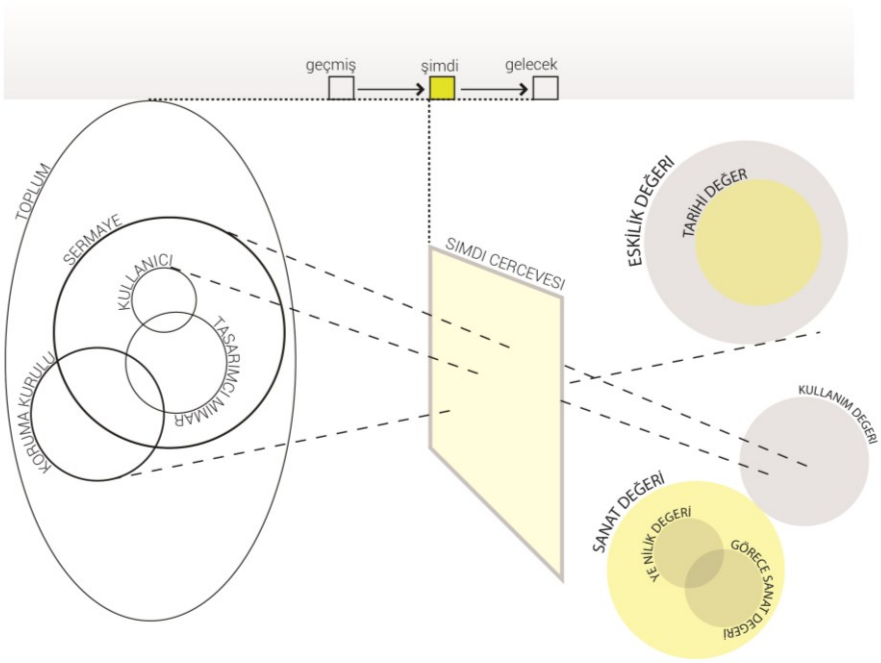
“yeni”lik üzerinden tanımlandığı bir toplumda, modernleşme asla bitmek bilmeyen sonsuz bir süreç haline gelme riskini de beraberinde getirebilir görünmektedir.

Mimarlık bağlamında düşündüğümüzde; eski ve yeni sıfatlarının, mimarlık yapıtının nicel bir zamansallık anlayışıyla değerlendirilmesi amacıyla kullanılıyor olması, mevcut değerlendirme sisteminin elini güçlendiren ve bu sistemi destekleyen söylemlerin temelini oluşturur. “Modern olma” halinin zaman zaman “yeni” sıfatının yerine geçerek, yapıtın fiziksel varoluş biçimini vurgulayacak, hatta onu övecek şekilde kullanılması da “yapıtın şimdisi”ne verilen önemi ortaya çıkarmaktadır.

Modern olma halinin fiziki olarak yeni olma hali ile karıştırıldığı, yeniliğe ya da moderne ulaşmak için eski olanın kökünden temizlenmesi gerektiğine inanılan güncel durumda eskiyen mimarlık yapıtları da, toplumun farklı aktörleri tarafından benzer çatışık bakış açıları ile değerlendirilebilmektedir. Bu inanç, görece yeni olup eskimiş olan yapıların (endüstri yapılarının) temizlenmesinin, yıkılmasının, yok edilmesinin daha kolay ve gerekli olduğu fikrini teşvik etmektedir.

Eski yeni diyalektiğine dayanan bir bakış açısı ile değerlendirilen artakalan endüstri yapılarının değerlendirilme süreçlerinin irdelenmesi ise diğer tarihi yapıların değerlendirilme süreçlerinden farklılaşan bir öneme sahiptir. Genellikle bu yapıların niceliksel olarak eskime ve çürüme halleri, arda bırakıldıkları süreçlerde; yani yakın bir geçmişte gerçekleşmiştir. Bu yapıların fiziksel olarak eskiyen her bir parçası toplumun geçmişine ve yaşayış biçimine dair fazlaca iz taşımaktadır. Hundertwasser (1975) Küf Manifestosu’nda yapının çürümesinin potansiyellerine şu şekilde vurgu yapar; “Bir yapı tamamlandıktan sonra içindeki duvarlar küflenmeye başlarsa, bu oraya yaşam girdiğinin kanıtıdır. Duvarlar yosun tutar da, evinizin dik açılı birleşmeleri yuvarlanmaya başlarsa insan sevinmelidir, çünkü evi bireyselleşmiştir ve insan mimari değişikliklerin tanığı olmuştur”. Benzer bir benzetme toplumsal yaşantı ile bütünleşmiş bir yapı olan Samsun Tekel Fabrikası için de yapılabilir. Tam da bu sebeple, bu yapıların yenilenme/yeniden değerlendirilme süreçlerinde ön plana çıkan, ‘niceliksel olarak eskime’ girdisinin doğurduğu ‘yenileme’ yaklaşımının yanına, ancak bu fiziksel eskime halinin derinlerinde izlenebilen, sayılamayan, görünmeyen verilerin de dikkate alındığı bir yaklaşım eklemlenmelidir.

Fakat çizgisel zaman kavrayışının sonucunda eski, yeni sıfatlarına atfedilen sabit anlamlar ile birlikte böyle bir değerlendirmenin yapılması pek de mümkün görünmemektedir. Bu anlamda öncelikle mevcut zaman algımızı sorgulamamız ve bu anlamdaki kabullerimizi sarsıntıya uğratmamız gerekir **(3.2)**.

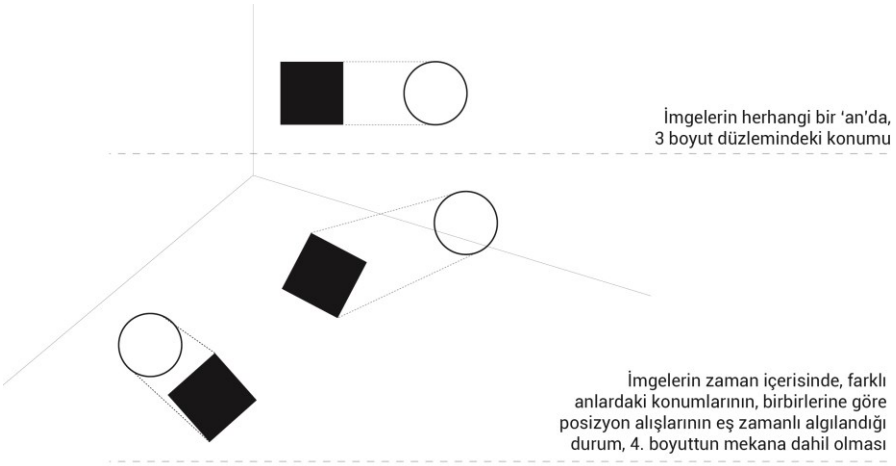
Şekil 3.2 : Çizgisel zaman algısı içinde aktörler-değerler grafiği, Tuba Özkan, 2014

3.2 Çizgisel Zaman Algısını Kırmak

Tarihsel dönüşümleri ile birlikte irdelemeye çalıştığımız eski, yeni ve modern kavramlarının anlamları ve ilişkileri, güncel mimarlık dinamiklerinin dayandırıldığı düşünce sistemini temellendirmede önemli bir yere sahiptir. Bu sıfatların farklı kullanımlarının toplumsal yaşantıdaki potansiyel yansımaları, "yaratıcı yok-etme"ye meyilli bir mimarlık pratiğini de doğurmaya gebedir. Keza, bir önceki bölümde irdelenmeye çalışılan niceliksel kaygılar üzerine kurulu mevcut değerler sistemi, bu potansiyel yansımaların bir sonucu olarak nitelendirilebilir.

Mevcut durumda mimarlık yapıtının eski ve yeni olma hali, fizikselliğinin zaman ile kurduğu ilişki bağlamında değerlendirilmektedir ve nicel veriler değerlendirme süreçlerinde birincil veri olarak kullanılmaktadır. Peki, bu niceliksel farklar dışında, nesne eskirken geçen sürede toplumla ya da bireylerle kurduğu ilişkilerle çoğalan niteliksel değerler nasıl ortaya çıkarılabilir? Eskilik ve yenilik olgusunu, nesnenin fiziksel varlığı üzerinden değil, birey ve toplum ile kurduğu ilişkiler üzerinden, bireyi

ittiği düşünceler ve imkân verdiği deneyimler üzerinden değerlendirmeye başladığımızda çok daha karmaşık ve ölçülemez bir gerçeklikle karşılaşırız. Mekân özelinde düşündüğümüzde, bu gerçeklikler, bireyin ve toplumun mekân ile kurduğu karmaşık ilişkiler üzerinden tanımlanır. İlişkinin karmaşıklığı, zamansal-mekansal deneyimlerin doğurduğu (tetiklediği) her an farklılaşan, üst üste binen, çakışan ve ayrışan anların zihinde bıraktığı tortuların açığa çıkarılması, okunması zorluğunu da beraberinde getirmektedir **(3.3)**. Nesnelerin (şeylerin) bir hareketler ardışıklığı olmadan tam olarak kavranamayacağı gerçeği mekânın zaman boyutunu oluşturmaktadır (Führ, 2005). Mekânı, üç boyutlu bir olgu olarak düşündüğümüzde, bireyin mekân deneyimini x,y,z eksenindeki konumunun ve konumunun değişiminin sayısal tezahürü ile mutlak bir gerçeklik olarak tanımlayabiliyorken, mekânı zaman boyutu ile birlikte düşündüğümüzde (dördüncü boyutu da bir girdi olarak probleme kattığımızda) bu deneyimin tanımına ulaşmak, alışılagelmiş (konvansiyonel) yaklaşımlarla mümkün olamamaktadır. Eski ve yeniyi ardışık bir şekilde üzerine oturttuğumuz çizgisel zaman algımızı kurgulayan mevcut anlayış, mekân ve birey arasındaki ilişkiye dayalı olan bu deneyimin okunmasını engelleyebilmektedir.

Şekil 3.3 : Üç boyutlu düzleme dördüncü boyutun katılması, Tuba Özkan, 2014

Bugün artık bilimsel çevrelerce dördüncü bir boyut olarak kabul gören zaman mefhumunu, üç boyutlu dünyamızda anlaşılır kılmak adına, niceliksel verilere indirgemekteyiz. Mevcut zaman kavrayışımızda geçmiş, şimdi ve gelecek ardışık anlar olarak tezahür edilmektedir. Bu durumda zaman da homojen bir çizgisellikte ilerleyen bir süreye işaret etmektedir. Böylece, zamanı kolaylıkla ölçülebilen/niceliksel bir olgu olarak nitelendirebilmekteyiz. Fakat geçmiş, şimdiki

ve gelecek zamanlar birbirlerini ardışık olarak izlemediği gibi, birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz da (Führ, 2005). Bergson'un vurguladığı zaman kavrayışında, zaman "niceliksel çokluk"lar (bölünebilirlikler) üzerinden kurguladığımız zaman anlayışıyla (saat, ay,yıl) konuşulamaz. Zaman yaşanan bir şeydir; niteliksel bir çokluktur (Mutman, 2012). Geçmiş ve şimdi, bir ardışıklığı değil, "bir-arada var olan, biri şimdi olan ve hep geçen, diğeri geçmiş olan ve hep var olan ama tüm şimdilerin geçmesini sağlayan iki öğeyi ifade etmektedir" (Deleuze, 2010).

Deleuze (2010), Bergson'un Madde ve Bellek'te, geçmiş ve şimdinin ilişkisi üzerine ortaya koyduğu fikirleri tekrar değerlendirirken, geçmiş ve şimdinin (hatta geleceğin) bir-arada-oluşundan bahseder. Eski/yeni ikiliğini algılarken başvurduğumuz "niceliksel zaman" kavrayışından farklılaşan bir söylem üretebilmek için bu bir-arada-oluş hali irdelenebilir. Deleuze'e göre, imgelerin zamanla kurduğu ilişkiyi değerlendirirken bir tür yanılsamaya düşmekteyiz. Geçmişin ancak öncelikle şimdi olduktan *sonra* geçmiş olarak kurulduğuna, başka bir ifadeyle; bir şimdinin geçmiş olduğuna, ancak bir başka şimdi onun yerini aldığında inanmaktayız. Oysa geçmiş, geçmişi olduğu şimdiyle eşzamanlıdır.

"Mutlak geçmiş zamanın koşuludur… Eğer hemen önceki şimdi geçerken, geride kalırken, aynı anda şimdi olmasaydı, yeni bir şimdi oluşamazdı. Herhangi bir şimdiki an aynı anda hem geçmiş, hem de şimdi olmasaydı nasıl geçebilirdi? Geçmiş geçmiş olduğu aynı anda şimdi olarak kurulmasaydı asla geçmiş olarak kurulamazdı"(Deleuze, 2010).

Deleuze, geçmiş, şimdi ve gelecek olarak, çizgisel bir biçimde algıladığımız zamana alternatif bir algılama biçimi önermektedşr. "Aion ve Chronos" kavramlarının her ikisi de zamanın çizgisel bir süreklilik olarak algılanmasına karşı ortaya atılmıştır. Chronos, henüz geçmekte olan zamanda gerçekleşmekte olan olayların zamanını, Aion ise gerçekleşmiş ya da henüz geçmekte olan zamanda gerçekleşen olaylardan beslenen ve her bir anda çoğalan ve kendini yenileyen sonsuz ama değişken bir tür zamanı imlemektedir. Bu iki zamansal durum, birbiri ile paradoksal bir biçimde bağlantılıdır ve birbirine bağımlıdır. "Chronos", aktüel olanın; "Aion" ise gücül olanın zamanıdır (Deleuze, 1990).

Yani, zamanın sürekli ileriye doğru hareket eden, salt niceliksel bir durum olmadığını, bir bütün olarak; geçmiş, şimdi ve geleceğin bir aradılığında türeyen

(gücül veya aktüel) “anıların” kurguladığı “niteliksel” bir oluş hali olduğunu kabul ettiğimizde; eski ve yeni kavramlarını niceliksel zaman çizelgesinde oturttuğumuz yerlerin de sarsıntıya uğraması kaçınılmazdır. Zamanı yeni kavrayış biçimimizi, eski ve yeni kavramlarına da uygulamamız gerekir. Bu durumda eski ve yeni iki ardışık durumu değil, bir arada var olan iki öğeyi temsil etmeye başlar. Bu bir aradalığı, erken Rönesans'tan beri farklı platformlarda kullanılmış olan bir metaforla anlatabiliriz. Metafora göre; yeni eskinin omuzlarına binmiş bir cücedir (ya da şimdi geçmişin omuzlarına binmiştir, böyle de düşünebiliriz) o kadar yüksekte oluşunu eskiye borçludur. Daha yüksekte olduğu için daha ileriyi görebilme avantajına sahiptir. Fakat aynı zamanda, yerle ilişkisini kestiğinden dolayı etrafındakilerle ilişki kuramaz, eskinin kendisi kadar algılayamaz da (Calinescu, 1987).

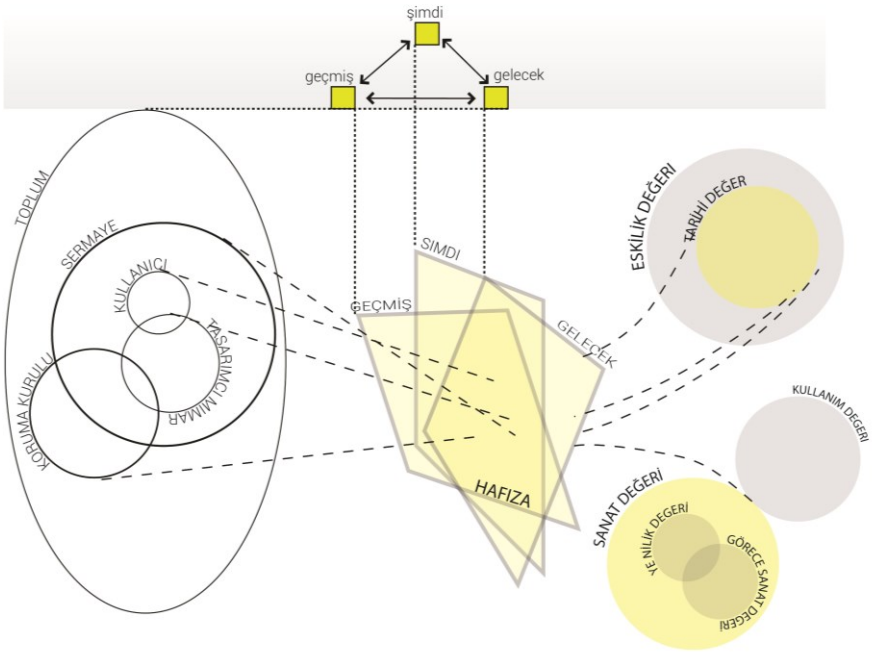
Mevcut zaman kavrayışımızda; eski, şimdiden geçmişe (bir önceki şimdiye) doğru bakıp, şimdi gördüğümüz bir gücül haldir. Yeni ise, şimdiden bir sonraki şimdiye doğru bakıp, eski olan üzerinden arzuladığımız yine (bir süreliğine) *gücül* bir haldir. Yeni olanın edimselleşmesinin kaçınılmaz olması, yine zamanı niceliksel kavrayışımızın ürünüdür. Oysa niteliksel zaman kavrayışında, yeni de eski gibi sonsuz bir gücül potansiyel barındırır. Burada da geçmiş/şimdi birlikteliğine benzer bir durum söz konusudur. Yeninin kurgulanabilmesi için bir eskinin olması şartı vardır ve bu eskinin tıpkı geçmiş gibi “kendinde eski” olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir.

Bu durumda yeni olanın “şimdiye ait olma” koşulunu da tekrar değerlendirmemiz gerekecektir. Şimdi ancak geçmişiyle birlikte var olabiliyorsa, yeni de ancak eskisi ile birlikte düşünülebilir. Eskinin varlığı olmadığında, yeni de yeni olmaz (Yeni ancak eskisi ile eşzamanlı olarak bir arada olduğunda ‘yeni’ olabilir). Böyle bir kavrayış, yeni olanın edimselleşmesine niteliksel bir değer katar.

500 yıllık bir obje ya da bir yapının, 100 yıllık bir obje ya da bir yapıya göre 400 yıl daha eski olduğunu söyleyebiliriz. Peki, bu uzun ve aynı zamanda görece kısa zaman dilimi içerisinde, obje ya da yapı ile iletişim kuran, onu kullanan, öyle ya da böyle ona değen ve onu deneyimleyen bireyin, toplumun, kültürel oluşumun matematiksel bir hesabı yapılabilir mi? Belki o 100 sene içerisinde öyle bir sıkışma yaşanmıştır ki, birim zamana denk gelen, söz konusu obje ya da yapı üzerinden kurulan zamansal ve mekânsal deneyimler 500 senelik yapıya göre çok daha fazladır... Bu durumda iki eski arasında bir derece farkı olsa da, biri diğerine göre

daha eskidir, daha çok geçmişi yansıtır veya değerlidir yorumu, bu kısıtlı niceliksel veriler üzerinden yapılamaz.

Bu durumda, zihnimizde geçmiş ve şimdinin zıt ve sürekli karakterini kırabildiğimizde, ne eski ne de yeni en başta bahsetmiş olduğumuz sahip olduğu anlamları karşılamamaya başlayacaktır. Böylece, eskilik ve yenilik üzerine üretilecek farklı düşüncelerin ve mimari yapılar özelinde; bu düşüncelerle tekrar kurgulanacak farklı değer sistemlerinin kapısını aralamış oluruz **(3.4)**.

Şekil 3.4 : Çizgisel olmayan zaman algısı içinde aktörler-değerler grafiği, Tuba Özkan, 2014

4. SAMSUN TEKEL SİGARA FABRİKASI ve İMGE-ANILAR

Teorik altyapısını kurgulamaya çalıştığımız bu tartışmayı, somut bir vaka üzerinden yürütmek, pratikteki potansiyelleri keşfedebilmek adına daha faydalı olacaktır.

4.1 Bir Endüstri Mirası Olarak Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın Tarihsel Süreci

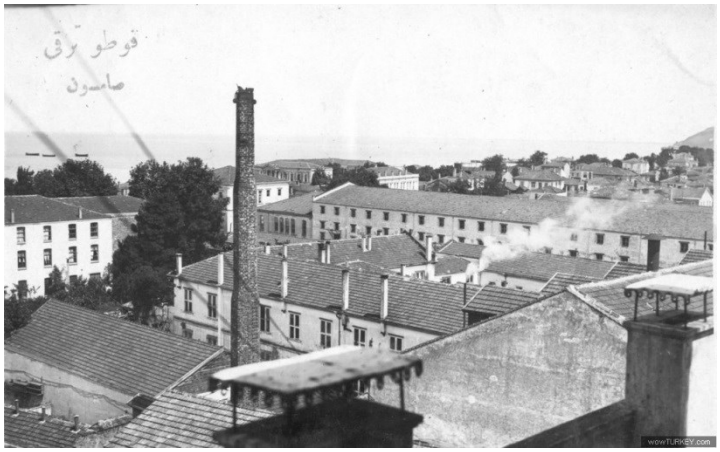
Tütün işletmeleri, Osmanlı İmparotorluğu'nun modernleşme/batılılaşma söylemleri ile geçen son döneminde yabancı devletlere verdiği imtiyazlar kapsamında Fransızlara devredilmiştir. Osmanlı İmparotorluğu topraklarındaki tütünü işletmek için kurulan Reji İdaresi (Regie Con-interessee des Tabacs Ottomans), ilk fabrikasını 1884 yılında İstanbul'da açmış ve Samsun Tütün Fabrikası'nın inşasına da aynı yıl başlanmıştır. Samsun Tütün Fabrikası'nın açılış tarihi ile ilgili net bir bilgi olmamakla birlikte, fabrikaya ait ilk resmi belgenin 1887 yılına ait olması sebebiyle açılışının da aynı yıl olabileceği düşünülmektedir (Erler&Edinsel, 2011).

Reji İdaresine verilen ayrıcalıklar ve bu idarenin Osmanlı İmparatorluğu topraklarında tütünün işletilmesinde tekel durumunda olması; tütünün üretim ve pazarlama süreçlerinin tam bir sömürü mekanizması gibi çalışmasına sebebiyet vermiştir. İmtiyazlar, çiftçinin elinden ürününü zorla ve düşük ücretle satın almaktan, fabrikada düşük ücretle çocuk işçi çalıştırmaya kadar birçok konuda kötüye kullanılmıştır (Baskın, 2006).

Reji İdaresi, 1926 senesinde Cumhuriyet'in kurulumundan sonra benimsenen devletçilik ilkesi kapsamında hükümet tarafından satın alınmıştır. Böylece Samsun Tütün Fabrikası'nın yönetimi devlete devredilmiş ve kurum ile birlikte fabrika da TEKEL adını almıştır **(4.1, 4.2)**.

Şekil 4.1 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası, 1930'lar. [URL4]

Şekil 4.2 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası, 1930'lar. [URL5]

Samsun kent merkezinde büyük kapasiteli bir tütün fabrikası bulunmasının, kentin ve dolaylı olarak ülkenin ekonomisine katkısının yanında, sosyal ve kültürel boyuttaki etkileri de yadsınamaz. Reji İdaresi döneminde uygulanan baskıcı ve haksız politikalar sebebiyle yöre halkı fakirleşirken, sermaye sahipleri zenginleşmiştir. Zenginleşen kesim kentin kamusal mekânlarına, birçok yatırım yapmıştır. Birçoğu kendi çıkarlarını gözeten, fabrikanın işleyişini kolaylaştıracak yatırımlar olmasına rağmen, sonuçta kent önemli büyük şehirlerden biri olarak anılmaya başlanmıştır. Reji işletmesinin sermaye sahiplerine sağladığı ekonomik katkı, bölgede eğitime yapılan yatırımları da beraberinde getirmiştir. Özellikle tütünün yetiştirildiği ve satıldığı bazı köylerde bu yatırımlar vasıtasıyla, okuma yazma oranının arttığı bilinmektedir. Bunların yanında, fabrika yıllar boyunca çok sayıda işçi direnişine ve ülke tarihinde öncü denilebilecek işçi örgütlenmelerine de ön ayak olmuştur (Erler&Edinsel, 2011). Fabrika, Osmanlı İmparatorluğu'nun son ve Cumhuriyetin ilk döneminde kadının endüstriyel üretim sürecine dahil olması bağlamında da önemli

bir yere sahiptir. 1940'lı yıllarda fabrikada çalışan toplam işçi sayısı 1475 iken, bunun 1000'ini kadınların oluşturduğu bilinmektedir (Makal, 2010).

Samsun Tekel Sigara Fabrikası yerleşkesi, deniz yolu ve kıyıya paralel geçen demir yolu ile kolaylıkla bağlantı kurması amacıyla kıyıya oldukça yakın konuşlanmıştır. Yerleşkeyi kıyı şeridi ile bağlayan yol aksı, önceki tarihlerde eski Samsun Tütün İskelesi'ne[7] bağlanmaktadır **(4.3, 4.4)**

6 bloktan oluşur ve yaklaşık 23.000 m2'lik geniş bir alana dağılmıştır **(4.5)**. Yerleşkedeki binalar, betonarme ve kâgir yapım sistemleri ile inşa edilmiştir. Blokların tümünde döşeme kaplaması ahşap, çatı örtüleri ise alaturka kiremittir. Bütün bloklardaki kapı ve pencere doğramaları ahşaptır (Us, 2014).

Şekil 4.3 : Eski Samsun Tütün İskelesi (Park iskelesi), 1950'ler, [URL6]

Şekil 4.4 : Tütün İskelesi'nin bugünkü durumu, temsili tütün iskelesi, [URL7]

[7] Bazı kaynaklarda Park İskelesi ve Reji İskelesi olarak da geçmektedir. 1954 yılına kadar Samsun'a deniz ulaşımı 8 adet iskele ile sağlanmaktaydı (Samsun Kent Müzesi, 2015). Tütün İskelesi de bunlardan biridir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da yaptığı Samsun ziyaretinde kullandığı iskele de bu iskeledir. Bugün eski iskelenin yerine Atatürk'ün Samsun'a vardığı anı gösteren simgesel bir iskele ve gemi inşa edilmiştir.

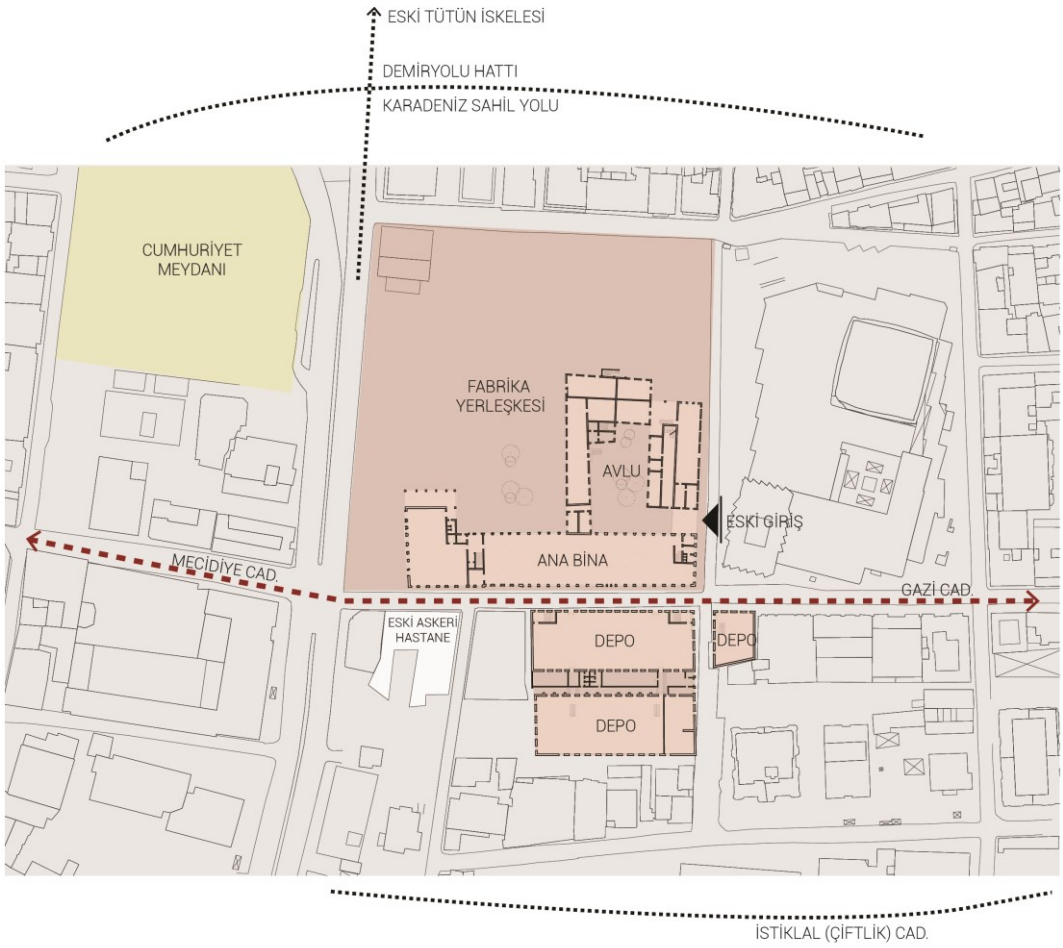

Şekil 4.5 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın kent merkezindeki konumu, Tuba Özkan 2014

Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın kent merkezindeki konumu göz önüne alındığında, fiziksel olarak da kentsel yaşantıda kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Kent meydanının çapraz karşısında yer alan yerleşke, kentin ticari amaçla kullanılan ana caddesinin (Mecidiye Caddesi) girişini de kurgular.

Kompleks Tütün Depo Ambarı ve Tekel Sigara Fabrikası olmak üzere iki ana binadan ve fabrika binasına eklemlenen ilave yapılardan oluşur. Ana binaya eklemlenen ilave yapılar kendi içlerinde küçük bir avlu oluşturmaktadır ve ana

binaya giriş doğu cephesinden (Bugünkü Orhaniye Sokağı'ndan), bu yapılardan sağlanır **(4.6)**. Fabrika binası ve tütün depolarının karşılıklı olarak konumlanarak tanımladıkları sokak, merkezi lokasyonu ve kentin ana yaya caddelerinin bağlantı koridoru olması sebebiyle, fabrikanın inşa edildiği günden bu yana daima yaya akışının yoğun olduğu bir sokak olmuştur **(4.7)**. Fabrikanın işlediği süreçte sokak, özellikle öğle tatili ve akşam paydos saatlerinde tören yeri gibi kalabalıklaşır; fabrika çalışanları, seyyar satıcılar, meyve sebze satıcıları ile dolup taşan bir mekân haline gelir. Fabrikanın yeniden işlevlendirilmesine kadar, sokağa bakan cephesinde bulunan, sıkı tel örgülerle kaplanmış pencereler, sokaktan geçip giden insanların fabrika iç mekânı ile ilişki kurmasına, makinelerin işleyişlerinin ve paketleme yapan işçilerin çalışmalarının izlenebilmesine olanak vermiştir (Mallı, 2006). Fabrika kapandıktan sonra dahi bu pencereler, sokaktan geçip giden insanlarda merak uyandırmaya devam etmiştir **(4.8)**.

Şekil 4.6 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapıları giriş ve sokak ilişkileri, Tuba Özkan 2014

Şekil 4.7 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası sokağı (1960'lar)

Şekil 4.8 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapılarının tanımladığı sokağın yenilenmeden önce çekilmiş halini gösteren fotoğraf (2000'ler)

1997 yılında, tütün işlerinin kentin merkezinden uzaklaştırılması politikası kent merkezinden uzakta, 19 Mayıs ilçesinde inşa edilen Samsun Ballıca Fabrikası'nın kullanıma açılması ile Samsun Sigara Fabrikası tasfiye edilmiştir. 1985 senesinde Sit alanı olarak ilan edilen yapı kompleksinin bulunduğu yerleşke, işlevini yitirdikten sonra tamamen boşaltılmış ve bütün alanın Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesine karar verilmiştir.

Fabrika, ülke tarihinin farklı dönemlerine ve yaşanmışlıklarına tanıklık etmiş, dolaylı veya dolaysız olarak kentlinin endüstriyel üretim ile kurduğu ilişkiyi, sosyal ve kültürel yaşantısını şekillendirmiş bir mimarlık ürünü olarak, niceliksel ve niteliksel değerlere sahip bir endüstri mirasıdır. İronik bir şekilde, bir zamanlar toplumun "modernleşme"si ile derin bir ilişki kurmuşken, sonrasında artakalmıştır ve modernin de tarihinin oluşmaya başlamasıyla, "eski olma" sıfatı ile ilişkilendirilmiştir. Bu durumda, eskimiş etiketi ile anılan bu artakalan mekânı, kentin gelişim sürecinde iki

farklı potansiyel gelecek beklemektedir; ya bir yenileme sürecinin içerisinde yeniden değerlendirilecek ya da sessizce yok edilecektir.

2005 yılında Tabanlıoğlu Mimarlık tarafından turizm, kültür ve ticaret merkezi olarak projelendirilen yapı kompleksi, 2009 yılında Belediye tarafından açılan ihale sonucunda Torunlar GYO ve Turkmall Şirketler Grubu tarafından 30 seneliğine kiralanmıştır. 2012 yılında Bulvar Alışveriş Merkezi olarak tekrar kullanıma açılmış olan yerleşke, günümüzde ticaret merkezi olarak işlevini sürdürmektedir **(4.9)**.

Şekil 4.9 : Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapılarının tanımladığı sokağın mevcut hali. [URL 8]

Bir endüstri mirası olarak Samsun Tekel Fabrikası'nın, yakın denilebilecek bir tarihte geçirdiği yeniden işlevlendirme sürecinin irdelenmesi, mevcut değerlendirme kriterlerinin deşifre edilmesi ve mevcut yaklaşımları konu alan eleştirel bir söylem geliştirilmesi adına önemli görünmektedir.

4.2 Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın Yeniden Değerlendirilme Süreci

Bir endüstri mirası olarak eski Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın yeniden değerlendirilme sürecinde, hangi aktörler tarafından hangi değer yargılarının ön planda tutulduğu konusu, Riegl'in anıt değerleri sınıflandırmasıyla aracılığıyla irdelenmeye çalışılacaktır.

Samsun Tekel Sigara Fabrikası yapıları 1997 senesinde işlevini kaybettikten sonra, 1999 yılında kurul kararı ile Kültür ve Ticaret merkezine dönüştürülmek üzere belediyeye devredilmiş ve yatırım yapılamadığı için on yılıaşan bir süre zarfında fiziksel olarak atıl durumda bırakılmıştır. Fakat bu artakalma sürecinde, geri planda

bürokratik süreçler işlemeye devam etmiştir. 2006 yılında alan, koruma kurulu tarafından alınan kararla yenileme alanı olarak ilan edilmiştir.

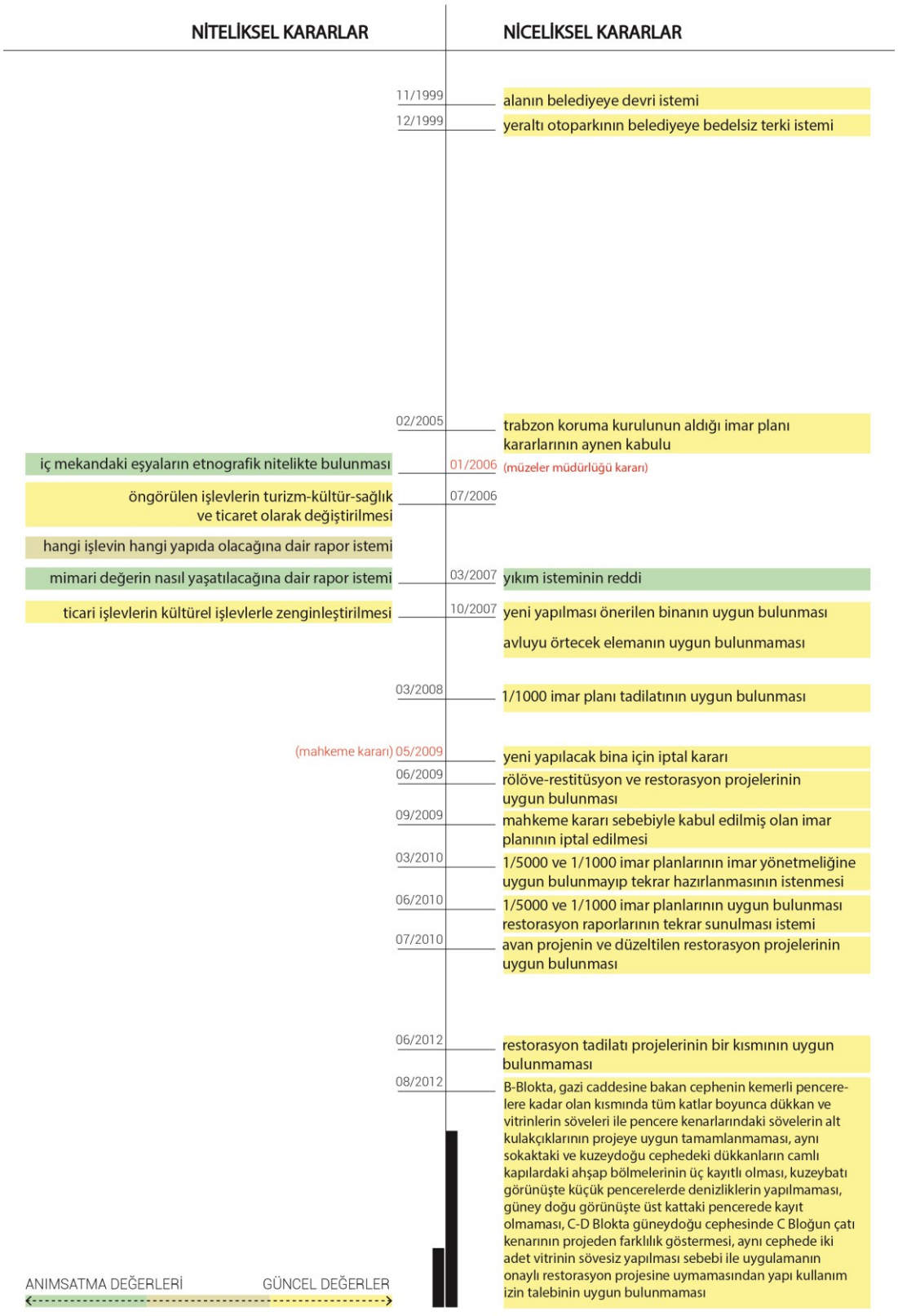
Alanın yeniden değerlendirilme süreci çok yönlü ve çok aktörlü bir süreç olduğu için bunları üst üste çakıştırarak ilerlemeye çalışacağız. Bu süreç içerisinde koruma kurulları, aldığı kararlar ile yapının kaderini çizme gücünü elinde barındıran kritik aktörlerden biridir.

Kurulun yapıyı hangi yönlerden değerlendirdiğini anlayabilmek amacıyla ulaşılabilen tüm kurul kararlarının içeriği deşifre edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda kararların içeriği iki kategoriye ayrılabilir; biri yapının fiziksel değerlerinin korunması ile ilgili niceliksel değerlendirmeleri kapsayan kararlar, diğeri ise yapının kentlilerin sosyal-kültürel yaşantısına katkılarını bir değer olarak kabul edip bu doğrultuda alınmış, daha çok niteliksel değerleri üzerinde temellenen kararlar...

1999 yılından itibaren bu anlamda alınmış koruma kurul kararları incelendiğinde, yapının niceliksel özelliklerine atıfta bulunan kararların, niteliksel özelliklerine atıfta bulunan kararlara göre yaklaşık üç kat daha fazla olduğu gözlemlenmektedir **(4.10)**. Bu tespitin kendisi de niceliksel bir yaklaşımın ürünü olduğundan, kararların içeriğine bakmak daha yerinde bir analiz yöntemi olacaktır.

Niteliksel anlamda alınan en önemli karar, alanın kültür-turizm-sağlık ve ticaret alanı olarak belirlenmiş olmasıdır. Yerleşke belediyeye devredildikten sonra, kurulun belediyeden, ‘hangi işlevin hangi yapıda yapılacağını ve yapının mimari değerinin nasıl değerlendirileceğini anlatan raporlar’ istenildiği anlaşılmaktadır. Fakat sonraki aşamalarda bir şekilde bu sorular cevapsız kalmış ve kurul tarafından da tekrar sorulmamıştır. Bu durum, mevcut koruma kanunlarının, somut bir şekilde görünür olamayan sosyal ve kültürel değerlerin korunması mevzu bahis olduğunda, ne derece yoruma açık olduğunu kanıtlar niteliktedir.

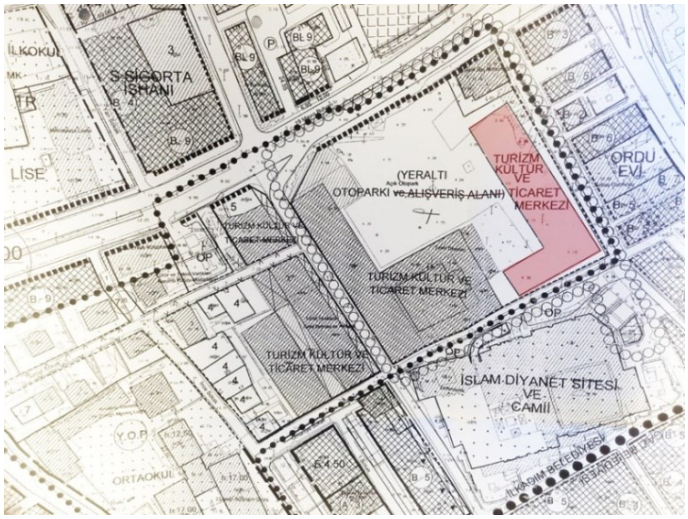
Niceliksel anlamda alınan kararlar ise daha çok, imar planı revizyonları, avan projeleri, restorasyon ve restitüsyon projeleri gibi yapıya ve çevresine yapılması planlanan fiziksel müdahalelerle ilgili yorumları kapsamaktadır.

Şekil 4.10 : Kurul Kararları grafiği, Tuba Özkan, 2014.

Karar süreçlerinde dikkat çeken önemli noktalardan biri, kurulun, alanda büyük yeni bir yapının yapılmasına izin verdikten sonra bu kararın, *TMMOB*'un açtığı dava sonucunda mahkeme tarafından iptaline karar verilmiş olmasıdır **(4.11)**. Bunun yanında 30.08.2012 tarihli 513 numaralı kurul kararı mevcut yapılara yapılacak fiziksel müdahalelerin ne derece önemsendiğini gözler önüne sermektedir;

" ...B Blokta, Gazi Caddesine bakan cephenin kemerli pencerelere kadar olan kısmının tüm katlar boyunca dükkan ve vitrinlerin söveleri ile pencere kenarlarındaki sövelerin alt kulakçıklarının projeye uygun tamamlanmaması, aynı sokaktaki ve kuzeydoğu cephedeki dükkanların camlı kapılardaki ahşap bölmelerinin üç kayıtlı olması, 11 ve 9 nolu aks arasında kalan büyük pencerelerin üst kısmının kayıtsız olması, Kuzeybatı görünüşte küçük pencerelerde denizliklerin yapılmaması, Güneydoğu görünüşte üst kattaki pencerede kayıt olmaması, C-D Blokta Güneydoğu cephesinde C Bloğun çatı kenarının projeden farklılık göstermesi, aynı cephede iki adet vitrinin sövesiz yapılması sebebi ile uygulamanın onaylı restorasyon projesine uymamasından yapı kullanım izin talebinin uygun olmadığına karar verildi." (Kurul kararı, 2012)

Şekil 4.11 : Yeni yapılması önerilen binanın imar planındaki gösterimi.

Tüm bu karar süreçleri incelendiğinde, Riegl'in vurguladığı 'eskilik değeri'nin, kurul tarafından alınan fiziksel kararlarda pek de kaygı yaratmadığı iddia edilebilir. Sonuçta, alınan fiziksel kararlar, yapının eskiye dair izlerinin olduğu gibi, öylece kendi haline bırakılarak korunması hakkında bir şey söylememektedir. Burada daha çok 'temsili' bir eskilik değeri korumasından söz edilebilir. Ne yapının patinalarına yönelik bir korunma kaygısı ne de yaşanmışlığına bir övgü vardır. Eskisine

benzetilecek ve aslının temsili olacak bir yeni arayışı ön plandadır. En başından beri doğası gereği çatışan 'eskilik değeri' ve 'yenilik değeri', ironik bir şekilde koruma kurullarında aynı başlık altında tartışılmaya çalışılmaktadır.

Yapının görünmeyen, geçmişten beslenerek bugüne referans veren 'tarihsel değeri'nin de yine kurullar tarafından önemsenmesi beklenirken, kurulun Samsun Tekel Sigara Fabrikası konusu özelinde bu konuda pek de kaygı duymadığı anlaşılmaktadır. Keza, kararlarda ele alınan ve niteliksel sayılabilecek tek konu yapıya atfedilecek yeni işlevler ile ilgili olanlardır. Fakat mevcut uygulamaya bakıldığında (yapı hali hazırda bir alış veriş merkezi olarak kullanılmaktadır), kararlardan birinde göze çarpan ticari işlevin kültürel işlevlerle zenginleştirilmesi' istemi, sonuç ürüne yansıtılamamıştır.

Bu durumda, kültür, sermaye tarafından ilk sıraya konan adeta ticari işleve giydirilmiş bir kostüm, bir süslemek olarak değerlendirilmiştir. Bunda kurulun konuyu bürokratik anlamda üsteleyip irdelememesinin rolü önemli görünmektedir. Fakat zaten 'tarihsel değer' sadece işlevlerin niteliği ile sınırlandırılamaz. İşlev, ancak tarihsel değerin korunması için bir araç olabilir. Burada asıl problemli olan, yapının anımsatma (hafıza) değerinin bir parçası olan görünmeyen değerlerin(kullanıldığı dönemde sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıda ve hafızada bıraktığı izler vs.) hiç bir boyutuyla ele alınmamış olmasıdır.

Bir yanda kurul kararlar alırken bir diğer yanda bu kompleks ile ilgili ekonomik boyutta adımlar atılmaya devam edilmiştir. Yapı Büyükşehir Belediyesi tarafından Torunlar GYO'ya kiralandıktan hemen sonra, Torunlar GYO'un, Prime Gayrimenkul Değerleme kurumuna hazırlattığı rapor, sermayenin artakalmış endüstri yapılarına yaklaşımını açığa çıkarır niteliktedir. Söz konusu raporda, yapının "en iyi ve en doğru kullanımını belirleyen dört kriter"den bahsedilmektedir; "yasal izin, fiziksel mümkünlük, finansal fizibilite ve maksimum verimlilik". Bu kriterler bağlamında "fabrika yapılarının Alışveriş Merkezi olarak değerlendirilmesinin en doğru karar" olacağı belirtilmektedir (Prime Değerleme Raporu, 2010). Raporun ekonomik bir değerleme raporu olduğu göz önüne alındığında, yapılan öneri pek de şaşırtıcı değildir. Açıkça okunmaktadır ki sermayenin doğası gereği ön planda tuttuğu tek değer, yapının 'kullanım değeri'dir.

Fabrika artakaldığı süreç içerisinde, geçirdiği fiziksel deformasyonla, atıllığı ve yıpranmışlığı ile kentlilerde olumsuz bir algı yaratmıştır. Yenileme çalışmaları başlamadan önceki dönemlerde insanların çeşitli çevrimiçi forumlarda ve haber sitelerinde paylaştıkları yorumlara bakıldığında bu yapıların kimi kentliler tarafından 'çirkin görüntülü, pespaye' olarak nitelendirildiği görülebilmektedir (Wowturkey, 2006). Yapının bu süreçte, zaman zaman tinerciler, evsizler vs. tarafından işgal ediliyor olması da, yapının eskiliğinin neden olduğu tekinsizlik algısını desteklemiştir (Haberler, 2007). Çoğunluğun algısında, tüm bu olumsuz hislerin, yapı yenilendiğinde ya da yeniden yapıldığında kaybolacağı ön yargısı vardır. Samsun Tekel Sigara Fabrikası vakasında da, toplumun 'yenilik değeri'ni ilk sıralara koyduğunu söyleyebiliriz. Fakat altını çizmek gerekir ki burada deneyimsel bir yenilik arayışı yoktur, tekinsizlik hissini yok edecek fiziksel bir yenilemeye indirgenmiş bir yenilik arayışı söz konusudur.

Yapının yeniden işlevlendirilmesi aşamasında, mekanlar, mimarlık ofisi tarafından işverenin belirlediği ihtiyaçları karşılayacak şekilde projelendirilmiştir. İlk projelerde mekânlar; belediyenin öngörüsü doğrultusunda alışveriş, konaklama, kültürel etkinlikler ve çalışma gibi farklı işlevsel ihtiyaçları karşılayacak şekilde işlevlendirilmiştir. Fakat bu işlevler uygulama aşamasında, ihaleyi kazanan firma tarafından, kullanım değeri bağlamında tekrar değerlendirilmiş ve sonuç olarak mekânların tamamına yakını alışveriş ve yeme içme alanları olarak işlevlendirilmiştir. Dikkat çeken başka bir durum ise, bu yapılara uygulanan tasarımın, söz konusu yapının eski bir endüstri yapısı olma halinden kaynaklanan potansiyellerini gözeten bir tutum geliştirememiş olmasıdır. Örneğin, kompleksin eski kullanımını hatırlatması amacıyla, düzenlenen yeni meydana yerleştirilen "Tütün Heykeli", yapının niteliksel değerlerini temsil etmek anlamında oldukça simgesel kalmaktadır; deneyimsel anlamda yapıların niteliksel değerleri ile ilgili ipuçları vermemektedir **(4.12)**. Uygulamada da gerçekleştirilmiş olan, fabrikanın iki ana yapısı tarafından tanımlanan sokağın yayalaştırılması öngörüsü ise sokağın fiziksel olarak kentsel yaşantıya daha iyi katılması ile ilgili bir söz söylemektedir. Fakat projenin nihai durumuna bakıldığında, yapıların ve sokağın niteliksel değerlerine dayanan bir tasarım önerisinin ipuçlarına rastlanmamaktadır. Sonuç ürüne bakıldığında, daha çok işverenin taleplerine cevap verecek bir projenin ortaya konulduğu gözlemlenebilmektedir **(4.13, 4.14, 4.15).**

Şekil 4.12 : Bulvar AVM meydanındaki tütün heykeli [URL 9].

Şekil 4.13 : Bulvar AVM, yapılar yenilendikten sonra sokağın görüntüsü, fotoğraf: Tuba Özkan, 2014

Şekil 4.14 : Bulvar AVM, yapılar yenilendikten sonra sokağın gece görüntüsü [URL 10].

Şekil 4.15 : Bulvar AVM, yenilendikten sonra meydanın ve Tekel Anıtı'nın görüntüsü, fotoğraf: Tuba Özkan, 2014

4.3 Niteliksel Değerleri Açığa Çıkarmak

Bugünkü değerler sistemimizin, eski/yeni ikiliğinden beslenen ve niceliksel değerleri ön planda tutan bir işleyişi olması, eski bir mimarlık yapıtının değerlendirilme kriterlerinin makro ölçekte ele alınmasına ve ancak mikro ölçekli bir bakışla farkına varılabilecek değerlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, klasik zaman algımızı yıkarak eski ve yeni kavramlarının kalıplaşmış anlamlarını sarsıntıya uğrattığımızda, makro ölçekli bakışın koyduğu sınırlardan kendimizi sıyırabilir ve, görünmeyen, irdelenmeyen değerleri görmeye başlayabiliriz.

4.3.1 Hafıza ve imge-anılar

Bergson (1966), Madde ve Bellek'te hafızanın iki biçiminden bahsetmektedir. Birincisi, "gündelik yaşamımızın tüm olaylarını cereyan ettikleri ölçüde imge-anılar biçiminde kaydetmekte; hiçbir ayrıntıyı ihmal etmeden her olguyu, her jesti kendi yerine ve tarihine yerleştirmektedir". Bu, hafızanın olayları algılandığı biçimiyle doğal olarak biriktirme halidir. Hafızanın ikinci biçiminin tarifinde ise, her algının doğan eylemin içinde sürdüğü ve her anda farklılaştığı, böylece farklı bir düzende değişik deneyimler oluşturduğu bir hal vurgulamaktadır. Her olayda devamlı olarak çoğalan bu deneyimler yine bedende biriktirilirler ve bunlar dış uyarılara sayıları giderek artan ve çeşitlenen tepkiler gösterirler. Bu hafıza türü, geçmişi hatırlatan imge-anıları oldukları gibi kullanmaz, onları değiştirerek güncel eylemlerin içerisine katar. İlk hafızada hapsedilmiş olan, geçmiş olaylara dair imge-anılar, ikinci hafıza

devreye girdiğinde çoğalır ve çeşitlenirler. Bu hafıza durumlarından ilki tekrara ve hatırlamaya, ikincisi ise hayal etme eylemine dayalıdır ve birbirlerini var etmektedirler. Geçmiş, şimdi ve geleceğin bir aradalığını gözlemleyebileceğimiz, zamanın en saf halini yansıtan ayna işte bu şimdiki zamanın içerisinde bulunan ve yalnızca geleceğe bakan, geçmişi gelecekte çoğaltan ikinci tür hafızadır. Böyle bir anlayış, hafızanın pratik işlevini, geçmiş deneyimin şimdiki eylem için kullanımı olarak nitelendirirken, pratik işlevinin dışında kalan farklı potansiyellerini de görmemizi sağlar.

Bu noktada, çizgisel olmayan zamanın ve hafızanın arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak adına, Deleuze'ün çizgisel zaman algısını kırmak adına ortaya koyduğu, "Aion ve Chronos" birlikteliğine tekrar geri dönebiliriz.

Geçmişi şimdi ve geleceğin bir arada olduğu bir zamanı nitelemek için ortaya konulan bu iki zamansal durum, hafızanın iki farklı biçiminin birlikte var oluş durumu ile benzerlik göstermektedir. "Aion", gücül olanın; "Chronos" ise aktüel olanın zamanını vurgulamaktaydı. Bu durumda, imge-anıların oldukları gibi biriktirildiği statik hafıza "Chronos" zamanı ile; geçmişin imge-anılarının, farklı şekillere bürünerek şimdiki zamanda, geleceğe yönelik olarak sonsuz olasılıklarla tekrar tekrar üretildiği hafıza ise "Aion" zamanı ile ilişkilenmektedir. Tıpkı Aion ve Chronos'un paradoksal varoluşu gibi, bu iki hafıza biçimi de birbirine bağımlıdır ve bütünü kurarlar.

Sonuçta, geçmiş, kendiliğinden/bağımsız anılardan; imge-anılardan meydana gelmektedir. Geleceği kemiren geçmişin ilerlemesinden başka bir şey olmayan şimdiki zamanda, bu imge-anıların statik duruşları tekrar tekrar bozulmaktadır ve farklı gücül deneyimlere imkan vermektedir. Deneyimin her halinin kayıt edildiği hafıza ise geçmişin imgelerinin biriktirildiği ve her bir geçen şimdiki zamanda çoğaltıldığı yerdir.

Bu noktada hafıza, eski ve yeni kavramlarının alternatif tanımlarının anahtarı olabilir gibi görünmektedir. "Aion ve Chronos" un, hafıza ile kurduğu ilişkiyi irdelemek, eski olanın hafıza ile ilişkisini ve onun görünmeyen değerlerini görünür kılacaktır.

En genel anlamıyla bir anı biriktirme yetisi olarak bireylere atfedilen hafıza, bugün kolektif bir boyutunun da olduğu iddia edilerek farklı bağlamlarda topluma, kente, mekâna, yapıya atfedilebilmektedir. Fakat böyle bir hafıza kavrayışı kendi içinde

farklı bir tehlike taşımaktadır. Tanyeli (2011), toplumların hafızası olmadığından; hafızayı insanın bir zihin fonksiyonunu imleyen anlamından koparıp topluma atfettiğimizde, bunun ideolojik bir konstrüksiyondan başka bir şey olmadığından bahseder. Sonuçta, kentsel mekân üzerinden kurgulanmış ortak, değişmez ve genel bir hafızadan söz etmek gerçekçi görünmemektedir. Mekânın deneyimselliği ve yoruma açıklığı, kolektif hafıza iddiasını zayıflatır. Kentsel mekâna dair ortak bir hafızadan söz etmek mümkün olmasa da; kentsel mekânın, deneyimleme ile bireyler özelinde (mikro ölçekte) hafızayı tetiklediği de yadsınamaz.

Baudelaire ise, hafızayı 'yazıldıkça silinen'e benzetir ve onu palimpsest olarak adlandırır. "Hafıza palimpsesti" her an üst üste binen anılardan oluşur ve bu anılar hiçbir şekilde geri alınamaz, telafi olunamaz, silinemez, yok edilip yıkılamaz (Baudelarie, 1860). Hafızada geçmişe ait imge-anılar birbiri içerisine geçer ve şimdide çoğalır. Bu çoğalma hali kent ve kentlinin etkileşmesi ile oluşmaktadır. Kentler yaşayanların izlerini taşıyıp, onların ihtiyaçlarına göre şekillenirken, bireyler de kentten bir takım çizgiler kapar (Uyar&Köksal, 2000).

Hafızanın her şeyden çok, 'sihirli', 'buğulu', 'karışık', 'iç içe geçmiş', 'kabataslak', 'özel ve simgesel' anılardan beslenmesi, bireysel deneyimlere ve duygulara dayalı olmasından kaynaklanmaktadır (Nora, 2006). Bu bağlamda, kentlinin Samsun Tekel Sigara Fabrikası ile işlevsel, deneyimsel, ekonomik, sosyal, kültürel, duyusal ya da duygusal olarak kurduğu ilişkiler, ancak bireylerin hafızasındaki 'imge-anıların' deşifre edilmesi ile anlaşılabilir. Bu imge-anıları da karakterlerine bağlı olarak farklı dönemlere ayırmak söz konusu olabilir. Birincisi, fabrikanın kullanımdan düşene kadar kentlilere sunduğu deneyimler ve bunların anıları, ikincisi ise fabrikanın kapatılarak müphemleştiği döneme ait anılar.

İlk süreci niteliksel değerleri bağlamında irdelemek için yapının yaşanmışlıklarını, ikinci süreci irdelemek için ise artakalan yapının yaşanmışlıklarını açığa çıkartmak gerekmektedir.

4.3.2 Yapının kullanıldığı ve artakaldığı süreçlerdeki yaşanmışlıkları

Samsun Tekel Sigara Fabrikası, kendisini deneyimleyen ve duyumsayan bireylerin yaşantılarına kattığı anlar dolayısıyla hafızalarda derin izler bırakmış bir endüstri mirasıdır. Yapı kompleksi, bir üretim yapısı olarak yakın bir geçmişe kadar aktif olarak kullanılmaya devam etmiştir ve aktif kullanım sürecinde kentin işçi sınıfının

gündelik yaşantısının çok önemli bir parçası olmuştur. Yerleşke ve çevresi, işçilerin kadın erkek ayrımı olmaksızın çalıştığı, dostluklar kurarak sosyalleştiği, yemeğini yiyip çayını içtiği, güldüğü ağladığı, sevgilisiyle kapısında buluştuğu vs. yaşanmışlıklarla dolu mekânlardır. Bu yaşanmışlıklar, yaşayanların aktardıkları anıların bir kurgu izleğinde dile getirilmesi ile bir anlatıya dönüştürülecektir.

Fakat, burada kurgulanmaya çalışılan nostaljik bir söylem değildir. Amaç yaşanmışlıkların varlığına ve gerçekliğine dikkat çekmek ve fabrikanın, terk edildiği ana kadar, birilerinin yaşamlarını güçlü bir şekilde etkilemiş bir kentsel mekân olduğunu ve bu bağlamda bir değeri olduğunun altını çizmektir.

Daha önce de vurgulandığı gibi çalışma kapsamında yapının artakaldığı süreç zarfında kentlilerin hafızasına etkilerinin de tartışılması kritik bulunmaktadır. Endüstriyel yapılar, kullanımdan düştüğü ve terk edildiği süreç içerisinde, çok daha farklı zamansal ve mekânsal deneyimlere ev sahipliği yapmaktadırlar. Tartışmanın "nostaljik bir eski ve modern bir yeni" arasındaki ilişkiyi irdeleme durumunda sıkışıp kalmaması, mekânın farklı deneyimsel boyutlarının aynı değerde görünerek incelenebilmesi adına, Samsun Tekel Sigara Fabrikasının "terk süreci"nin de ele alınması kritik görünmektedir. .

Yapının hafıza ile kurduğu ilişki, aktif olarak kullanıldığı dönemde dolaylı veya dolaysız olarak yapıyla mekânsal ve zamansal ilişkiler kurmuş kişiler ile yapılan görüşmelerin deşifresi yardımı ile açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, görüşmelerin anlatı haline getirilmesi, çizgisel zaman algısının oluşturduğu, daha çok niceliksel değerlerin altını çizen eski-yeni diyalektiğinin ötesine geçebilecek, alternatif değerlendirme yaklaşımlarını ortaya koyabilme girişimi olarak değerlendirilebilir. Böylece, bu süreç içerisinde yapı üzerinden kurgulanan yaşanmışlıklar ve bunların hafızadaki yansımaları olarak nitelendirilebilecek imge-anılar geri çağrılacak ve bir girdi olarak değerler sistemine dahil edilmesinin potansiyelleri araştırılacaktır.

İlk anlatıda, 1965 ve 1980 yılları arasında fabrikada çalışmış olan Şefika Hanım ve Ailesi'nin, ikinci anlatıda ise 1980-1994 yılları arasında fabrikada çalışmış olan Ülker Hanım'ın aktardığı kişisel öyküler montajlanarak metne dönüştürülmüştür. Dile getirilmeye çalışılan bu öyküleme bir sözlü tarih çalışmasının anlatıya dönüştürülmesi olarak değerlendirilebilir. Montajın bileşenlerini, fabrika kompleksi

ve orada süre-giden gündelik hayat dolayısıyla, (görüşme yapılan) kişilerin hafızasında bir şekilde yer etmiş karakterlerin başından geçen olayların izlerini yansıtan imge-anılar oluşturmaktadır. Bu imge-anılar metine dönüştürülürken, akıcı bir anlatı haline getirilmek maksadıyla, olaylar aralarındaki anlamsal ilişkilere göre tekrar organize edilmiştir.

Yapılar aktif olarak kullanıldıkları süreçte, mekânın fiziksel kullanımı ile tetiklenen imge-anılar; terk sürecinde, aynı mekânın, artakalma halinin bir sonucu olarak ortaya çıkan duyumsal deneyimlerden beslenen imge-anılara dönüşmektedir. Bu anıların geri çağrılması da, çizgisel zaman algısına dayanan eski-yeni diyalektiğinin kırılabilmesi adına, en az yapının kullanılırken hafızada bıraktığı izlerin deşifresi kadar önemli görünmektedir.

Fabrika kompleksi, 1995-2013 yılları arasında, faydacı bir işleve sahip olmasa dahi atıl ve işlevsiz olarak kentteki varlığını sürdürmüştür. Yapıların kentin merkezi olarak nitelendirilen stratejik bir konumda yer alması ve çoğu kentlinin her gün geçtiği ticari iki aksı birbirine bağlayan bir sokağı tanımlaması, yapının salt fiziksel varlığı aracılığıyla kurgulanan imge-anıların çoğalmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Bu imge-anıların, işlevin doğurduğu yaşanmışlıkların sonucu olan imge-anılardan biraz daha farklı bir yerde durduğu ve farklı potansiyeller barındırdığı söylenebilir. Eskimiş, bilinmeyen bir "geçmişe ait" olduğu düşünülen yapı kullanılmasa dahi hala oradadır ve kentli ile onun "şimdi"sinde duyusal boyutta mekânsal bir ilişki kurmaya, belki de merak uyandırmaya devam etmektedir. Artakalma halinin yarattığı değişik mekansallıkların imkan verdiği bu deneyimden doğan imge-anılar, bir mimari yapı vasıtasıyla geçmiş ve şimdinin eşzamanlı deneyimlendiği bir anın ürünüdür. Fiziki bir yenilik (modernlik) arayışında olan günümüz bireyi belki de kendinde farklı duyumsal hisleri tetikleyen bu deneyimin farkına bile var(a)mamaktadır. Bu hislerle oluşan, daha çok duyuma dayanan imge-anılar ise kişisel bir deneyimin öykülenmesi vasıtası ile aranmaya ve ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

4.3.2.1 Bir Aile

"(Şefika) Köy yerinde perişanlık sefalet, hep çalışma. İş zordu, hiç sevmezdim köyde çalışmayı. Ali ile, hani o filmlerdeki gibi, çeşme başlarında yolda- izde gizli gizli bakışırdık.

(Ali) Bunların kapısının önünde bir köpek vardı. Ah o Karabaş. Karanlık bastı mı gizliden bir göz göreceğim ya Şefika'yı... Bahçeye sıvışacağım, Karabaş'tan fırsat olmazdı. Hav dedin mi hav. Haa buluşuyoruz bakışıyoruz ama öyle bugünkü gibi aşna fişne hiç yok, konuşmaya çekiniyoruz hani. Cahillik, çocuğuz tabii o zamanlar, ucunu bucağını düşünmedim pek, dedim ben bu kızı kaçıracağım. Köyün muhtarı arkadaşımdı, yardım etti bana. Karabaş'ı atlattık şükürler olsun, merkeze kadar arabayla bıraktılar bizi. Şehre var 20 km yol.

(Şefika) Samsun'a kadar saatlerce yürüyerek geldik Ali'yle. 20 km yol, yürü yürü bitmez. Şehre gelmenin heyecanıyla hiçbir şey anlamadım ben, sanki hemen vardık gibi gelmişti bana.

18 yaşındaydım kaçtığımda. Bir iki sene içerisinde de çalışmaya başladım Tekel'de. Şişko ön ayak olmuştu bana, o da çalışıyordu orada zaten. Bir dilekçe verdi miydin o zamanlar, hemen alırlardı seni işe. Diploma falan sorma yok, zaten çalıştırmaya kadın arıyorlar. Önce beş sene dış mağazalarda çalıştım, fabrikaya 65 te girdim. El paketteydim ben, bizim bölümün geneli kadındı. Erkekler de vardı ama, erkeklerin yapacağı iş farklı, kadınların yapacağı iş farklı. Onlara güç kuvvet isteyen işleri verirlerdi genelde, arabada tütün sigara taşırlardı makineden makineye.

Biz masada oturur ambalajlama yapardık. Sigaraların paketlemelerine kadar makineler yaparlardı. Hayranlıkla izlerdik makineleri öylece, bir türlü anlamazdık. Bu gavur icadı bunca tütünü alıp nasıl kağıtlara sarıyor... Bizim işimiz kutulanmış sigaraları 10'arlı paketler halinde ambalajlamaktı. Bir yanımızda paketler olurdu, biz ambalajları yaptıkça diğer yana arabalara yığardık. Birinci, İkinci, Üçüncü, Yenice... Daha çok Yenice paketlerdik ama ***(4.16)****.*

Şekil 4.16 : El pakette çalışan kadınlar, soldan ikinci Şefika Yılmaz

Bizim işimiz üst kattaydı, çok aydınlıktı ferahtı bizim yerimiz. Harman ise zemin katta olurdu. Alt katta çalışması daha zordu tabii. Harmanın tozu, kokusu; ağzını burnunu hep kapamak gerekirdi. Sokaktan gelip geçen millet alt kattakileri, makineleri seyir ederlerdi pencerelerden. Bir kızcağız vardı harmanda, unutmam, tek kolu yoktu. Öyle senelerce çalıştı, harmanın içine tütün atardı. Onun da işi oydu.

Sabah 7 buçukta fabrikada olurduk. Önce üstümüzü değiştir, önlüklerimizi giyer, keplerimizi takardık giyinme odalarında. Sekiz dedi miydi, ziller çalardı. Kartlarımızı makineye okutur geçerdik. 1 dk geç gelsen, 1 saatlik mesain hemen kesilirdi.

Yaylım saati geldi mi yemekler güzelse yemekhaneye, hava güzelse sokağa atardık kendimizi. Kepli, önlüklü kadınlar tüm Mecidiye sokaklarına yayılırdı. Sonraları kepleri kaldırdılar, sadece eşarp bağlardık. Biraz eli becerikli olanlarımız para kazanmak için fabrikanın sokağına sergi açarlardı. El işi satanlar mı ararsın, çorap-atlet satanlar mı?.. Millet çoluğunun çocuğunun çeyizini işte hep o sergilerden düzmüştür.

Ben üçe kadar tüm işlerimi bitireyim de eve gideyim diye canla başla çalışırdım. Üç çocuk evde yalnız. Herkesin iki buçuk araba bitirdiği yerde, ben üç buçuk araba yapardım. Sonra doğru eve. En çok arabayı ben bitirdiğim halde yine de laf olurdu, o niye gitti diye.

Bir ara yemekhaneye verdilerdi beni çalışmaya. Evde yemek, işte yemek, yok dedim ben burada çalışmam. Yemekten soğumuştum, kokusundan midem bulanır olmuştu. Sonra Ali bir yerlerden torpil buldu da el pakete aldılar beni geri.

Fabrikada iş çoktu. Sürekli çalışmak gerekti, çalışırken pek şakalaşamazdık. Ama yine de keşke akşam olmasa derdik, arkadaşlık ilişkilerimiz çok güzeldi ***(4.17)****. Bir çeyreklik paydos saatlerimiz olurdu. O zaman değmeyin keyfimize, güler, eğlenirdik. Ben pek bir zayıftım, soyup soyup meyveleri ağzıma verirlerdi arkadaşlarım. Hala görüşürüz, sağ olanlarla. Bir tanesi şu aşağıda modern pazarın orada oturuyor, oğlu öldükten sonra felç geçirdi kadıncağız.*

Şekil 4.17 : Şefika ve arkadaşları, ayakta soldan üçüncü Şefika Yılmaz

Karagöllü Ayşe'yle, Sarı Ayşe vardı; en yakın arkadaşlarım, bir de Nezaretçi Ayşe Hanım vardı. Gardiyanımız gibiydi, çok çektirdi bize. Ben şakacıydım, espriler yapar kızları güldürürdüm. İşleri ben karıştırırdım, Ayşe Hanım'dan azarı kızlar işitirdi. Çok çektirdi ama bize. Onun yüzünden doğru düzgün sohbet bile edemezdik. Bilirdi ortalığı benim karıştırdığımı, özellikle bana takmıştı kafayı. 11 kişinin içinde en çalışkan ben olduğum halde yine de hep benimle uğraşırdı. Çok mesaiye kalırdı, iyi para kazanırdı o. Kocası da ambarda çalışırdı. Hiç hayrını göremedi ama kocası yüzünden, kocası ayyaşın tekiydi. Tüm parayı içkiye yatırır, içip içip yollara yatardı. Tek değildi ya, çok kadının ayyaş kocası maaş günlerinde kapıya dayanırdı. "Bankada paran olacağına Tekel'de karın olsun" derlerdi o zamanlar. Boşuna değil.

Fabrika'nın imkânları fena değildi. Ben kayın babama verirdim tüm maaşımı fişiyle birlikte, pek hayrını görmedim. Fabrikaya çocuğunu getirmek kesinlikle yasaktı. Bir kreşi vardı çalışanların küçükleri için, paralıydı. Bazen ilkokul öğrencilerini fabrikaya gezdirmeye getirirlerdi. Onlar kapıcıdan izin alıp içeri girebilirlerdi.

Uzaktan gelenler için fabrikanın kendi servisi vardı. Şehir içindeysen otobüsle gidiyordun evine. Bütün otobüsler meydanda dururdu o zaman. 3 numaraya bindim mi bizim sokağın başında iniyordum. Gece mesaisine kaldık mı 12'de çıkardık. Ali

gelir alırdı beni. Bazen de arkadaşların kocaları arabalarıyla gelirlerdi, beni de bırakırlardı.

Bizim çalıştığımız binanın hemen karşısında Askeri Hastane vardı. Kızlar hastaneye gelen askerleri ayartırlardı. Bizim kattan pek görünmezdi de, özellikle 2. Kattan çok güzel görünürdü. Oğlanlarla bakışıp, el sallarlar, onlarla bir güzel eğlenirlerdi. Ah görseniz, koca koca kadınlar bir gencecik oğlanları baştan çıkartırlardı. Kendi kendilerine eğlence tutturmuşlardı. Tabii öyle öyle dışarıda anlaşıp görüşenler de olmaz değildi. Bir kız vardı, anlatırlardı. Dışarıda buluşup kandırmış askerin birini, anlaşıp kaçmışlar.

Emekliliğime yakın koca bir sepet verdilerdi, Tekel ürünleriyle dolu. Her 15 seneyi doldurana hediye. Envai çeşit sigara, içki... Sigaralar Şişko'nun kocası Şükrü'ye, likörler musluktan aşağı gitti... Ali döktü tabii bütün içkileri, tadını bile bilmem...

Böyle bir sürü anı işte.

Fabrikayı unutmak mı? Unutulacak anı değil ki unutasın!

(Zehra) Çocuktuk, annem fabrikada çalışırdı.

Mithat Paşa'da okurken kaçıp kaçıp annemi ziyarete giderdik. O pencerelerin önündeki kahverengi teller hala aklımdadır. Sanki görüşe gitmiş gibi, yapışırdık tellere. Bazen oyun olsun diye, bazen harçlık istemek için.

O zamanlar fabrikanın sokağı daha tenhaydı. O günün nüfusuyla bugünkü bir değil tabii. İnsanlar sokaktan geçerken pencerelerden içeri, makinelere, kadınlara bakarlardı. Mecidiye'ye gezmeye ya da Cumhuriyet Meydanı'na ayakkabı almaya gidenler mecbur o sokaktan geçecek. Filtreler kokuyu dışarı verdiği için ağır mı ağır bir tütün kokusu olurdu. "Öff" derdik, kapatırdık burnumuzu, birkaç dakikalığına tutardık nefesimizi. Benimle yaşıt insanlara nerede buluşacağız de, Sigara Fabrikası dediğinde herkes neresi olduğu bilir...

Bir gün okulda münazara yapılacak. Kadın çalışmalı mı çalışmamalı mı diye. Ben çalışmalı diyen taraftayım. Beni çürütmeye çalışıyorlar; senin annen eve geç gelmiyor mu siz onu özlemiyor musunuz, zor olmuyor mu diye... İnadımdan konumu sonuna kadar savundum. Ama gerçekte, annemin çalışmasını hiç istemezdik. Gündüze gitti mi o kadar anlamazdık, okuldan geldiğimizde evde olurdu ya da en azından hava kararmadan eve gelirdi. Ama gece vardiyasına kaldı mı eve gece

yarısından önce varmazdı. Yokuşun başında annemi beklerdik. Geçen arabalarla oyun oynardık; beyaz araba senin, sola giden kamyon benim diye. Sonra annem göründü mü yokuştan, çok sevinirdik, vururduk yokuş aşağı.

Ama annem çalıştığı için durumumuz iyiydi. Tekel 10 günde bir verirmiş maaşları. Her maaşta fiş verirlerdi çalışanlara, ne kadar maaş aldığını gösteren. Annem de maaşını alır gelip dedeme teslim ederdi. Yeme içmemiz iyi ya, bizim evin geleni gideni eksik olmazdı, köyden kentten... Öyle ki, dedem her sene İzmir'e tatile bile giderdi. Şimdi kim her sene tatile gidebiliyor. Annem kendi parasının pek hayrını göremedi ama, annemle birlikte çalışmış bir kadın emekli olunca Modern Pazar'ın oradan büyük, güzel bir ev almış mesela. Şimdi kim emekli ikramiyesiyle bir ev alabiliyor ki.

Fabrika'nın kreşi vardı. Kadınların küçük çocukları için. Dilekçe verip çocuklarını bırakabiliyorlardı. Çok merak ederdik nasıl bir yer diye. Benim yaşım tutmuyordu ama annem Nesrini bir arkadaşının kızıyla birlikte götürmüştü bir kez, 5-6 yaşlarındalardı. Öylesine, sadece bir günlüğüne... Diğer çocuklar daha da küçük, bizimkiler durmamışlar hiç, hep aksilik yapmışlar. Uyumamışlar bir türlü...

Hep denirdi, fabrika kalkacak şehrin içinden diye. Kaldırıldıktan sonra hiç bakım olmadı. Virane, pis pasaklı haliyle hiç güzel bir görüntüsü yoktu. Bakımsızdı çok. Şimdi daha iyi, sokak boyu mağazalar, bankamatikler, kafeler ; en azından o pis görüntü yok artık. Yine de keşke eskiye dair bir anı olarak o fabrikanın bir kısmı kalsaydı, insanların ne şartlarda çalıştıklarını oranın nasıl bir yer olduğunu göstermek adına güzel olurdu. Çalışanların ne şartlarda çalıştıklarını gösteren, ziyarete açık. Ama hep ticari düşünülmüş tabii; her yer mağaza, kafe olmuş.

4.3.2.2 Ülker Hanım

*"Çalışmaya başladığımda bekârdım. Önce bir buçuk sene İstanbul Sigara Fabrikası'nda çalıştım; Kartal Cevizli'de. Ben hazır çalışıyorum, çalışan gelin oldun diye kaynanam geldi beni aldı oğluna. Samsun'a evlenince buraya nakil geldim. 81'den 95'e kadar burada çalıştım.; önce yanan Tekel'de tütün açmada sonra burada paketlemede **(4.18)**.*

Şekil 4.18 : Tütün ayıklayan kadınlar, Yanan Tekel, en solda oturan Ülker Hanım

Bizim zamanımızda diploma aramazlardı. Yazılırdın iş bulmaya, kartın çıkardı. Kendini olduğundan daha ihtiyaçlı göstermen gerekirdi; geçinemiyoruz, kalabalık bir aileyiz diye yazardık. Ama sonra ilkokul ortaokul mezunu olmayı şart koştular. Kadınlar ince işleri daha iyi yaparlardı, hoş erkeklerin de çok beceriklisi vardı ya… Ama erkekleri daha çok güç kuvvet isteyen işlere ya da teknik işlere verirlerdi. O kadar çok insan çalışırdı ki. Bir katta en az 20 makine vardı. 20 makinede 10 kişi çalışıyor. Bunun tuvaletçisi, süpürgecisi, kolicisi, yemekhane çalışanı… Ben 6 ay da yemekhanede çalıştım. Orası da çok iş isterdi. Düzenli, titiz çalışacaksın.

Vardiyalı çalışırdık. Gündüzcüysek 7.30 dan 17.00 ye kadar çalışırdık. 15.00te çay saatimiz olurdu, çayhanenin önünde otururduk. Akşam çalışacaksak üçte gelirdik. Benim de en çok üç vardiyası hoşuma giderdi. 3'ten sonra çalışma ev oturması gibi gelirdi. Sabahtan 3'e kadar bir dünya iş yapardım evde; çamaşırlarım yıkar, yemeğimi yapar, temizliğimi bitirirdim. Geceleri belediye arabası; 8 numara ile dönerdim, en son 11.30'da olurdu. Sonraki sabah yine aynen devam ***(4.19)****…*

Çocuk olduktan sonra ilk zamanlar çok zor oldu çalışmak. O zamanlar daha kötüydü, sadece kırk gün doğum izni alabilirdik.. Sonrasında maaşsız, sigortasız izin verirlerdi. Şimdi daha çok izin veriyorlar. Aile de arkanda durmayınca sorun oluyordu. Bakıcılarla çok uğraştım.

10 günden 10 güne para alırdık. Aslında maaş aynı maaş, ama sık alınca çokmuş gibi olurdu, para tatlı gelirdi. Çoğu kadınların kocası içerdi, kumarcıydı. Her gün bir paket Birinci sigarası verirlerdi. Bazen satardık, bazen içerdik. 3 gün üst üste geç kalırsan ikaz alırdın. Makinede bir kişi bile eksik olursa iş aksardı. 2 kişi doldurmada, 1 kişi makineci, 4-5 kişi de telefonda hemen hemen 10 kişi çalışırdı bir

makinede. Kaç sene çalıştım, hala o makineler nasıl çalışıyor çözemedim. Tek tek sıralıyor, alıyor, kağıda sarıyor, tek tek jelatinliyor, aşağı salıyor, yapıştırıyor. Her şeyini kendi yapıyor, nasıl yapmış bunu gâvurlar diyorsun. Biz de 25 lik paketleri yapardık ***(4.20)***.

Şekil 4.19 : El pakette gece vardiyası, zemin kat, en sağda Ülker Hanım

Şekil 4.20 : Ülker Hanım ve arkadaşları makinelerin önünde, birinci kat, en sağda Ülker Hanım

Kadın erkek beraber çalışırdık. Her makinede en azından bir erkek vardı. Öğlen saatleri çarşılara çıkardık, ister gez ister otur. Biz kadınlar bahçede pek dolanmazdık, genelde erkekler yayılırdı bahçeye. Biz bir köşeye, ya yemekhanenin

oraya ya da yuvanın önüne toplaşır sohbet ederdik. Yarım saat yemek ye, yarım saat otur, hemen geçerdi zaman.

Senede bir kere yeni forma verirlerdi. Kimine küçük gelir, kimine büyük. Herkese beyaz tülbent giymeyi zorunlu koşmuşlardı. Pazartesi şöyle bir bak; her yer kar beyaz. Önlükler bembeyaz, tülbent bembeyaz. Hafta sonuna doğru hepsi sararırdı tütün tozundan. Verem savaş gelip film çekerdi, ciğerlerimize bakarlardı. Sabah ilk girdiğinde o toz nasıl rahatsız ederdi insanı, sonra sonra zaman geçtikçe unuturduk alışırdık. Cumartesileri makineleri erken kapatırdık, temizlik olurdu. Öyle bir su akıtırlardı bütün fabrikaya. Cirim cirim pislik akardı. Tabii yine temiz olmazdı ya nasıl olsun. Makinelerin ince tozu alınırdı. Herkes kendi makinesini temizlerdi, herkesin görevi ayrıydı. Makineci önünü temizler sen arkasını, biri filtreyi, biri yağını…

Fabrika'dan çıkarken görevliler üstümüzü, çantamızı arardı. Koca koca adamlar külotlu çorap giyip sigara kaçırmaya çalışırlardı. Yakalanırlarsa kovulurlardı.

*Girişte kapıcı dairesi ve tuvaletler vardı. Girişin diğer tarafında yemekhane, dolaphane, lojmanlar uzanırdı. O dolaphaneler şimdi lokanta olmuş. Şimdiki Mangolar falan, hep bizim çalıştığımız yerlerdi. Tütün en üst kata çıkarılır, oradan aşağılara borularla salınırdı **(4.21)**. Şimdi Burger King olan yerde sevkiyat olurdu. Kamyonlar arabalar oraya yanaşırdı. Eski müdüriyet de oradaydı **(4.22)**. Fabrikanın sokağı ise hep yoğundu. Arabalar otobüsler hep oradan geçerdi. Ben Gima'nın oradan binerdim otobüse.*

Şekil 4.21 : Tütünün aşağı katlara dağıtıldığı çatı katı

Şekil 4.22 : Yıkılan müdüriyet binasının merdiveninde çalışanlar

Site Camii yapılmadan önce yerinde genelev varmış. Kadınlar hikâye diye anlatırlardı. Bir gün köyden eşeğin üzerinde adamın biri gelmiş. Bahçedeki gençlere sormuş; " Kadın evi varmış buralarda, kızlar varmış nerededir?" diye. Çocuklar da fabrikayı göstermişler. Adam çalmış fabrikanın kapısını. Bekçi açmış. "Şu kadınlardan birini bana ver" diye göstermiş adam. Bekçi de pek asabi bir adammış. "Sen beni ne başı sandın" diyip adamı bir güzel dövmüş…

Hiç unutmam, Rüstem diye bir müdürümüz vardı. Bize çok zulüm etmişti bir ara, çok çalıştırmıştı. Adam kayırırdı. Kadınlar için eğlenceler düzenlerdi, yağcıları çağırır bizi çağırmazdı. Biz yağcılık bilmediğimizden iş vakti onlar eğlenirken biz çalışırdık. Çay içmemize bile izin vermezdi. Çok üzülmüştük o zamanlar. Bir gün yine baktık herkes eğlenmeye gidiyor, kalktık biz de çalışmıyoruz o zaman diyip çaya kaçtık. Müdür gelmiş, nezaretçi ustabaşına kızmış kükremiş. Ustabaşı da koşa koşa bizi arıyor…

Çocuklarla bunaldım bazen ama, kendi ekonomik özgürlüğüm vardı sonuçta. Kocana muhtaç değilsin. Gizli gizli taksite girerdi kadınlar. Mesela fabrikada Ali kurt diye bir adam vardı, elektrikçiydi. Para kazanmak için n'apardı; taksitle altın getirirdi. O zamanlar taksitle altın alınmazdı dışarıdan. Belli zamanlarda ödenen ikramiyeler olurdu. Onunla 100 lira 200 lira taksit ödeyip Altıncı Ali'den altın alırlardı. "Ali Abi sen bana 15gr altın getir" derdin. Ne kadar? 200 lira. Ne kadar zamanda

ödeyeceksin? 4 ayda. Kuyumcu gibi, üzerine farkını koyup takside bağlardı. Sonra o yaptığı karla gitti arsalar aldı, sen de altın sahibi olmuş oldun. 10 tane oldu mu altınlar, Ali Abi derdi ki hadi ev yapacağım, herkes altınlarıyla eve girerdi. Bu evler, Bağkur'daki evler. Tabii o da çok yedi, ama millet de bu sayede ev sahibi oldu. Şimdi çoğu onun yaptırdığı evlerde oturur.

Ne anılarımız vardı o bahçelerde, kapılarda. Gezer dolaşırdık. Kartımızı basar girerdik. Şimdi hiçbir anı kalmamış. Hep lokanta olmuş, mağaza olmuş. Bakımhaneler, yemekhaneler yıkılmış, önü açılmış binaların, park gibi yapmışlar oturma yerleri falan var. Bir tane de tren koymuşlar ortaya, çocuk treni. Temiz olmuş. Ama işte tarih gitmiş. Hiç bir şey yok. Bir oda bile olsa, bir makine, sigaralar, o tütünün kokusu muhafaza edilebilirdi. Merak eden, bilmeyen gençler şöyle bir bakarlardı. Ne de olsa Samsun'un yüzde sekseni Tekel'den emekli. Sabahları işe giderken, 7-7.30 arası her yönden oluk oluk kadın akardı yollarda. Tekel tüm şehre yayılmıştı. Şimdi Sakarya Dershane'si vardır, Irmakların arkasında, orası Tekel'di; yaprak açım. Müftülüğün orada bir tane vardı. Her birinde en aşağı 600 kişi çalışırdı. İlkadım'ın oradaki Balkanlarda üçüncüydü, öylesine büyüktü. İçine girdiğin zaman kaybolurdun. Sonra onu yaktılar, yerine adliye yaptılar… Samsun'da bir eve gir. Kesin bir Tekel kadını vardır. Bizim apartmanda bile ne kadar çok var komşulardan.

Fabrikayı yeniledikleri vakit ben uzun bir süre gidemedim. Çok üzüldüm. 2 ay önce torunum orada yemek yemek istedi. Onu götürdüm. Anılar canlandı, kendi kendime düşünmeye başladım; ben şurada giyinirdim, burada yemek yerdim. Bir tuhaf oldum…"

4.3.2.3 Kişisel deneyime dayalı bir anlatı

"Anneannem, uzun yıllarca çalıştığı Tekel fabrikasını anlatırdı, hayal meyal hatırlıyorum. Çocuktum. Yaramazlık yaptığımda onun şişko bedeninin arkasına saklanırdım. Mahallede Şişko Babaanne derlerdi ona. Ben yaşlılığı yüzünden şişko olduğunu düşünmüştüm bir süre, meğer hastalıktanmış. Şeker hastalığı. Karpuzu da nasıl iştahla yerdi ama… Kızarlardı hep, 'şeker' derlerdi. Gençken çekilmiş bir fotoğrafları vardır annemle, annem küçük, 5-6 yaşlarında. Anneannem orada da şişkodur, meğer gençken de hastaymış.

Fabrika hikâyesi silik, ama hep zihnimde bir yerlerde kalmış şu şekilde; " Anneannem yıllarca Tekelde çalışmış, çok sıkıntı çekmiş çok yorulmuş, ama iyi kazanırlarmış, evden kırmızı et eksik olmazmış". Böyle parça parça anı-cümleler…

Bir de Samsun'da bir eski Tekel fabrikası vardır. Ben hiç çalıştığını hatırlamıyorum, ne zaman kapatılmıştır acaba?

Teyzemlerin durumu iyi idi, kentin ana caddesinde otururlardı. Tekel de o caddeye çıkan yolun üzerindedir. O caddeye ya da teyzemlere gitmek için hep o sokaktan geçerdik, Tekel sokağından. Binalar sokağın iki yanını da kaplar. Oradan geçerken hep pis bir koku vardı. Sigara kokardı sokak, babamdan bile daha fena. Binanın duvarlarına sinmişti koku. Fabrika çalışmadığı halde bu kadar nasıl kokabilir diye düşünürdüm. Bazen yürümeye devam ederken, yarı kırık pencerelerden içeri bakar bir şeyler görmeye çalışırdım. Sonra kokudan midem bulanır, kaldırımın en ucundan, binadan olabildiğince uzakta yürürdüm. Ama kaçmak ne mümkün o kokudan…

Aslında gençliğinde anneannemin çalışmış olduğu fabrikanın bu fabrika olduğunu çok sonraları anladım. Yıllar geçtikçe koku da o kadar rahatsız etmez oldu.

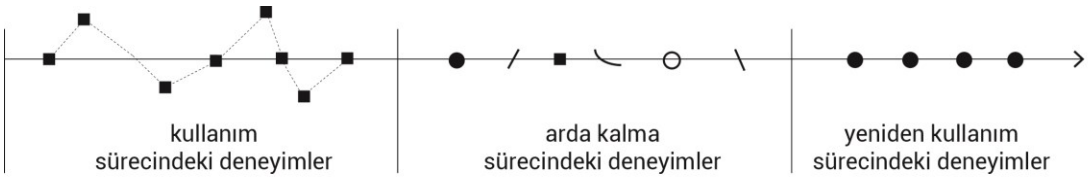
Tabanlıoğlu yeni bir proje yapmış Samsun'da. Bulvar AVM. Müşterisi bol, ne de olsa kentin ana caddesine giderken herkesin geçtiği sokak, Tekel Sokağı. Tekel Fabrikası'nı tamamen AVM'ye dönüştürmüşler, yenileme projesi... Kırık dökük pencerelerin yerini, orta sınıfa hitap eden yarı-havalı markaların gıcır giriş kapıları almış. Şık olmuş, Samsun'a layık... Geçen bayramda eve gittiğimde deneyimledim, bir kafteryada oturduk sohbet ettik, tatlı yedik lise arkadaşlarımla.

Ama işte o pis-güzel koku… Yok olmuş. Sokak kokmuyor artık. Duvarlara sinmiş o leş gibi koku mağazaların parfüm kokularıyla temizlenmiş. Artık eski de değil bina. Zaten anneannem de öldü, Tekel anılarıyla. Belki o fabrikada bir zamanlar çalışmış herkesin anısı gömülmüştür çoktan. Ben de artık o sokaktan bile geçmiyorum zaten… Bir tek annem var, acaba anneannem onu da götürmüş müdür hiç fabrikaya? Hiç anısı var mıdır orayla ilgili… O anıları dinlesem o kokuyu bir kez daha duyar mıyım acaba?

Tekel Fabrikası ne zaman kapanacak? O yer ile ilgili hafıza tamamen yittiğinde; o kokuyu duyumsamış son kişi de hafızasını kaybettiğinde. Pek yakında yani."

4.4 Çıkarımlar

Öykülenen anlatılar, inşa edildiği andan itibaren tütün fabrikası olarak kullanılan yapıların bu şekilde deneyimlendiği süreç içerisinde, kullanıcılarının ve dolaylı olarak mekânı deneyimleyen kentlilerin hafızasında farklı farklı imge-anıların oluşumuna imkan verdiğini gösteren niteliktedir. Bu süreçte imge-anılar, yapının bir üretim mekânı olma işlevinin toplumsal yaşantıyı, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamlarda etkilemesi durumundan beslenerek şekillenmiştir. Yapı, üretim işlevini yitirdikten sonra ise artakalmış ve bu bağlamlara etkisi zayıflamıştır. Fakat yine de, müphemleşmesinin ve atıllaşmasının sonucunda hafızada, ilk süreçtekinden biraz daha farklı deneyimlerin biçimlendirdiği imge-anıların oluşmasının tetikleyicisi olmaya devam etmiştir **(4.23).**

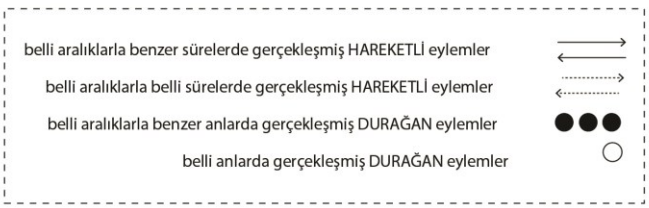
Şekil 4.23 : Fabrikanın farklı süreçlerde deneyimlenme durumları

Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın hafıza üzerinde bıraktığı izlerin görünür kılınması amacıyla, yukarıda öykü biçiminde aktarılan anlatılar, bileşenlerine ayrıştırılmaya çalışılacaktır. Bir öykünün bileşenlerini; karakterler, mekânlar, olaylar ve bunların zamansallıkları oluşturmaktadır. Bu bağlamda her bir öykünün bileşenleri deşifre edilerek tablolaştırılmıştır. Zaman, niceliksel bir veri olarak değil, deneyimsel (bedenden doğan hareketin mekânda gerçekleştirdiği olayın zamanı) bir veri olarak tablolara yansıtılmıştır. Olaylar, zamansallıkları göz önüne alınarak; tekrar eden olaylar ve tekil bir durumu imleyen olaylar olarak kümelenmiştir. Sonrasında bu kümelenmeye mekân boyutu da (dolayısıyla beden boyutu da) dahil edilmiş ve olaylar, durağan ve hareketli eylemlerden doğması durumuna göre alt kümelerine ayrıştırılmıştır. Bu anlamda olayların toplam dört farklı zamansal boyutta gerçekleştiği öngörülmüştür.

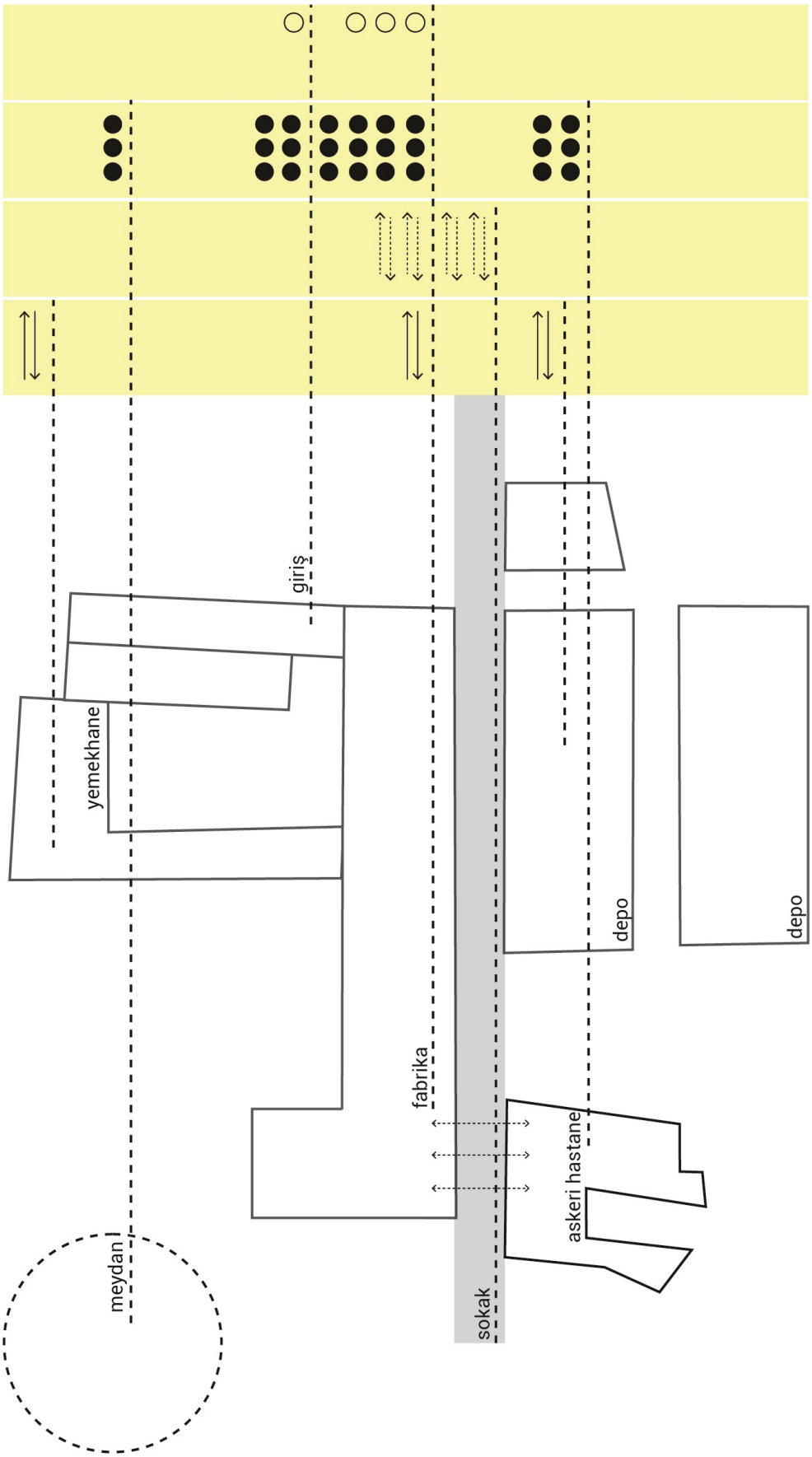
Bireylerin mekân ile kurdukları ilişkilerin çok boyutlu olarak okunaklı kılınabilmesi hedefiyle, oluşturulan tablolardan elde edilen bilgiler mekân ve zaman ilişkilerini gösteren bir diyagrama çevrilmiştir. Böylece "eski" fabrikanın olanak verdiği

zamansal-mekânsal deneyimler geçmişten bugüne taşınabilecek ve bir değer olarak sisteme katılmak üzere görünür kılınabilecektir **(4.24, 4.25, 4.26, 4.27, 4.28, 4.29)**.

KARAKTERLER	YER	OLAY	ZAMAN-MEKAN
şişko	tekel'in mağazasında	tütün ayıklıyor	●●●
erkek işçiler	depoda, fabrikada	ağır işler yapıyor, araba taşıyor	⟶ ⟵
tek kolu olmayan kız	alt katta	harmana tütün atıyor	●●●
tüm işçiler	girişte	makinaya kart okutuyor	●●●
	mecidiye'de	geziyor	⇢ ⇠
	sokakta	sergi açıyor	⇢ ⇠
şefika	fabrikada	3 araba yapıyor	○
	yemekhanede	yemek yapıyor	⟶ ⟵
	el pakette	şaka yapıyor	●●●
şefika'nın arkadaşları	fabrikada	meyve soyuyor	●●●
nezaretçi Ayşe	makineler arasında	dolanıp kızıyor	⇢ ⇠
kızlar	fabrika'da	azar işitiyor	○
nezaretçi Ayşe'nin kocası	ambarda	çalışıyor	⟶ ⟵
	sokaklarda	içip içip yatıyor	○
ilkokul öğrencileri	fabrikayı	geziyor	⇢ ⇠
çalışanlar	meydanda	otobüs bekliyor	●●●
ali	fabrikanın önünde	şefika'nın gece mesaisinin bitmesini bekliyor	●●●
askerler	askeri hastane'de	tedavi oluyor	●●●
kızlar	pencereden	askerleri ayartıyor	○
şişko'nun kocası şükrü	evde	tekel den gelen sigaraları içiyor	●●●

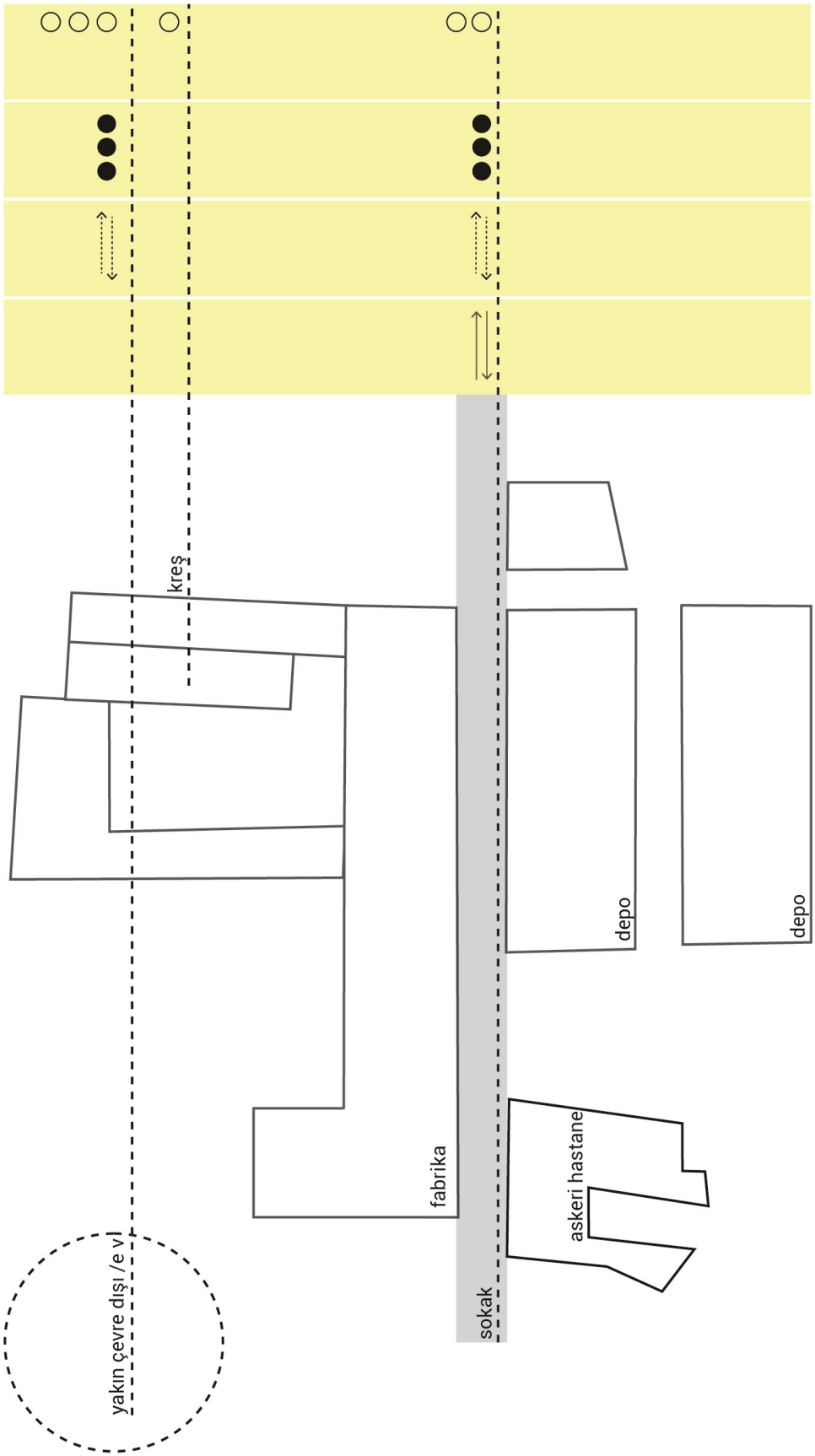
Şekil 4.24 : Şefika Yılmaz'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan analiz tablosu

Şekil 4.25 : Şefika Yılmaz'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği

KARAKTERLER	YER	OLAY	ZAMAN-MEKAN
zehra	kahverengi tellerle kaplı pencerenin önünde	annesinden harçlık istiyor	●●●
insanlar	fabrikanın sokağında	geçerken fabrikanın içindeki makinelere, kadınlara bakıyor	●●●
zehra	fabrikanın sokağında	tütün kokusunu duyuyor	●●●
	yokuşun başında	annesinin işten gelmesini bekliyor	●●●
köyden kentten gelen misafirler	evde	yiyip, içiyor	○
dede	izmir'e	her yaz gidip geliyor	⇢⇠
şefika'nın iş arkadaşı	modern Pazar'dan	emekli ikramiyesiyle ev alıyor	○
şefika	evde	maaşını dedeye teslim ediyor	●●●
nesrin	fabrikanın kreşinde	bir gün geçiriyor	○

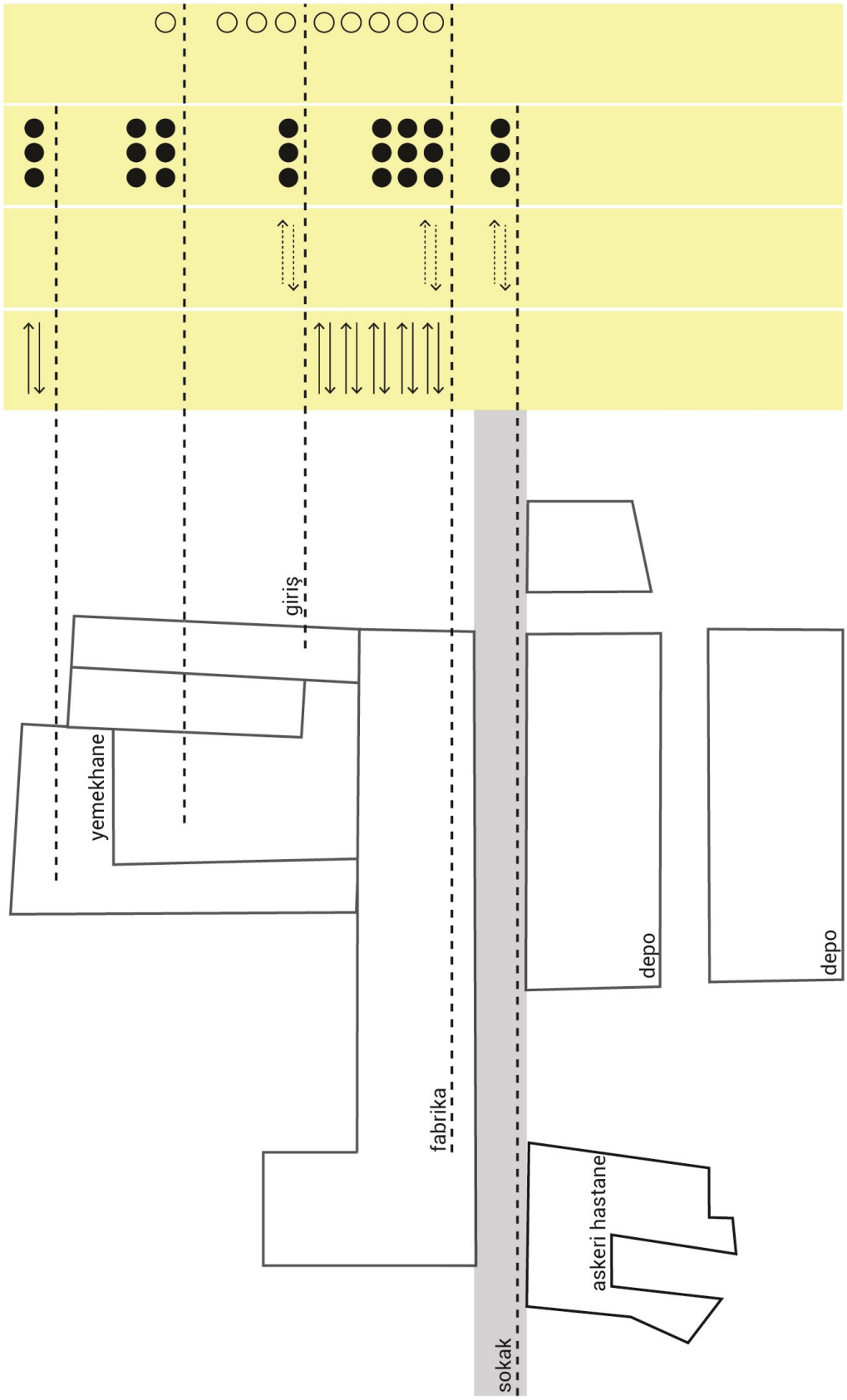
Şekil 4.26 : Zehra Yılmaz'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan tablosu

Şekil 4.27 : Zehra Yılmaz'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği

KARAKTERLER	YER	OLAY	ZAMAN-MEKAN
ülker	tütün açmada	çalışıyor	●●●
	paketlemede		●●●
	yemekhanede	titiz çalışıyor	⟶⟵
10 işçi	bir makinede	çalışıyor	⟶⟵
ülker ve arkadaşaları	çayhanenin önünde	oturuyor	○
ülker	gima'nın önünde	8 numara belediye otobüsü bekliyor	●●●
tekel	çıkışta	birinci sigarası dağıtıyor	○
2 işçi	doldurmada	çalışıyor	⟶⟵
1 işçi	makinede		⟶⟵
4-5 işçi	telefonda		⟶⟵
kadın işçiler	makinenin yanında	25'lik paket yapıyor	●●●
	çarşılarda	dolaşıp geziyor	⇢⇠
	yuvanın önünde	toplaşıp sohber ediyor	●●●
kadın ve erkek işçiler	yemekhanede	yemek yiyor	●●●
erkek işçiler	bahçede	yayılıp oturuyor	●●●
verem-savaş sağlık görevlileri	fabrikada	çalışanların ciğerlerini kontrol ediyor	○
tüm işçilerin	fabrikada	önlükleri sararıyor	⟶⟵
görevli işçiler	cumartesileri fabrikada	su akıtıp temizlik yapıyor, makinelerin ince tozunu alıyor	⇢⇠
görevliler	iş çıkışı	çalışanların üstlerini arıyor	●●●
erkek işçiler	fabrikadan	sigara çalıp çoraplarına saklıyor	○
köyden eşeğinin üzerinde gelen adam	fabrikanın girişinde	kapıcıya kadın evi nerede diye soruyor	○
bekçi	girişin önünde	köylü adamı pataklıyor	⇢⇠
rüstem müdür	odasında	çalışanlar için eğlence düzenliyor	○
	makinelerin başında	ustabaşını azarlıyor	○
kadın işçiler	fabrikada	ikramiyeleriyle taksite giriyor	○
fabrikanın elektirikçisi Ali Kurt	odasında	çalışanlara taksitler altın getiriyor	○

Şekil 4.28 : Ülker Hanım'ın öyküsünün karakter- yer -olay- zaman/mekan analiz tablosu

Şekil 4.29 : Ülker Hanım'ın öyküsünün zaman- mekân grafiği

Kişisel deneyime dayalı anlatı ise farklı nitelikteki zamansal-mekânsal deneyimleri açığa çıkarmıştır. Binaların kendilerine has tektoniği, tüm sokağa sinen tütün kokusu, yapıların cephelerindeki çürüme, sokak kotundaki kırık pencereler vs. bu ilişkileri kurgulayan ve artakalma halinde bu yapıların ve sokağın imkan verdiği duyumsal deneyimleri doğuran özgün özelliklerdir. Artakalan yapı kompleksi, bir "olanaklar ortamı" olan sokağın bu özelliklerini zenginleştirmektedir (Norberg-Schulz, 2000). Sokak, bireyde farklı duygulanımlar uyandırma potansiyelini barındıran tüm bu mekânsal özellikler ile kentin herhangi bir sokağından farklılaşmakta ve eski işlevini yitirdiği haliyle bile bireyin hafızasında farklı imge-anıların oluşmasına olanak verebilmektedir.

"Eski olan her yapıyı yenileme" eğilimi gösteren mevcut değerlendirme sistemleri, bir zamanlar yeni olanın olanaklı kıldığı yaşanmışlıkları ve artık eskimiş olanın imkan verdiği duyusal potansiyelleri görmezden gelebilmektedir. Bu fiziki yenileme süreçlerinde yenilenen sadece taşlar, kabuklar, pencereler, kapılar, eşikler, boyalar vs. olmamaktadır; çünkü eskime sadece fiziksel varlığı etkilememektedir. Yapının eskimesi sürecinde oluşan ve onun şimdi ile bağını sağlamlaştıran imge-anılar yenileme sırasında eski yapının patinaları ile birlikte tamamen yitip gitme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

5. SONUÇ

Bir anlatı olarak sunulmaya çalışılan, bireylerin Samsun Sigara Fabrikası ile hafıza üzerinden kurdukları ilişkiler, mevcut değerler sisteminin açıklarını ortaya çıkarır niteliktedir. Bu bağlamda yapının, farklılaşan süreçler içerisinde kentsel yaşantıyı ve kentlileri farklı boyutlarda etkilediği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Fakat çizgisel zaman algımızın doğurduğu eski yeni diyalektiği üzerinden kurgulanan mevcut değerler sisteminin, bir mimari yapıyı değerli kılan şey nedir sorusuna verdiği yanıtlar, ancak anılarda görünür olan niteliksel değerleri dışarıda bırakmaktadır. Yapının yaşanmışlıklarına değer atfetmek, şimdiye ait olma/ modern olma halinin övüldüğü bugünkü anlayışta nostaljik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmekte ve bir girdi olarak bu sisteme dahil edilmemektedir.

Oysa, hafızada yer eden imge-anıları ortaya çıkarıp, mevcut zaman algımızı sarsıntıya uğratabildiğimizde farklı gerçekliklerle karşılaşırız. Samsun Tekel Fabrikası vakası özelinde ortaya dökülen anılar; kendi içinde bütüncül bir anlatı oluşturmakta ve bireylerin deneyimleri üzerinden yapının toplumsal yaşayış üzerindeki etkilerini, nicel verilerin gösteremeyeceği bir şekilde gösterebilmektedir.

Bunun yanında, daha yakın bir geçmişte, yapının atıllaşması ile ortaya çıkan müphemlik hali ve bu halin doğurduğu tekinsizlik hissi, eski-yeni diyalektiği içerisinde önemsiz hatta olumsuz bir değer olarak ele alınmaktadır. Mekânın, duyumsal olarak deneyimine dayanan tüm hisler, yaratıcı yok-etme esnasında, arınmış bir mekân yaratma kaygısının sonucunda silinip gitmektedir.

Peki, farklı aktörler ve mimarlık bu eşsiz mekânsal potansiyelleri içinde barındıran müphem alanlara, onları yok etmeden nasıl yaklaşabilir? Aktörlerin bu bağlamda aldıkları pozisyonlar keskin ve değişmez gibi görünse de, müphem olma halinin doğurduğu tekinsizlik hissinin bir değer olarak sürece dahil olması bu keskin tavrı kırma yolunda bir adım olabilir.

Yaşanmışlıklar bir değer olarak görülmeye başlandığında, bu yaşanmışlıkların toplumsal etkilerinin mekândaki sürekliliği; müphemlik bir değer olarak görülmeye

başlandığında, tekinsizlik hissinin sürekliliğinin sağlanması elzem olmaktadır. İki farklı yaşanmışlık boyutu da kendi içinde potansiyeller taşımaktadır.

Mekân üzerinden kurgulanan bireysel hafıza, kentsel mekânın kentlilere sunduğu mekansallıkların ve zamansallıkların bir yansımasıdır. Hafızada depolanan bu kişisel anılar, toplumsal yaşantının ince detayları gibidir. Bu anılara yakınsak bir mercekle bakıyor olmak, kıvrımlarda gizlenen oluş hallerini görebilmemizi sağlamaktadır. Bu anlamda, kültürel sürekliliği sağlamak adına, geçmişe dair bu oluş hallerini şimdiki mekân da vurgulama, görünür kılma tartışmalarının, güncel değerler sistemine dahil edilmesi gerekmektedir.

Artakalan yapının tekinsizlik hissini tetiklemesiyle hafızada yer eden imge-anılar ise, daha farklı bir boyutta önemlidir. Arzu sarhoşluğuyla gündelik hayat deneyimine karşı uyuşmuş olan hafızamız, korku, merak, huzursuzluk gibi duygulanımlar üretemezken; alışılmış gerçekliğin dışındaki tüm bu ruh halleri tekinsiz mekân ile karşılaşma durumunda tetiklenir... İşte bu noktada mekân (bu mekân belki de uzun mimari bir tasarım sürecinin sonucunda oluşan bir mekân değildir, tesadüfi bir mekândır), uyku ve uyanıklık arasında "gerçeküstü düşünce imgelerine" ulaştırabilecek bir kapı aralama potansiyeli taşımaktadır.

Samsun Tekel Sigara Fabrikası yeniden işlevlendirme sürecinde bu iki farklı boyutta önemli görünen değerlerini yitirmiştir.

Mimarlığın (ve belki de diğer aktörlerin), bu tekinsiz alana diğer bütün değerleme mekanizmalarından sıyrılarak, yaşanmışlığının ve müphemliğinin potansiyellerini göz ardı etmeden yaklaşabildiği bir durum mümkün müdür?

Yaşanmışlığın sürekliliği, ancak mekânı (salt) fiziksel olarak yenileme kaygısının ötesine geçilebildiğinde mümkün olabilir. Yapının geçmişinin izleri (burada kastedilen sadece fiziksel izler değildir) yapının şimdisi ile eskiden beslenen bir yenilik düzleminde buluşabildiği durumda sürdürülebilir olur. Tekinsizliğin sürekliliği ise, tüm ötekilerin tasarlanmamış tesadüfler sonucunda bu alanda karşılaşabildikleri, çarpışabildikleri bir yenilikte mümkündür (ki bu yenilik yine ancak alışılagelmiş "yeni" normlarından sıyrılarak aranabilir). Böyle bir yeni halde, yapının hem endüstriyel geçmişi, hem ötekinin deneyimiyle şimdisi, hem de uyandırdığı tekinsizlik hissi inkâr edilmeden ya da ehlileştirilmeden, bir sonraki şimdiye taşınabilir...

Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın geçirdiği eskime serüvenine sahip yapılar çizgisel zaman anlayışının doğurduğu eski-yeni diyalektiğine dayanan mevcut değerlendirme sistemlerine göre değerlendirilmeye ve yine bu anlayışla "yenilenmeye" veya "yıkılmaya" tabi oldukça, "yeni" kıyafeti giydirilmiş göstermelik kazanımların yanında yitirilen en önemli değer "hafıza"nın kendisi olacaktır.

KAYNAKLAR

Akın, G. (1993). "Tanzimat ve Bir Aydınlanma Simgesi", Rona Z. (ed). Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Akay, A. (2005). Tekinsiz = Unheimlich = The Uncanny, Akbank Sanat, İstanbul

Artun, N.A. (2014). Sürrealizm Mimarlık; Mekan Sanatı, İletişim Yayınları, İstanbul

Aktaş, R. (2006). Endüstri Mirasını Görünür Kılmak, Çekül Vakfı

Baskın, R. (2006). "Tarladan Reji İşçisine Tütün Emeği", Fabrikanın Zilleri Sustu Adı Kaldı Reji, Samsun Yerel Tarih Grubu

Baudelaire, C. (2006). Les Paradis Artificiels, Elibron Classics

Bergson, H. (2007). Madde ve Bellek, Dost Yayınları, Ankara

Călinescu, M. (1987). Five faces of Modernity, Duke University Press

Certeau, M., (2008). Gündelik Hayatın Keşfi-1, Dost Yayınevi, Ankara

Deleuze, G. (1990). The Logic of Sense, Columbia University Press, London

Deleuze, G. (2010). Bergsonculuk, Otonom Yayıncılık

Dellaloğlu, B.(2013). Türkiye'de Batılılaşma Ülküsü, [Online video] Ekim 2014, Erişim Linki: http://academidea.com/turkiyede-batililasma-ulkusu-prof-dr-besim-f-dellaloglu/, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2014

Edensor, T. (2005). Industrial Ruins, Berg, New York

Edensor, T. (2007). Sensing the Ruin, The Senses and Society, 2(2), 217-232.

Erler, M.Y., Edinsel, K. (2011). Samsun'da Tütün Üretimi (1788-1919), Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi, 4(18), 230-247.

Führ, E. (2005). "Mimarlığın Mevcudiyeti". Şentürer, A., Ural, Ş., Berber, Ö., Uz, F. (eds). Zaman-Mekan, YEM Yayınları, İstanbul

Habermas, J.(2002). Modernity; An Unfinished Project. Foster, H. (ed). The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture, Bay Press

Harvey, D. (2008). The Right to The City. New Left Review, 53, 23-40.

Heynen, H. (2000). Architecture and Modernity, The MIT Press

Hatherley, O. (2008). Militant Modernism, Zero Books, London

Hundertwasser, F. (1975). "Moulding Manifest Against Rationalism in Architecture". Conrads, U. (eds). Programs and Manifestoes on 20th-Century Architecture, The MIT Press, Cambridge

I**COMOS** (2014). Venice Charter, [Online] 2014, Erişim Linki: http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf, Erişim tarihi: 1 Kasım 2014

Koruma Kurulları (2014). Tarihçe, [Online] 2014, Erişim Linki: http://www.korumakurullari.gov.tr/TR,89114/tarihce.html, Erişim tarihi: 1 Kasım 2014

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2014). 3.ve 6. Madde, [Online] 2014 Erişim Linki: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf, Erişim tarihi: 1 Kasım 2014

Köksal, G. (2006). "Endüstri Mirasının Çok Boyutlu Anlamı Üzerinden İstanbul'un Endüstri Mirası Ve Geleceği, Endüstri Mirasını Görünür ve Anlaşılır Kılmak", Ex-change: İstanbul-Marsilya, Çekül Vakfı, İstanbul

Lefebvre, H. (2014). Mekanın Üretimi, Sel Yayınları

Makal, A. (2010). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği, Çalışma ve Toplum, 25

Mallı, M., (2006). "Reji ve Samsun Geçmişi- Geleceği", Fabrikanın Zilleri Sustu Adı Kaldı Reji, Samsun Yerel Tarih Grubu

Morales, S. (1995). Terrain Vague. Davidson, C.C., (ed). Anyplace, MIT Press

Mumcu, A. (1997). Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

Mutman, M. (2012). Deleuze Felsefesi'nde Hafıza ve Sinema Semineri, Bisav, İstanbul

Nora, P. (2006). Hafıza Mekanları, Dost Yayınları, Ankara

Ojalvo, R. (2012). Modernitenin İki Yüzü Arasındaki Mimarlık: "Mesken Tutmak"tan Göçebeliğe. Artun, N.A., Ojalvo, R., (eds). Arzu Mimarlığı; Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek, İletişim Yayınları, İstanbul

Ökçün, G. (1997). Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 yılları Sanayi İstatistiği, Başbakanlık Devlet Enstitüsü Yayınları, Ankara

Palmer, M., Neaverson, P. (1998). Industrial Archaeology: Principles and Practice, Routledge, London

Prime Gayrimenkul Değerleme. (2010). *Değerleme raporu, 205 Ada 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 Parseller, 376 Ada 1 Parsel ve 377 Ada 5 Parsel (Eski Tekel Fabrikası) İlkadım, Samsun*. Rapor No: 2010/TGYO/05.

Riegl, A. (1996). The Modern Cult of the Historical Monuments. In: Price, N.S., Talley, M.K., Vaccaro, A.M., (eds). Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage, Getty Publications, Canada

Samsun Kent Müzesi. (2015). Samsun Ulaşım Tarihi, Kent Müzesi Arşivi, Samsun

Schumpeter, C.A. (2008). Capitalism, Socialism, and Democracy, Harper Perennial Modern Classics

Tanyeli, U. (2011). Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri, Boyut Yayınları, İstanbul

Thompson, P. (2000). The Voice of the Past: Oral History. Oxford University Press, New York

Us, F. (2014). Bir 19. Yüzyıl Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı: "Samsun Tekel Tütün Fabrikası"nın "Bulvar Samsun Projesi"ne Dönüşümü, Mimarlık, 377

Uyar T. ve Köksal, S. (2000). İstanbul'da Zaman, Büke Yayınları, İstanbul

Vidler, A. (1994). The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely, MIT Press, Cambridge

Vidler, A. (2014). Fantezi, Tekinsizlik ve Sürrealist Mimarlık Kuramları. Artun, N.A. (ed). Sürrealizm ve Mimarlık; Mekan Sanatı, İletişim Yayınları, İstanbul

Walker, I. (2002). City Gorged with Surrealism, Walker I. (ed). Surrealism and Documentary Photography in interwar Paris, Manchester University Press

Woodward, C. (2012). Learning From Detroit or 'the wrong kind of ruins', eds. Jorgensen, A., Keenan, R. (eds). Urban Wildscapes, Routledge, New York

Yılmaz, L. (2004). Modern Zamanın Tarihi, Metis Yayıncılık, İstanbul

Url_1<https://www.tumblr.com/search/terrain+vague, alındığı tarih: 14.12.2014.

Url_2<http://www.moma.org/visit/calendar/exhibitions/95

Url_3<http://www.sonnabendgallery.com/index.php?v=artist&id=4&col=14&art=6, alındığı tarih: 09.02.2015.

Url_4<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samsun_Tekel_sigara_fabrikalar%C4%B1.jpg>, alındığı tarih: 14.12.2014.

Url_5<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=33515, alındığı tarih: 10.02.2015.

Url_6<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=33515&start=75

Url_7<http://forum.donanimhaber.com/m_61533293/mpage_12/f_//tm.htm#73726852, alındığı tarih: 10.02.2015.

Url_8<http://samsun03.blogcu.com/tutun-regie-ve-tekel/1044777

Url_9<https://www.facebook.com/bulvarsamsunavm/photos/a.207880239294215.52720.207878759294363/344629615619276/>, alındığı tarih: 14.12.2014.

Url_10<http://forum.donanimhaber.com/m_61533293/mpage_12/tm.htm>, alındığı tarih: 10.02.2015.

Haberler. (2014). Alındığı tarih: 28.11.2014. Adres: http://www.haberler.com/samsun-da-tinerci-olduklari-iddia-edilen-sahislar-haberi/gundem-haber-10007/

Nişanyan Sözlük, (2014). Alındığı tarih: 27.11.2014. Adres: http://www.nisanyansozluk.com/?k=arka&lnk=1

Ötüken Sözlük, (2015). Alındığı tarih: 01.02.2015. Adres: http://www.otukensozluk.com/

Türk Dil Kurumu. (2014). Eski Ve Yeni Kelime Anlamları. Alındığı tarih: 14.12.2014. Adres: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.548dbe3ae77f17.41529238

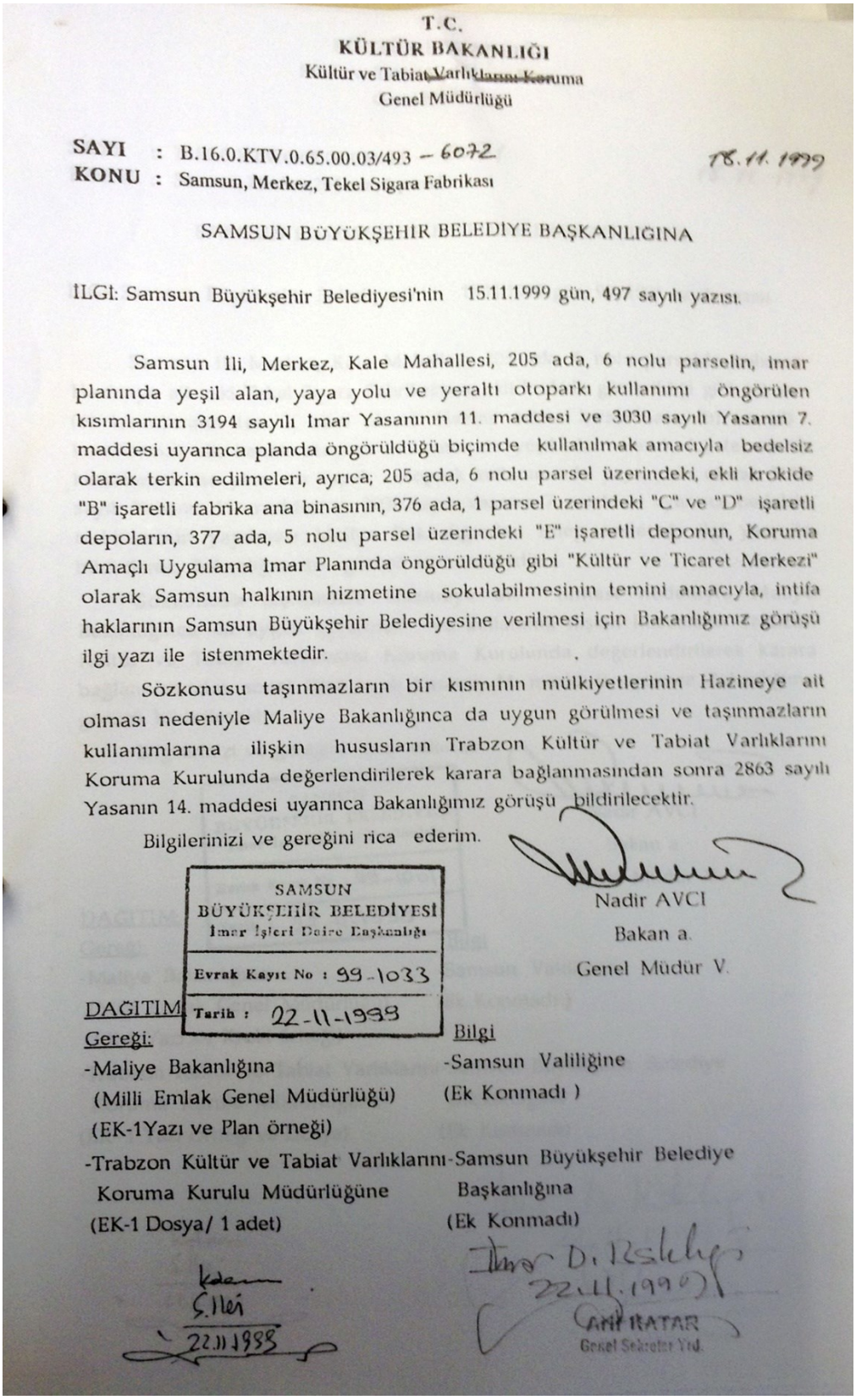
Wow Turkey. (2014). Alındığı tarih: 28.11.2014. Adres: http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=40935

EKLER

EK A: Samsun Tekel Sigara Fabrikası ile ilgili Tarih sıralı kurul kararları ve diğer resmi kararlar

EK B: Samsun Tekel Fabrikası ile ilgili Torunlar GYO tarafından yaptırılan Prime değerlendirme raporu

EK A

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Genel Müdürlüğü

SAYI : B.16.0.KTV.0.65.00.03/493 – 6072 18.11.1999
KONU : Samsun, Merkez, Tekel Sigara Fabrikası

SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞINA

İLGİ: Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin 15.11.1999 gün, 497 sayılı yazısı.

Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi, 205 ada, 6 nolu parselin, imar planında yeşil alan, yaya yolu ve yeraltı otoparkı kullanımı öngörülen kısımlarının 3194 sayılı İmar Yasanının 11. maddesi ve 3030 sayılı Yasanın 7. maddesi uyarınca planda öngörüldüğü biçimde kullanılmak amacıyla bedelsiz olarak terkin edilmeleri, ayrıca; 205 ada, 6 nolu parsel üzerindeki, ekli krokide "B" işaretli fabrika ana binasının, 376 ada, 1 parsel üzerindeki "C" ve "D" işaretli depoların, 377 ada, 5 nolu parsel üzerindeki "E" işaretli deponun, Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planında öngörüldüğü gibi "Kültür ve Ticaret Merkezi" olarak Samsun halkının hizmetine sokulabilmesinin temini amacıyla, intifa haklarının Samsun Büyükşehir Belediyesine verilmesi için Bakanlığımız görüşü ilgi yazı ile istenmektedir.

Sözkonusu taşınmazların bir kısmının mülkiyetlerinin Hazineye ait olması nedeniyle Maliye Bakanlığınca da uygun görülmesi ve taşınmazların kullanımlarına ilişkin hususların Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunda değerlendirilerek karara bağlanmasından sonra 2863 sayılı Yasanın 14. maddesi uyarınca Bakanlığımız görüşü bildirilecektir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

SAMSUN
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İmar İşleri Daire Başkanlığı
Evrak Kayıt No : 99-1033
Tarih : 22-11-1999

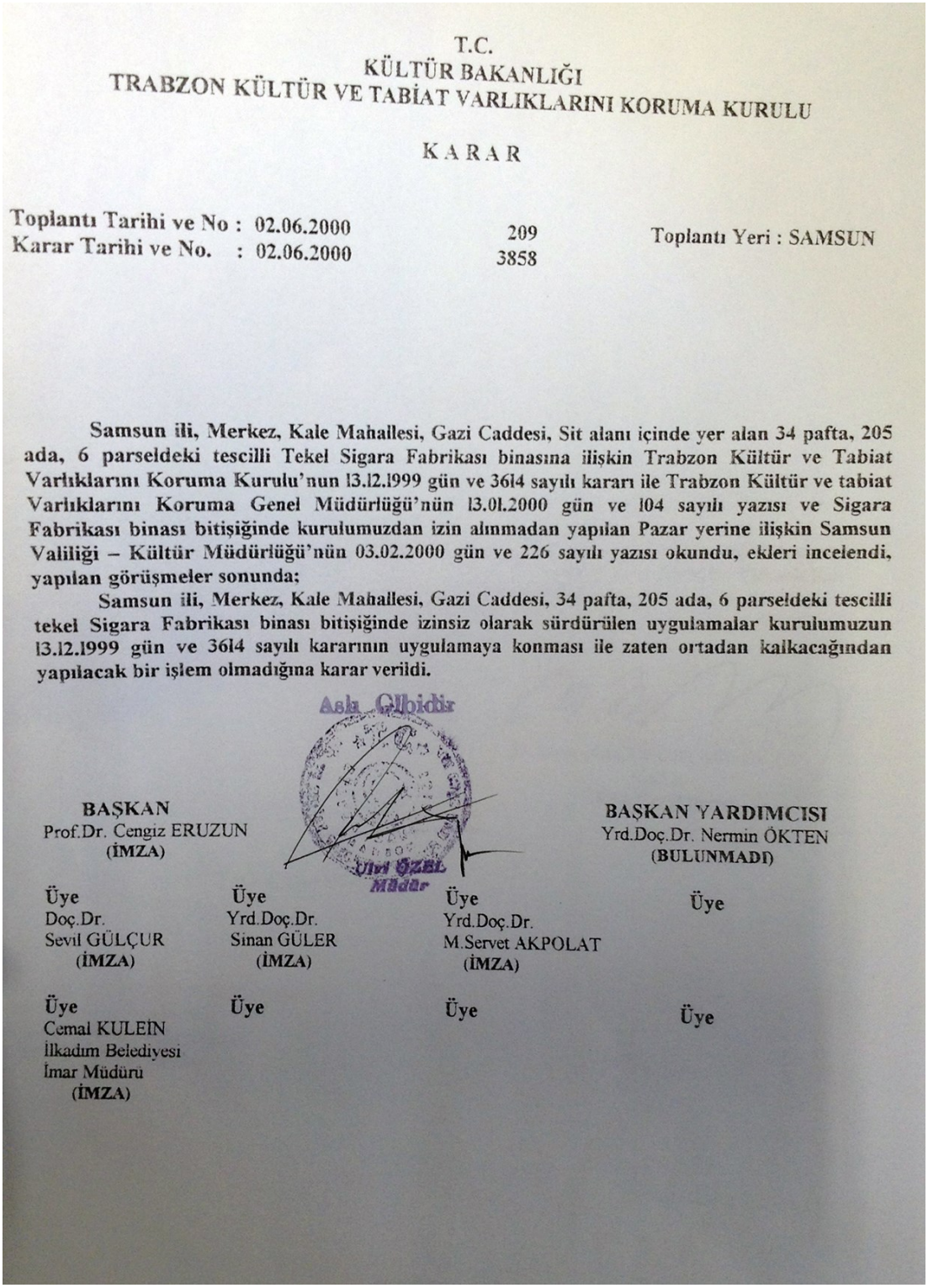
Nadir AVCI
Bakan a.
Genel Müdür V.

DAĞITIM
Gereği:
-Maliye Bakanlığına
(Milli Emlak Genel Müdürlüğü)
(EK-1Yazı ve Plan örneği)
-Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğüne
(EK-1 Dosya/ 1 adet)

Bilgi
-Samsun Valiliğine
(Ek Konmadı)
-Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığına
(Ek Konmadı)

22.11.1999
Ahmet RATAR
Genel Sekreter Yrd.

Şekil A.1 : Kültür Bakanlığı Bilgilendirme Yazısı

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
TRABZON KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 02.06.2000 209
Karar Tarihi ve No. : 02.06.2000 3858
Toplantı Yeri : SAMSUN

Samsun ili, Merkez, Kale Mahallesi, Gazi Caddesi, Sit alanı içinde yer alan 34 pafta, 205 ada, 6 parseldeki tescilli Tekel Sigara Fabrikası binasına iliskin Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.12.1999 gün ve 3614 sayılı kararı ile Trabzon Kültür ve tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün 13.01.2000 gün ve 104 sayılı yazısı ve Sigara Fabrikası binası bitişiğinde kurulumuzdan izin alınmadan yapılan Pazar yerine ilişkin Samsun Valiliği – Kültür Müdürlüğü'nün 03.02.2000 gün ve 226 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, Merkez, Kale Mahallesi, Gazi Caddesi, 34 pafta, 205 ada, 6 parseldeki tescilli tekel Sigara Fabrikası binası bitişiğinde izinsiz olarak sürdürülen uygulamalar kurulumuzun 13.12.1999 gün ve 3614 sayılı kararının uygulamaya konması ile zaten ortadan kalkacağından yapılacak bir işlem olmadığına karar verildi.

Aslı Gibidir
Ülvi ÖZEL
Müdür

BAŞKAN
Prof.Dr. Cengiz ERUZUN
(İMZA)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç.Dr. Nermin ÖKTEN
(BULUNMADI)

Üye
Doç.Dr.
Sevil GÜLÇUR
(İMZA)

Üye
Yrd.Doç.Dr.
Sinan GÜLER
(İMZA)

Üye
Yrd.Doç.Dr.
M.Servet AKPOLAT
(İMZA)

Üye

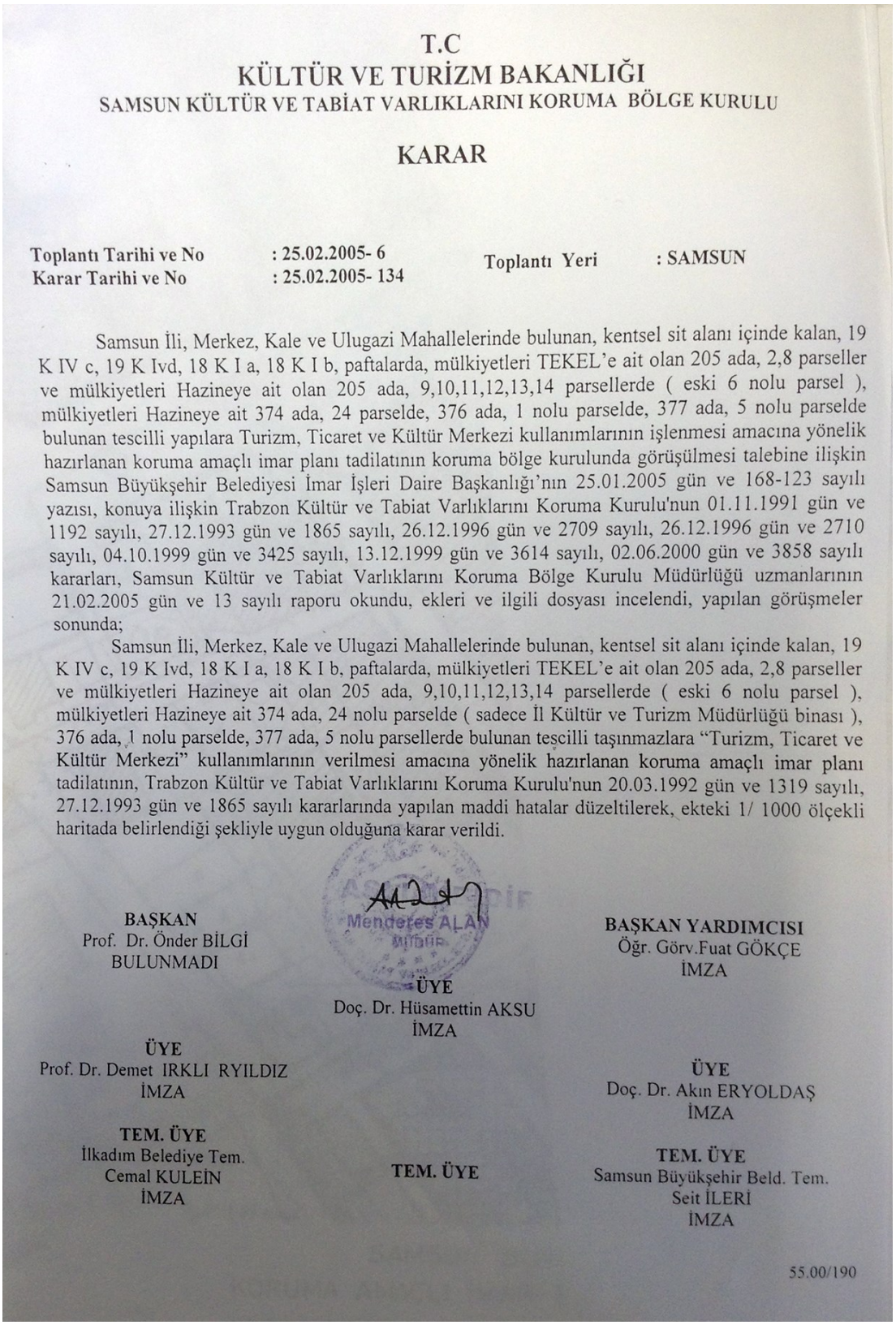
Üye
Cemal KULEİN
İlkadım Belediyesi
İmar Müdürü
(İMZA)

Üye

Üye

Üye

Şekil A.2 : Koruma Kurulu Kararı

T.C
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 25.02.2005- 6
Karar Tarihi ve No : 25.02.2005- 134
Toplantı Yeri : SAMSUN

Samsun İli, Merkez, Kale ve Ulugazi Mahallelerinde bulunan, kentsel sit alanı içinde kalan, 19 K IV c, 19 K Ivd, 18 K I a, 18 K I b, paftalarda, mülkiyetleri TEKEL'e ait olan 205 ada, 2,8 parseller ve mülkiyetleri Hazineye ait olan 205 ada, 9,10,11,12,13,14 parsellerde (eski 6 nolu parsel), mülkiyetleri Hazineye ait 374 ada, 24 parselde, 376 ada, 1 nolu parselde, 377 ada, 5 nolu parselde bulunan tescilli yapılara Turizm, Ticaret ve Kültür Merkezi kullanımlarının işlenmesi amacına yönelik hazırlanan koruma amaçlı imar planı tadilatının koruma bölge kurulunda görüşülmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı'nın 25.01.2005 gün ve 168-123 sayılı yazısı, konuya ilişkin Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.11.1991 gün ve 1192 sayılı, 27.12.1993 gün ve 1865 sayılı, 26.12.1996 gün ve 2709 sayılı, 26.12.1996 gün ve 2710 sayılı, 04.10.1999 gün ve 3425 sayılı, 13.12.1999 gün ve 3614 sayılı, 02.06.2000 gün ve 3858 sayılı kararları, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 21.02.2005 gün ve 13 sayılı raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, Merkez, Kale ve Ulugazi Mahallelerinde bulunan, kentsel sit alanı içinde kalan, 19 K IV c, 19 K Ivd, 18 K I a, 18 K I b, paftalarda, mülkiyetleri TEKEL'e ait olan 205 ada, 2,8 parseller ve mülkiyetleri Hazineye ait olan 205 ada, 9,10,11,12,13,14 parsellerde (eski 6 nolu parsel), mülkiyetleri Hazineye ait 374 ada, 24 nolu parselde (sadece İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binası), 376 ada, 1 nolu parselde, 377 ada, 5 nolu parsellerde bulunan tescilli taşınmazlara "Turizm, Ticaret ve Kültür Merkezi" kullanımlarının verilmesi amacına yönelik hazırlanan koruma amaçlı imar planı tadilatının, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.03.1992 gün ve 1319 sayılı, 27.12.1993 gün ve 1865 sayılı kararlarında yapılan maddi hatalar düzeltilerek, ekteki 1/ 1000 ölçekli haritada belirlendiği şekliyle uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Önder BİLGİ
BULUNMADI

ÜYE
Doç. Dr. Hüsamettin AKSU
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Öğr. Görv.Fuat GÖKÇE
İMZA

ÜYE
Prof. Dr. Demet IRKLI RYILDIZ
İMZA

ÜYE
Doç. Dr. Akın ERYOLDAŞ
İMZA

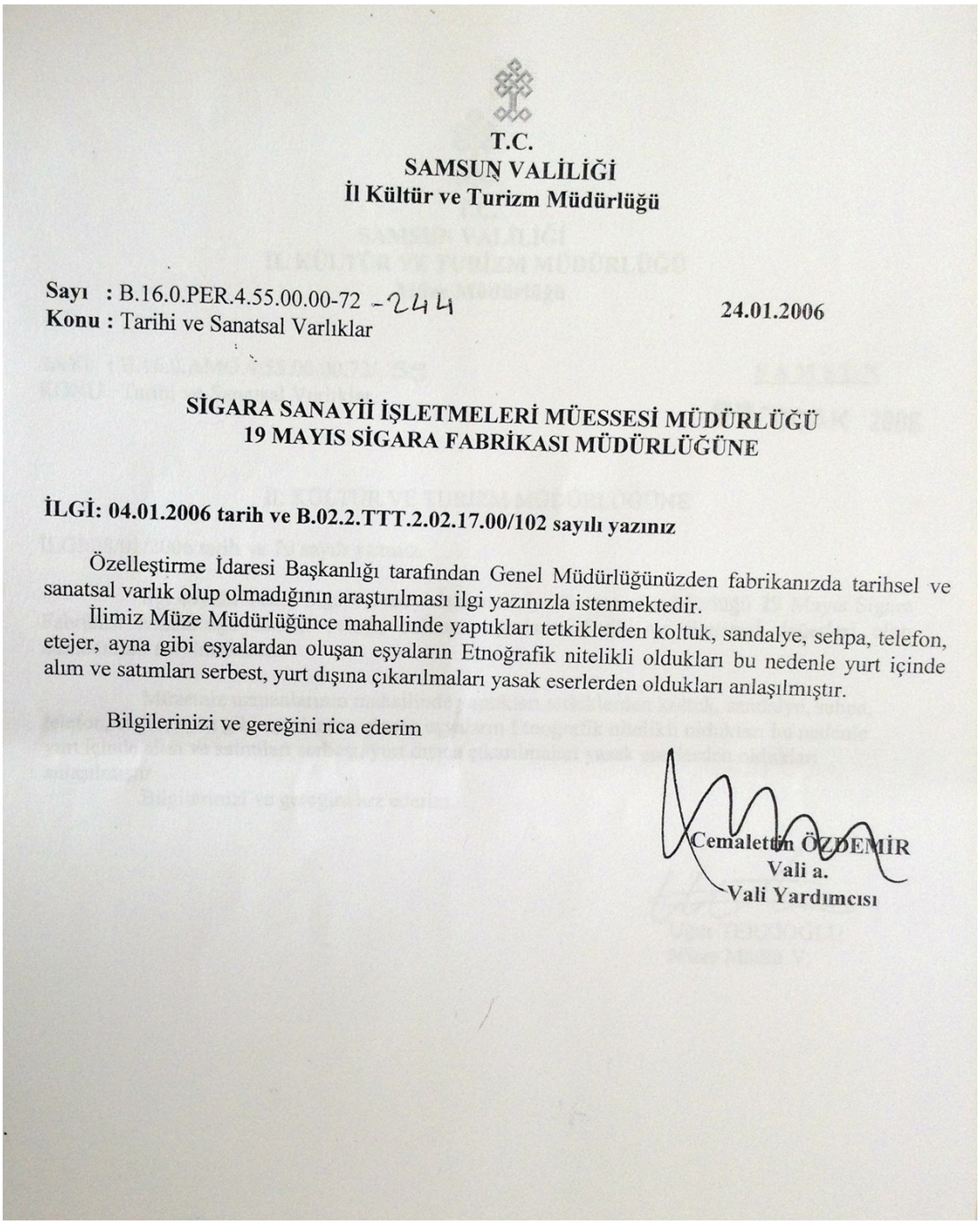
TEM. ÜYE
İlkadım Belediye Tem.
Cemal KULEİN
İMZA

TEM. ÜYE

TEM. ÜYE
Samsun Büyükşehir Beld. Tem.
Seit İLERİ
İMZA

55.00/190

Şekil A.3 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
SAMSUN VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Sayı : B.16.0.PER.4.55.00.00-72 -244 **24.01.2006**
Konu : Tarihi ve Sanatsal Varlıklar

SİGARA SANAYİİ İŞLETMELERİ MÜESSESİ MÜDÜRLÜĞÜ
19 MAYIS SİGARA FABRİKASI MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ: 04.01.2006 tarih ve B.02.2.TTT.2.02.17.00/102 sayılı yazınız

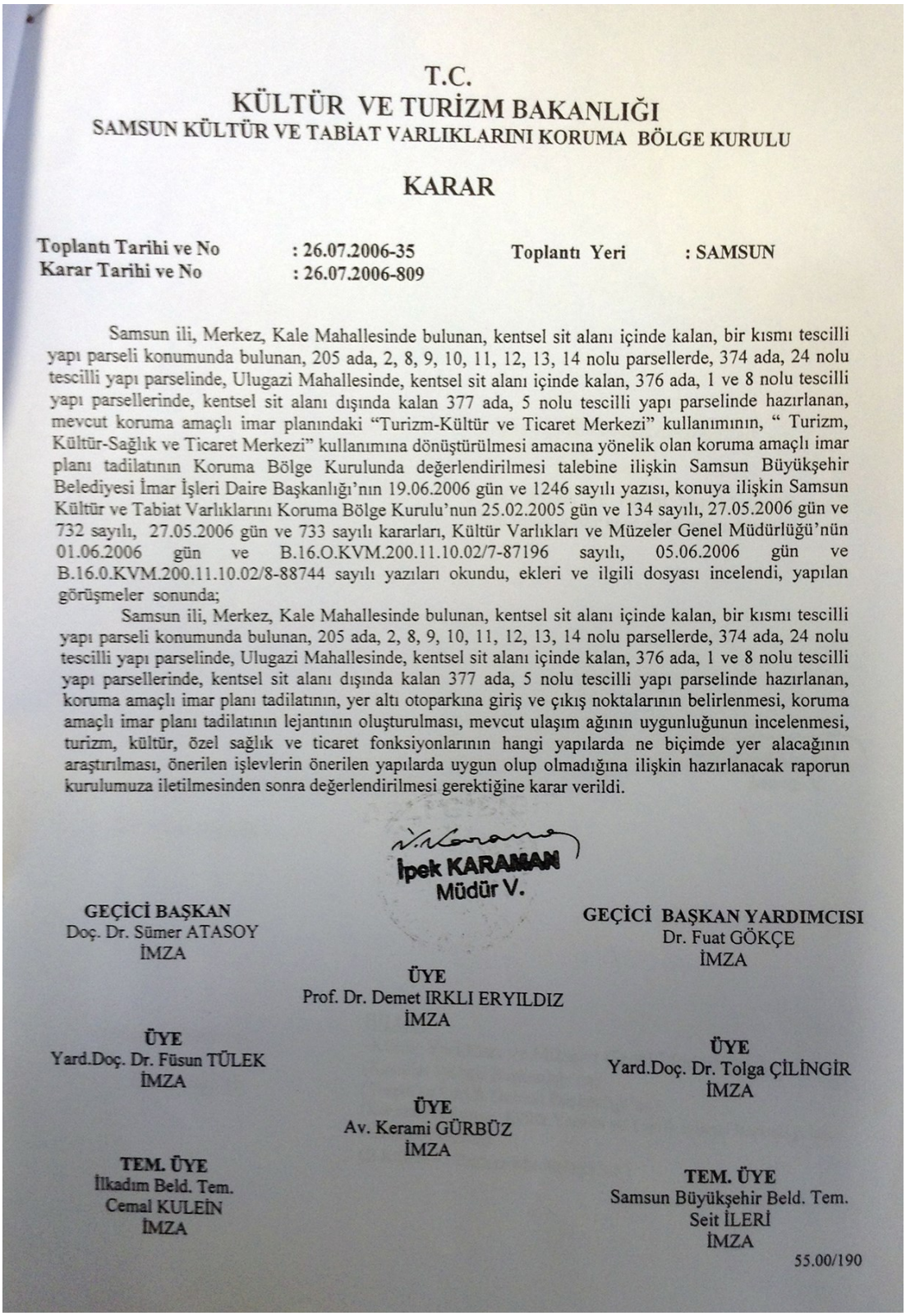
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından Genel Müdürlüğünüzden fabrikanızda tarihsel ve sanatsal varlık olup olmadığının araştırılması ilgi yazınızla istenmektedir.

İlimiz Müze Müdürlüğünce mahallinde yaptıkları tetkiklerden koltuk, sandalye, sehpa, telefon, etejer, ayna gibi eşyalardan oluşan eşyaların Etnoğrafik nitelikli oldukları bu nedenle yurt içinde alım ve satımları serbest, yurt dışına çıkarılmaları yasak eserlerden oldukları anlaşılmıştır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim

Cemalettin ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Şekil A.4 : Samsun Valiliği bilgilendirme yazısı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 26.07.2006-35 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 26.07.2006-809

Samsun ili, Merkez, Kale Mahallesinde bulunan, kentsel sit alanı içinde kalan, bir kısmı tescilli yapı parseli konumunda bulunan, 205 ada, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellerde, 374 ada, 24 nolu tescilli yapı parselinde, Ulugazi Mahallesinde, kentsel sit alanı içinde kalan, 376 ada, 1 ve 8 nolu tescilli yapı parsellerinde, kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 nolu tescilli yapı parselinde hazırlanan, mevcut koruma amaçlı imar planındaki "Turizm-Kültür ve Ticaret Merkezi" kullanımının, " Turizm, Kültür-Sağlık ve Ticaret Merkezi" kullanımına dönüştürülmesi amacına yönelik olan koruma amaçlı imar planı tadilatının Koruma Bölge Kurulunda değerlendirilmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı'nın 19.06.2006 gün ve 1246 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.2005 gün ve 134 sayılı, 27.05.2006 gün ve 732 sayılı, 27.05.2006 gün ve 733 sayılı kararları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 01.06.2006 gün ve B.16.O.KVM.200.11.10.02/7-87196 sayılı, 05.06.2006 gün ve B.16.0.KVM.200.11.10.02/8-88744 sayılı yazıları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, Merkez, Kale Mahallesinde bulunan, kentsel sit alanı içinde kalan, bir kısmı tescilli yapı parseli konumunda bulunan, 205 ada, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellerde, 374 ada, 24 nolu tescilli yapı parselinde, Ulugazi Mahallesinde, kentsel sit alanı içinde kalan, 376 ada, 1 ve 8 nolu tescilli yapı parsellerinde, kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 nolu tescilli yapı parselinde hazırlanan, koruma amaçlı imar planı tadilatının, yer altı otoparkına giriş ve çıkış noktalarının belirlenmesi, koruma amaçlı imar planı tadilatının lejantının oluşturulması, mevcut ulaşım ağının uygunluğunun incelenmesi, turizm, kültür, özel sağlık ve ticaret fonksiyonlarının hangi yapılarda ne biçimde yer alacağının araştırılması, önerilen işlevlerin önerilen yapılarda uygun olup olmadığına ilişkin hazırlanacak raporun kurulumuza iletilmesinden sonra değerlendirilmesi gerektiğine karar verildi.

İpek KARAMAN
Müdür V.

GEÇİCİ BAŞKAN
Doç. Dr. Sümer ATASOY
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Fuat GÖKÇE
İMZA

ÜYE
Prof. Dr. Demet IRKLI ERYILDIZ
İMZA

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Füsun TÜLEK
İMZA

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR
İMZA

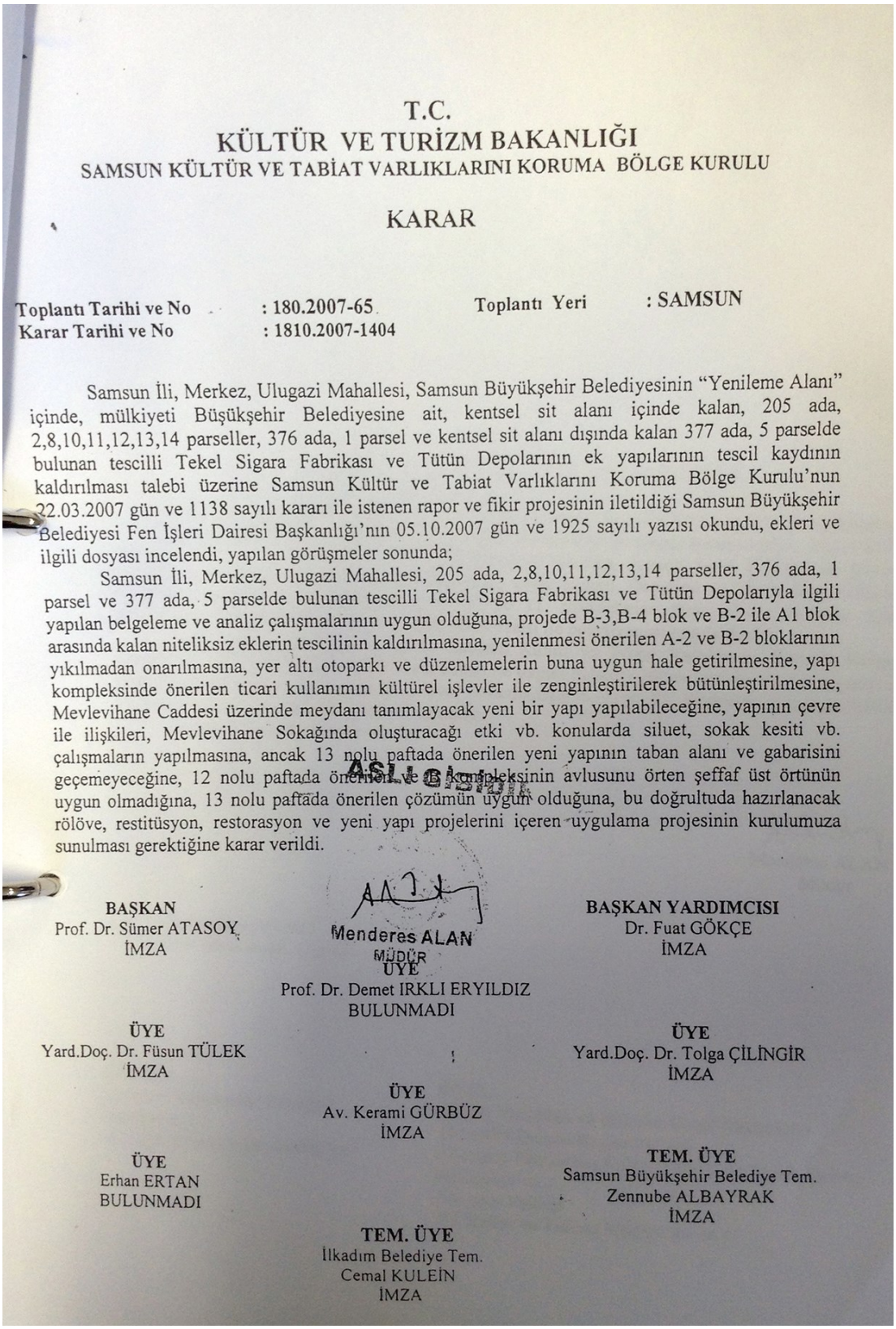
ÜYE
Av. Kerami GÜRBÜZ
İMZA

TEM. ÜYE
İlkadım Beld. Tem.
Cemal KULEİN
İMZA

TEM. ÜYE
Samsun Büyükşehir Beld. Tem.
Seit İLERİ
İMZA

55.00/190

Şekil A.5 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 180.2007-65 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 1810.2007-1404

Samsun İli, Merkez, Ulugazi Mahallesi, Samsun Büyükşehir Belediyesinin "Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büşükşehir Belediyesine ait, kentsel sit alanı içinde kalan, 205 ada, 2,8,10,11,12,13,14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarının ek yapılarının tescil kaydının kaldırılması talebi üzerine Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 22.03.2007 gün ve 1138 sayılı kararı ile istenen rapor ve fikir projesinin iletildiği Samsun Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın 05.10.2007 gün ve 1925 sayılı yazısı okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, Merkez, Ulugazi Mahallesi, 205 ada, 2,8,10,11,12,13,14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarıyla ilgili yapılan belgeleme ve analiz çalışmalarının uygun olduğuna, projede B-3,B-4 blok ve B-2 ile A1 blok arasında kalan niteliksiz eklerin tescilinin kaldırılmasına, yenilenmesi önerilen A-2 ve B-2 bloklarının yıkılmadan onarılmasına, yer altı otoparkı ve düzenlemelerin buna uygun hale getirilmesine, yapı kompleksinde önerilen ticari kullanımın kültürel işlevler ile zenginleştirilerek bütünleştirilmesine, Mevlevihane Caddesi üzerinde meydanı tanımlayacak yeni bir yapı yapılabileceğine, yapının çevre ile ilişkileri, Mevlevihane Sokağında oluşturacağı etki vb. konularda siluet, sokak kesiti vb. çalışmaların yapılmasına, ancak 13 nolu paftada önerilen yeni yapının taban alanı ve gabarisini geçemeyeceğine, 12 nolu paftada önerilen [illegible] kompleksinin avlusunu örten şeffaf üst örtünün uygun olmadığına, 13 nolu paftada önerilen çözümün uygun olduğuna, bu doğrultuda hazırlanacak rölöve, restitüsyon, restorasyon ve yeni yapı projelerini içeren uygulama projesinin kurulumuza sunulması gerektiğine karar verildi.

ASLI GİBİDİR

BAŞKAN
Prof. Dr. Sümer ATASOY
İMZA

Menderes ALAN
MÜDÜR

BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Fuat GÖKÇE
İMZA

ÜYE
Prof. Dr. Demet IRKLI ERYILDIZ
BULUNMADI

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Füsun TÜLEK
İMZA

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR
İMZA

ÜYE
Av. Kerami GÜRBÜZ
İMZA

ÜYE
Erhan ERTAN
BULUNMADI

TEM. ÜYE
Samsun Büyükşehir Belediye Tem.
Zennube ALBAYRAK
İMZA

TEM. ÜYE
İlkadım Belediye Tem.
Cemal KULEİN
İMZA

Şekil A.6 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 13.03.2008-75 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 13.03.2008-1569

Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi'nde, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2,8,9,10,11,12,13,14 nolu parsellerde hazırlanan koruma amaçlı imar planı tadilatının değerlendirilmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 19.02.2008 gün ve 395 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı kararı, Mimarlar odası Samsun Şubesi'nin 10.03.2008 gün ve 61 sayılı yazısı okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi'nde, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenilme Alanı" içinde mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2,8,9,10,11,12,13,14 nolu parsellerde hazırlanan ekteki 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı tadilatının düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Sümer ATASOY
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Fuat GÖKÇE
İMZA

ÜYE
Prof. Dr. Demet IRKLI ERYILDIZ
BULUNMADI

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Füsun TÜLEK
İMZA

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR
İMZA

ÜYE
Av. Kerami GÜRBÜZ
İMZA

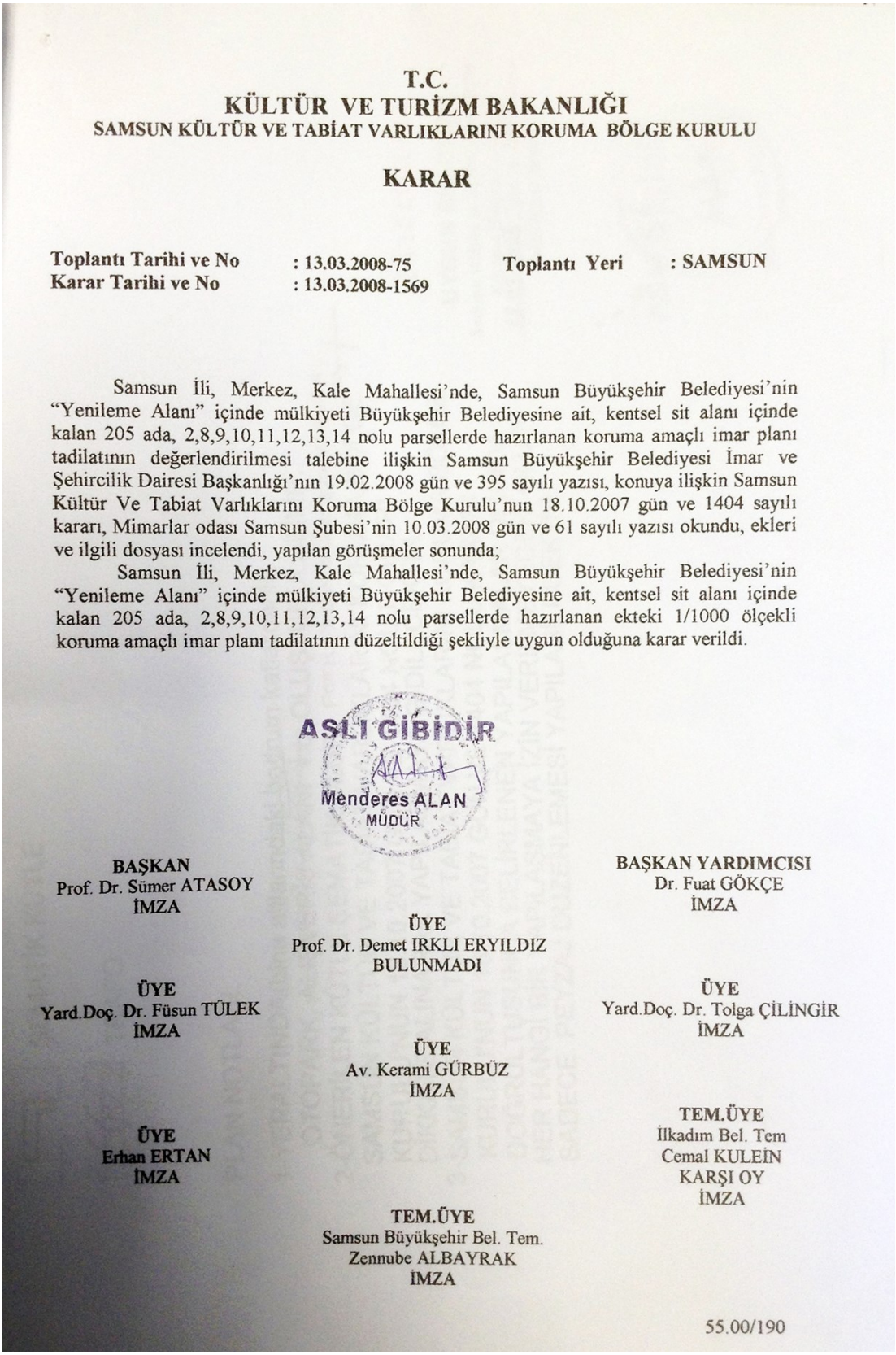
ÜYE
Erhan ERTAN
İMZA

TEM.ÜYE
İlkadım Bel. Tem
Cemal KULEİN
KARŞI OY
İMZA

TEM.ÜYE
Samsun Büyükşehir Bel. Tem.
Zennube ALBAYRAK
İMZA

55.00/190

Şekil A.7 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 13.03.2008-75 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 13.03.2008-1569

Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi'nde, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2,8,9,10,11,12,13,14 nolu parsellerde hazırlanan koruma amaçlı imar planı tadilatının değerlendirilmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 19.02.2008 gün ve 395 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı kararı, Mimarlar odası Samsun Şubesi'nin 10.03.2008 gün ve 61 sayılı yazısı okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi'nde, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2,8,9,10,11,12,13,14 nolu parsellerde hazırlanan ekteki 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı tadilatının düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Menderes ALAN
MÜDÜR

BAŞKAN
Prof. Dr. Sümer ATASOY
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Dr. Fuat GÖKÇE
İMZA

ÜYE
Prof. Dr. Demet IRKLI ERYILDIZ
BULUNMADI

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Füsun TÜLEK
İMZA

ÜYE
Yard.Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR
İMZA

ÜYE
Av. Kerami GÜRBÜZ
İMZA

ÜYE
Erhan ERTAN
İMZA

TEM.ÜYE
İlkadım Bel. Tem
Cemal KULEİN
KARŞI OY
İMZA

TEM.ÜYE
Samsun Büyükşehir Bel. Tem.
Zennube ALBAYRAK
İMZA

55.00/190

Şekil A.8 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

SAYI : B.16.0.KVM.4.55.00.02/55.00/190/ 698 **SAMSUN**
17.06.2008

KONU : Samsun İli, Merkez, Kale Mahallesi, 205 adada koruma amaçlı imar planı tadilatı

SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI'NA

Özü yukarıda belirtilen konuya ilişkin olarak alınan ve Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı kararı ile uygun bulunan plan, 26.07.2005 gün ve 25887 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine ilişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'in 8., 9. ve 11. maddelerine göre işlem yapılması için Müdürlüğümüzün 21.03.2008 gün ve 347 sayılı yazısı ile belediyenize gönderilmişti.

Yukarıdaki yönetmelik gereğince Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı kararıyla uygun bulunan planın kesinleşmesi için gerekli olan iki aylık süre dolmuş olup, yine aynı yönetmeliğin 8., 9. ve 11. maddeleri uyarınca işlem yapılması için yazımız ekinde gönderilmektedir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

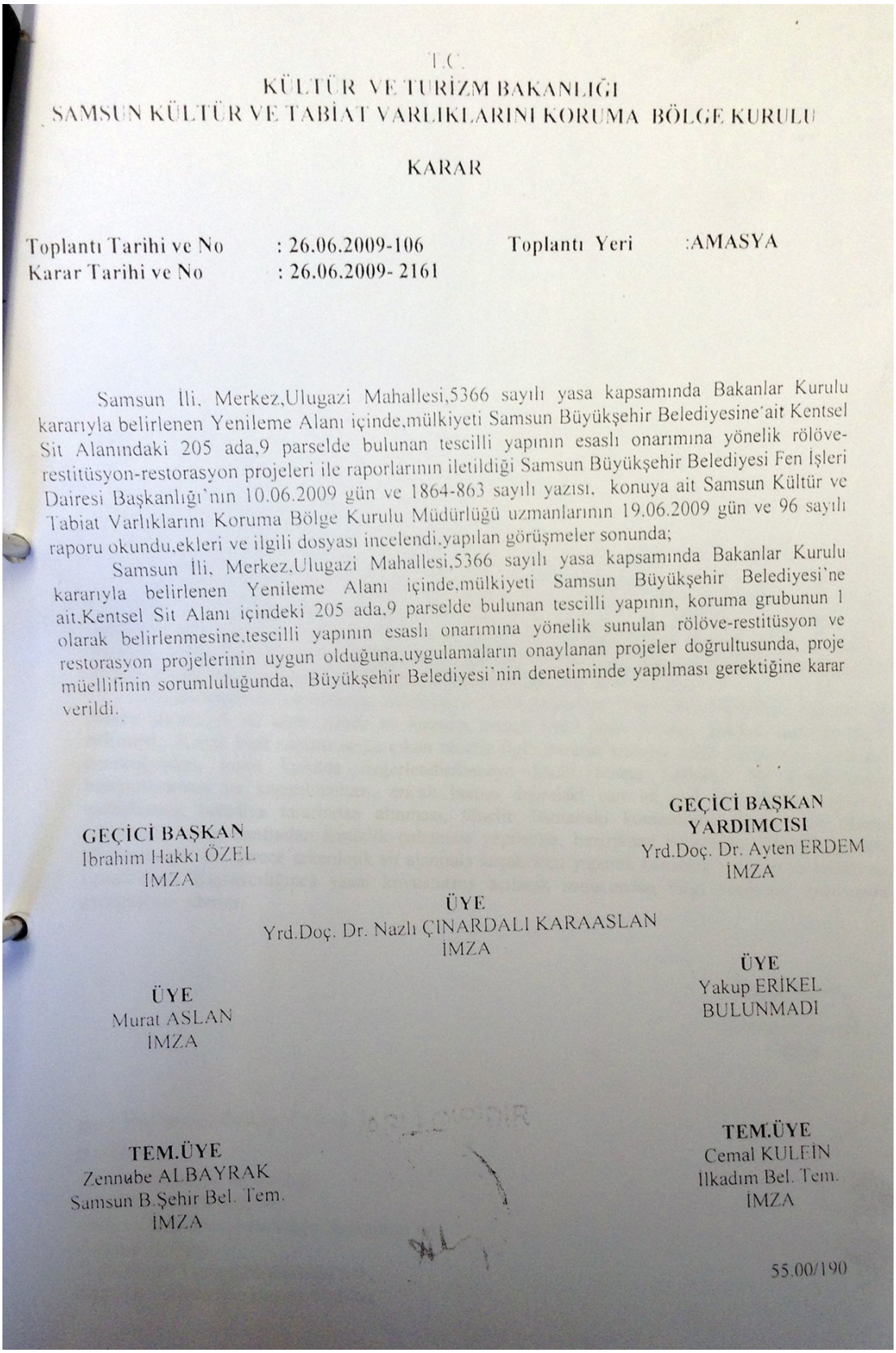
Menderes ALAN
Müdür

EK: 1- Karar Örneği (1 ad.)
2- Koruma Amaçlı İmar Planı sureti (1 ad.)

GEREĞİ :
-Samsun Byş. Belediye Başkanlığı'na
-İlkadım Belediye Başkanlığı'na

BİLGİ :
-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
(Kurullar Dairesi Başkanlığı'na)
(Tespit ve Emlak Dairesi Başkanlığı'na)
(Koruma Planlaması, Kültür Yatırım ve Teşvik Dairesi Başkanlığı'na)
-Samsun Valiliği
(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne)

Şekil A.9 : Kültür ve Turizm Bakanlığı bilgilendirme yazısı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 26.06.2009-106 Toplantı Yeri :AMASYA
Karar Tarihi ve No : 26.06.2009- 2161

Samsun İli, Merkez,Ulugazi Mahallesi,5366 sayılı yasa kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen Yenileme Alanı içinde,mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesine'ait Kentsel Sit Alanındaki 205 ada,9 parselde bulunan tescilli yapının esaslı onarımına yönelik rölöve-restitüsyon-restorasyon projeleri ile raporlarının iletildiği Samsun Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın 10.06.2009 gün ve 1864-863 sayılı yazısı, konuya ait Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 19.06.2009 gün ve 96 sayılı raporu okundu,ekleri ve ilgili dosyası incelendi,yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, Merkez,Ulugazi Mahallesi,5366 sayılı yasa kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen Yenileme Alanı içinde,mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne ait,Kentsel Sit Alanı içindeki 205 ada,9 parselde bulunan tescilli yapının, koruma grubunun 1 olarak belirlenmesine,tescilli yapının esaslı onarımına yönelik sunulan rölöve-restitüsyon ve restorasyon projelerinin uygun olduğuna,uygulamaların onaylanan projeler doğrultusunda, proje müellifinin sorumluluğunda, Büyükşehir Belediyesi'nin denetiminde yapılması gerektiğine karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

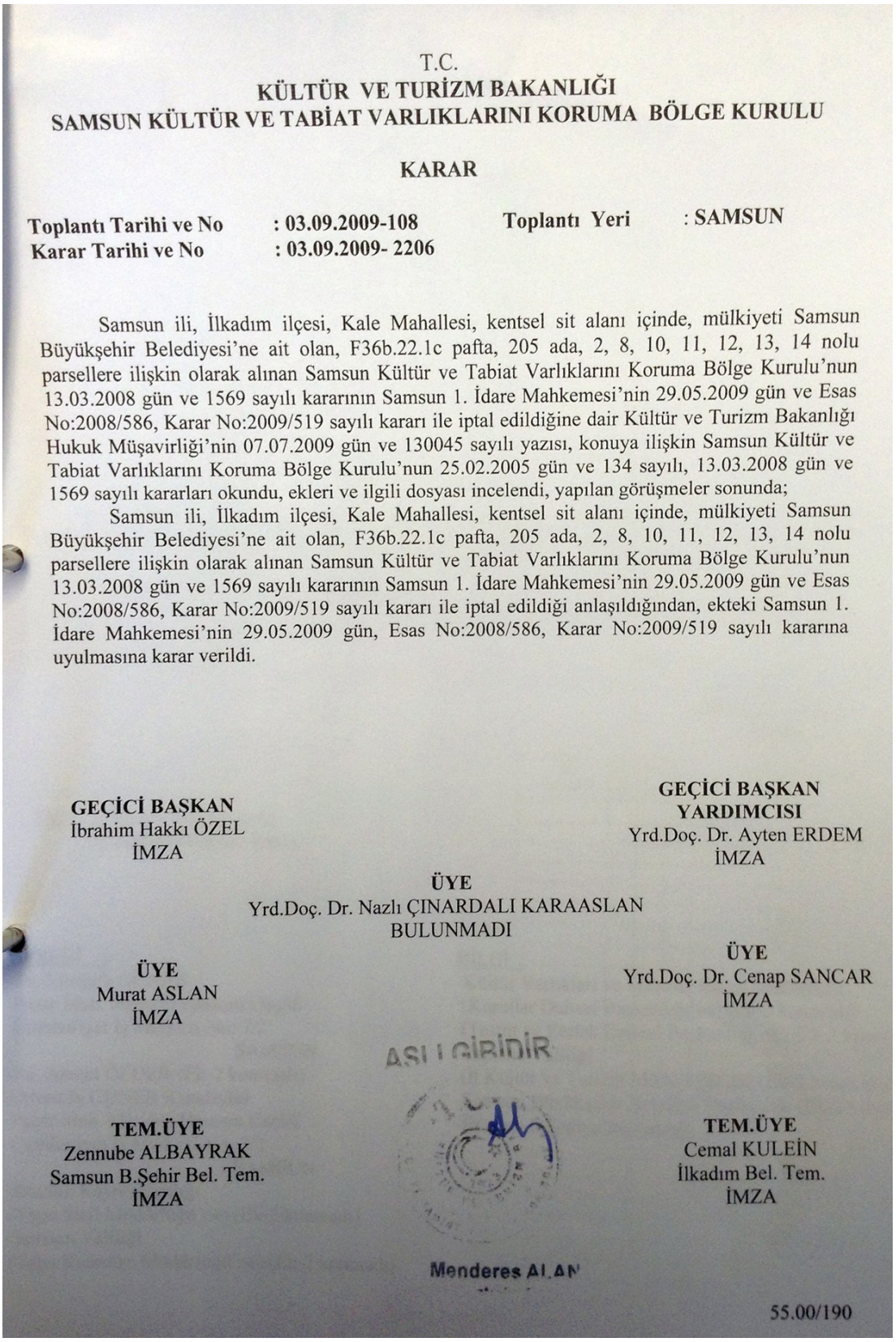
ÜYE
Yakup ERİKEL
BULUNMADI

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun B.Şehir Bel. Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel. Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.10 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : **03.09.2009-108** **Toplantı Yeri** : **SAMSUN**
Karar Tarihi ve No : **03.09.2009- 2206**

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı içinde, mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan, F36b.22.1c pafta, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellere ilişkin olarak alınan Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı kararının Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün ve Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararı ile iptal edildiğine dair Kültür ve Turizm Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin 07.07.2009 gün ve 130045 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.2005 gün ve 134 sayılı, 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı kararları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı içinde, mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan, F36b.22.1c pafta, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellere ilişkin olarak alınan Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı kararının Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün ve Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararı ile iptal edildiği anlaşıldığından, ekteki Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün, Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararına uyulmasına karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
BULUNMADI

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ASLI GİBİDİR

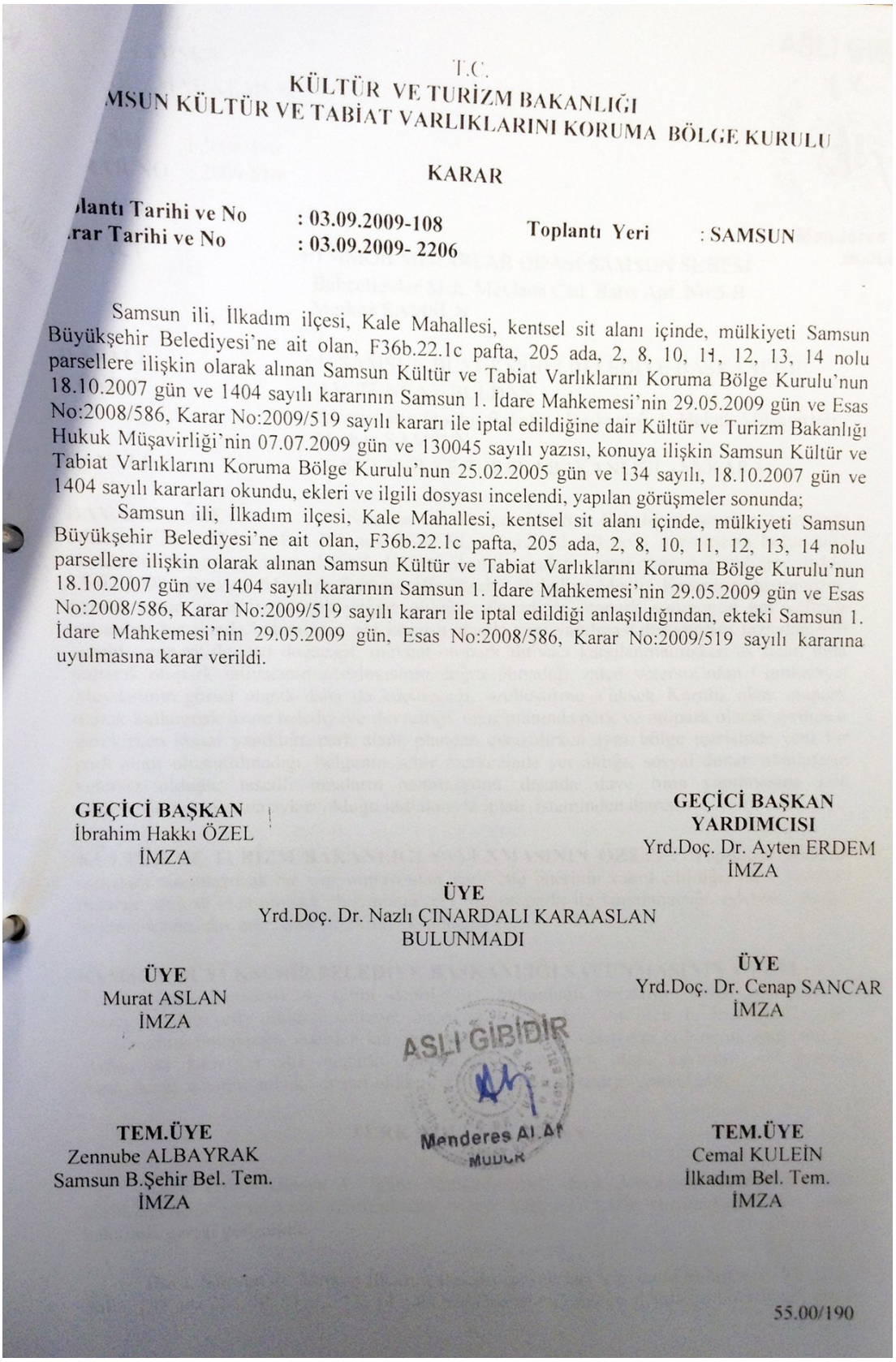
TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun B.Şehir Bel. Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel. Tem.
İMZA

Menderes ALAN

55.00/190

Şekil A.11 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
MSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

lantı Tarihi ve No : 03.09.2009-108 Toplantı Yeri : SAMSUN
rar Tarihi ve No : 03.09.2009- 2206

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı içinde, mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan, F36b.22.1c pafta, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellere ilişkin olarak alınan Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı kararının Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün ve Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararı ile iptal edildiğine dair Kültür ve Turizm Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin 07.07.2009 gün ve 130045 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.2005 gün ve 134 sayılı, 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı kararları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı içinde, mülkiyeti Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan, F36b.22.1c pafta, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellere ilişkin olarak alınan Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı kararının Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün ve Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararı ile iptal edildiği anlaşıldığından, ekteki Samsun 1. İdare Mahkemesi'nin 29.05.2009 gün, Esas No:2008/586, Karar No:2009/519 sayılı kararına uyulmasına karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
BULUNMADI

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Cenap SANCAR
İMZA

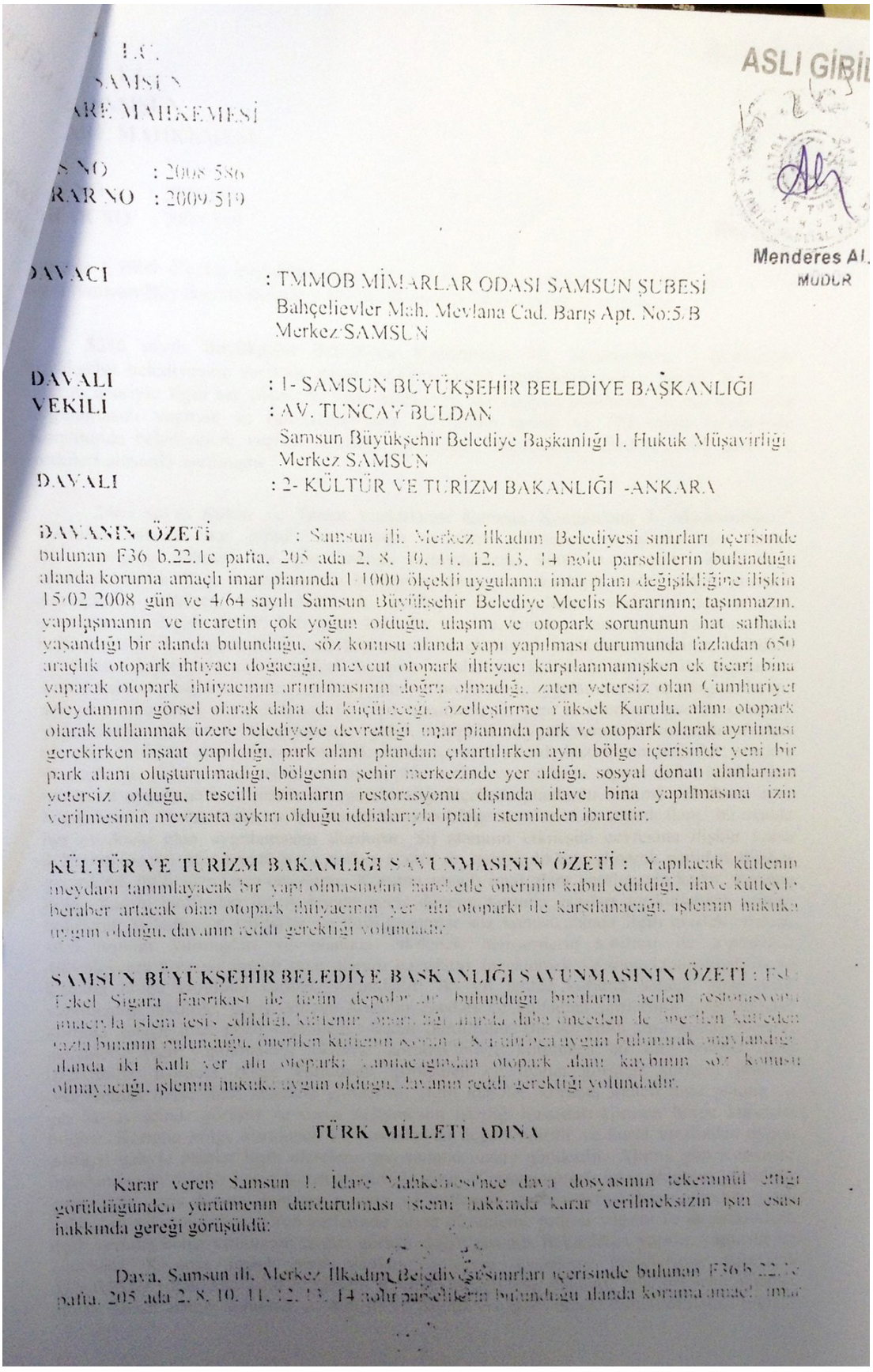
ASLI GİBİDİR
Menderes Al.Af
MÜDÜR

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun B.Şehir Bel. Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel. Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.12 : Koruma Kurulu Kararı

T.C.
SAMSUN
İDARE MAHKEMESİ

ESAS NO : 2008/586
KARAR NO : 2009/519

ASLI GİBİ
Menderes AL
MÜDÜR

DAVACI : TMMOB MİMARLAR ODASI SAMSUN ŞUBESİ
Bahçelievler Mah. Mevlana Cad. Barış Apt. No:5/B
Merkez/SAMSUN

DAVALI : 1- SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
VEKİLİ : AV. TUNCAY BULDAN
Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı 1. Hukuk Müşavirliği
Merkez SAMSUN

DAVALI : 2- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI -ANKARA

DAVANIN ÖZETİ : Samsun ili, Merkez İlkadım Belediyesi sınırları içerisinde bulunan F36 b.22.1c pafta, 205 ada 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellerin bulunduğu alanda koruma amaçlı imar planında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliğine ilişkin 15/02/2008 gün ve 4/64 sayılı Samsun Büyükşehir Belediye Meclis Kararının; taşınmazın, yapılaşmanın ve ticaretin çok yoğun olduğu, ulaşım ve otopark sorununun hat safhada yaşandığı bir alanda bulunduğu, söz konusu alanda yapı yapılması durumunda fazladan 650 araçlık otopark ihtiyacı doğacağı, mevcut otopark ihtiyacı karşılanmamışken ek ticari bina yaparak otopark ihtiyacının artırılmasının doğru olmadığı, zaten yetersiz olan Cumhuriyet Meydanının görsel olarak daha da küçüleceği, özelleştirme Yüksek Kurulu, alanı otopark olarak kullanmak üzere belediyeye devrettiği imar planında park ve otopark olarak ayrılması gerekirken inşaat yapıldığı, park alanı plandan çıkartılırken aynı bölge içerisinde yeni bir park alanı oluşturulmadığı, bölgenin şehir merkezinde yer aldığı, sosyal donatı alanlarının yetersiz olduğu, tescilli binaların restorasyonu dışında ilave bina yapılmasına izin verilmesinin mevzuata aykırı olduğu iddialarıyla iptali isteminden ibarettir.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI SAVUNMASININ ÖZETİ : Yapılacak kütlenin meydanı tanımlayacak bir yapı olmasından hareketle önerinin kabul edildiği, ilave kütleyle beraber artacak olan otopark ihtiyacının yer altı otoparkı ile karşılanacağı, işlemin hukuka uygun olduğu, davanın reddi gerektiği yolundadır.

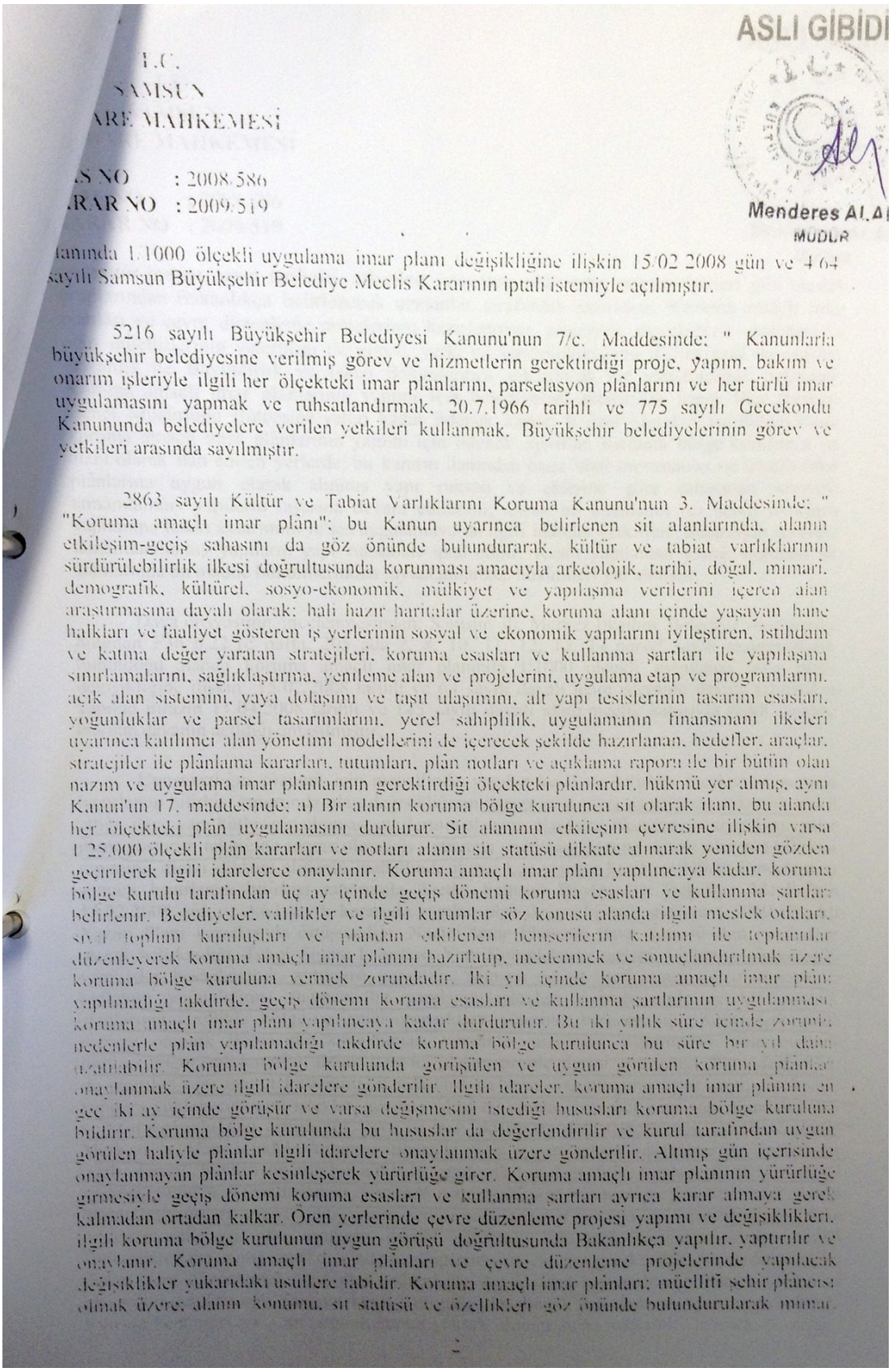
SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI SAVUNMASININ ÖZETİ : Eski Tekel Sigara Fabrikası ile tütün depoları bulunduğu binaların atıl restorasyon projesiyle işlem tesis edildiği, kütlenin oturtulduğu alanda daha önceden ile önerilen kütleden fazla binanın bulunacağı, önerilen kütlenin yoğunluk ve kat sayısına uygun bulunarak onaylandığı, alanda iki katlı yer altı otoparkı yapılacağından otopark alanı kaybının söz konusu olmayacağı, işlemin hukuka uygun olduğu, davanın reddi gerektiği yolundadır.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Samsun 1. İdare Mahkemesi'nce dava dosyasının tekemmül ettiği görüldüğünden yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilmeksizin işin esası hakkında gereği görüşüldü:

Dava, Samsun ili, Merkez İlkadım Belediyesi sınırları içerisinde bulunan F36 b.22.1c pafta, 205 ada 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 nolu parsellerin bulunduğu alanda koruma amaçlı imar

Şekil A.13 : Mahkeme kararı

ASLI GİBİDİ

T.C.
SAMSUN
ARE MAHKEMESİ

S NO : 2008/586
RAR NO : 2009/519

Menderes Al.A
MÜDÜR

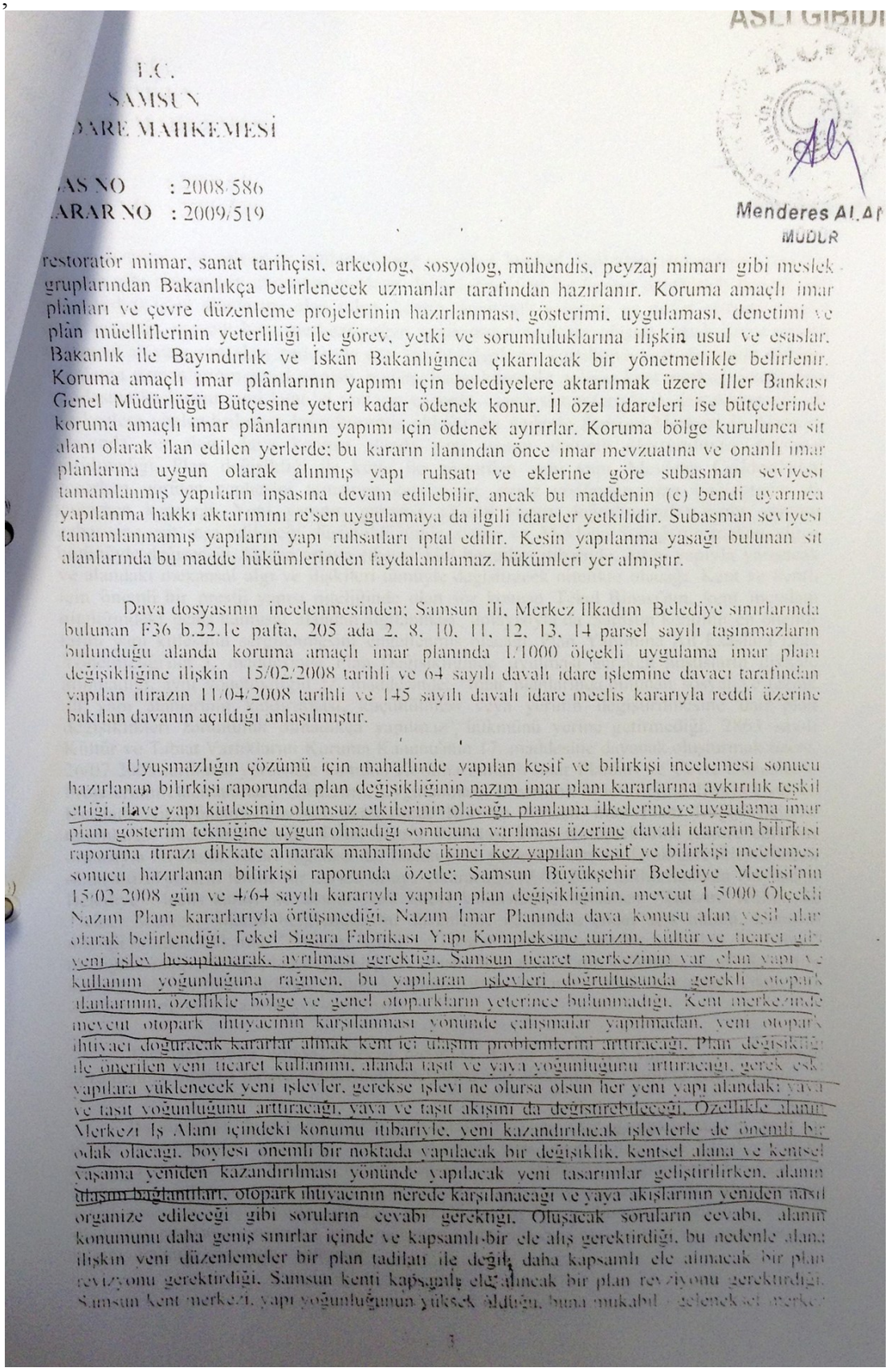
anında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliğine ilişkin 15/02/2008 gün ve 464 sayılı Samsun Büyükşehir Belediye Meclis Kararının iptali istemiyle açılmıştır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7/c. Maddesinde: " Kanunlarla büyükşehir belediyesine verilmiş görev ve hizmetlerin gerektirdiği proje, yapım, bakım ve onarım işleriyle ilgili her ölçekteki imar plânlarını, parselasyon plânlarını ve her türlü imar uygulamasını yapmak ve ruhsatlandırmak, 20.7.1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, Büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkileri arasında sayılmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde: " "Koruma amaçlı imar plânı": bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır. hükmü yer almış, aynı Kanun'un 17. maddesinde: a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır. Koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plândan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar plânını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar durdurulur. Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plân yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir. Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma plânları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir. İlgili idareler, koruma amaçlı imar plânını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle plânlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan plânlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar plânının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar. Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir. Koruma amaçlı imar plânları; müellifi şehir plâncısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar

2

Şekil A.14 : Mahkeme kararı,devam

T.C.
SAMSUN
İDARE MAHKEMESİ

ESAS NO : 2008/586
KARAR NO : 2009/519

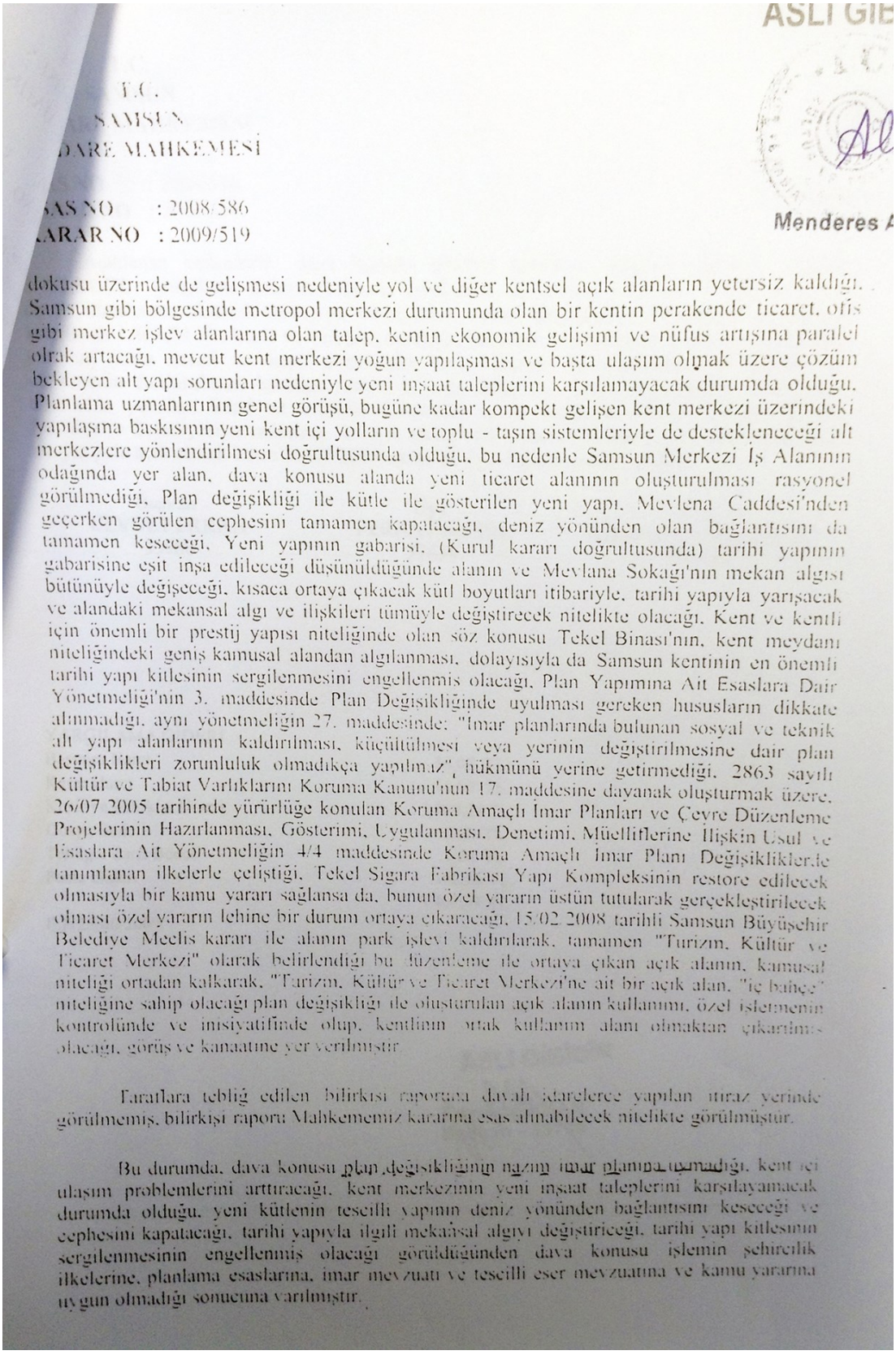
ASLI GİBİDİR
Menderes ALAN
MÜDÜR

restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır. Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve plân müelliflerinin yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir. Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için ödenek ayırırlar. Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (e) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz. hükümleri yer almıştır.

Dava dosyasının incelenmesinden; Samsun ili, Merkez İlkadım Belediye sınırlarında bulunan F36 b.22.1c pafta, 205 ada 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parsel sayılı taşınmazların bulunduğu alanda koruma amaçlı imar planında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliğine ilişkin 15/02/2008 tarihli ve 64 sayılı davalı idare işlemine davacı tarafından yapılan itirazın 11/04/2008 tarihli ve 145 sayılı davalı idare meclis kararıyla reddi üzerine bakılan davanın açıldığı anlaşılmıştır.

Uyuşmazlığın çözümü için mahallinde yapılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanan bilirkişi raporunda plan değişikliğinin nazım imar planı kararlarına aykırılık teşkil ettiği, ilave yapı kütlesinin olumsuz etkilerinin olacağı, planlama ilkelerine ve uygulama imar planı gösterim tekniğine uygun olmadığı sonucuna varılması üzerine davalı idarenin bilirkişi raporuna itirazı dikkate alınarak mahallinde ikinci kez yapılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanan bilirkişi raporunda özetle; Samsun Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15/02/2008 gün ve 4/64 sayılı kararıyla yapılan plan değişikliğinin, mevcut 1/5000 Ölçekli Nazım Planı kararlarıyla örtüşmediği, Nazım İmar Planında dava konusu alan yeşil alan olarak belirlendiği, Tekel Sigara Fabrikası Yapı Kompleksine turizm, kültür ve ticaret gibi yeni işlev hesaplanarak, ayrılması gerektiği, Samsun ticaret merkezinin var olan yapı ve kullanım yoğunluğuna rağmen, bu yapıların işlevleri doğrultusunda gerekli otopark alanlarının, özellikle bölge ve genel otoparkların yeterince bulunmadığı, Kent merkezinde mevcut otopark ihtiyacının karşılanması yönünde çalışmalar yapılmadan, yeni otopark ihtiyacı doğuracak kararlar almak kent içi ulaşım problemlerini arttıracağı, Plan değişikliği ile önerilen yeni ticaret kullanımı, alanda taşıt ve yaya yoğunluğunu arttıracağı, gerek eski yapılara yüklenecek yeni işlevler, gerekse işlevi ne olursa olsun her yeni yapı alandaki yaya ve taşıt yoğunluğunu arttıracağı, yaya ve taşıt akışını da değiştirebileceği, Özellikle alanın Merkezi İş Alanı içindeki konumu itibariyle, yeni kazandırılacak işlevlerle de önemli bir odak olacağı, böylesi önemli bir noktada yapılacak bir değişiklik, kentsel alana ve kentsel yaşama yeniden kazandırılması yönünde yapılacak yeni tasarımlar geliştirilirken, alanın ulaşım bağlantıları, otopark ihtiyacının nerede karşılanacağı ve yaya akışlarının yeniden nasıl organize edileceği gibi soruların cevabı gerektiği, Oluşacak soruların cevabı, alanın konumunu daha geniş sınırlar içinde ve kapsamlı bir ele alış gerektirdiği, bu nedenle alana ilişkin yeni düzenlemeler bir plan tadilatı ile değil, daha kapsamlı ele alınacak bir plan revizyonu gerektirdiği, Samsun kenti kapsamlı ele alınacak bir plan revizyonu gerektirdiği, Samsun kent merkezi, yapı yoğunluğunun yüksek olduğu, buna mukabil geleneksel merkez

Şekil A.15 : Mahkeme kararı,devam

ASLI GİB

T.C.
SAMSUN
İDARE MAHKEMESİ

ESAS NO : 2008/586
KARAR NO : 2009/519

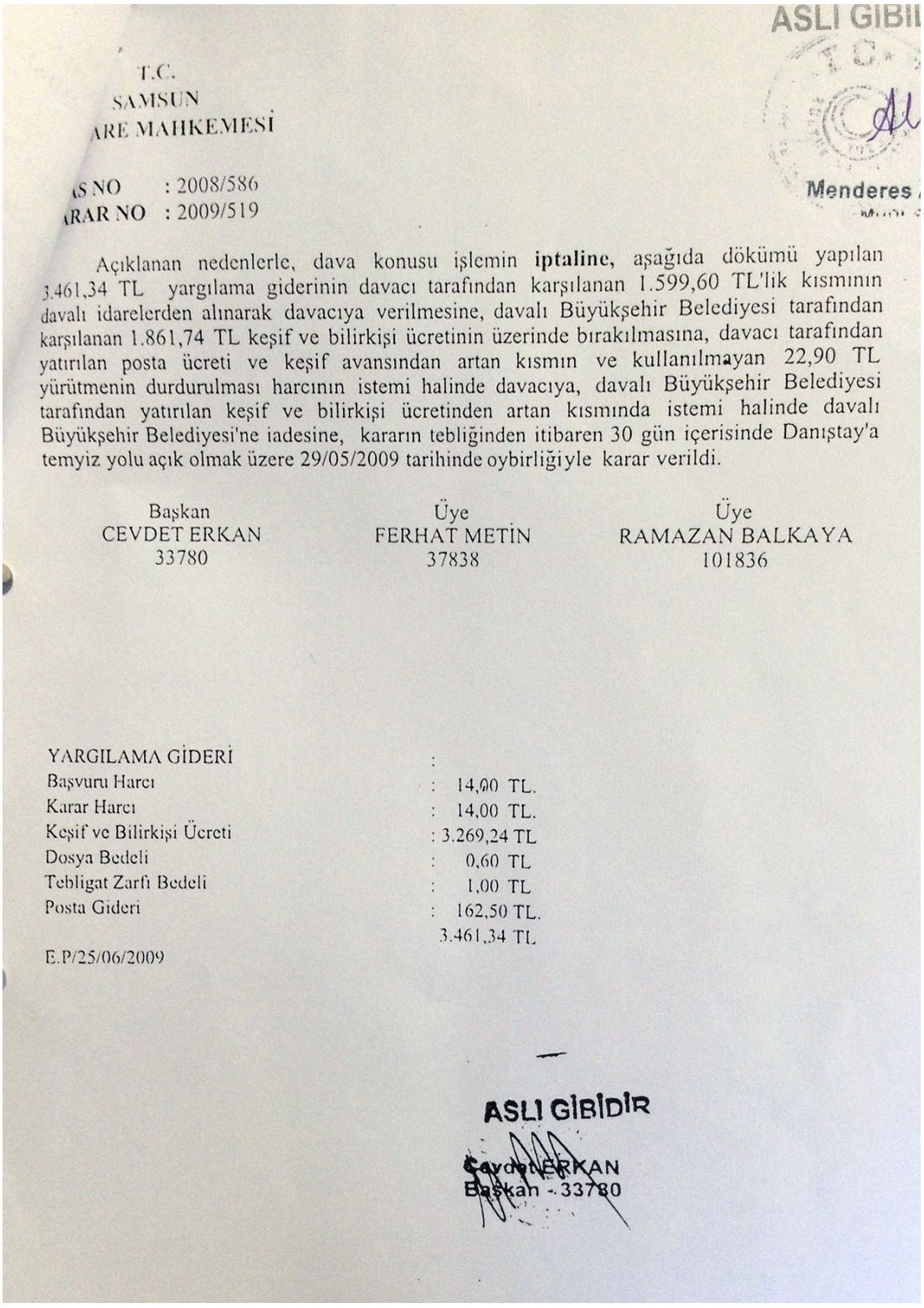
Menderes A

dokusu üzerinde de gelişmesi nedeniyle yol ve diğer kentsel açık alanların yetersiz kaldığı. Samsun gibi bölgesinde metropol merkezi durumunda olan bir kentin perakende ticaret, ofis gibi merkez işlev alanlarına olan talep, kentin ekonomik gelişimi ve nüfus artışına paralel olrak artacağı, mevcut kent merkezi yoğun yapılaşması ve başta ulaşım olmak üzere çözüm bekleyen alt yapı sorunları nedeniyle yeni inşaat taleplerini karşılamayacak durumda olduğu. Planlama uzmanlarının genel görüşü, bugüne kadar kompekt gelişen kent merkezi üzerindeki yapılaşma baskısının yeni kent içi yolların ve toplu - taşın sistemleriyle de destekleneceği alt merkezlere yönlendirilmesi doğrultusunda olduğu, bu nedenle Samsun Merkezi İş Alanının odağında yer alan, dava konusu alanda yeni ticaret alanının oluşturulması rasyonel görülmediği, Plan değişikliği ile kütle ile gösterilen yeni yapı, Mevlena Caddesi'nden geçerken görülen cephesini tamamen kapatacağı, deniz yönünden olan bağlantısını da tamamen keseceği, Yeni yapının gabarisi, (Kurul kararı doğrultusunda) tarihi yapının gabarisine eşit inşa edileceği düşünüldüğünde alanın ve Mevlana Sokağı'nın mekan algısı bütünüyle değişeceği, kısaca ortaya çıkacak kütl boyutları itibariyle, tarihi yapıyla yarışacak ve alandaki mekansal algı ve ilişkileri tümüyle değiştirecek nitelikte olacağı, Kent ve kentli için önemli bir prestij yapısı niteliğinde olan söz konusu Tekel Binası'nın, kent meydanı niteliğindeki geniş kamusal alandan algılanması, dolayısıyla da Samsun kentinin en önemli tarihi yapı kitlesinin sergilenmesini engellenmiş olacağı, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliği'nin 3. maddesinde Plan Değişikliğinde uyulması gereken hususların dikkate alınmadığı, aynı yönetmeliğin 27. maddesinde; "İmar planlarında bulunan sosyal ve teknik alt yapı alanlarının kaldırılması, küçültülmesi veya yerinin değiştirilmesine dair plan değişiklikleri zorunluluk olmadıkça yapılmaz", hükmünü yerine getirmediği, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 17. maddesine dayanak oluşturmak üzere, 26/07 2005 tarihinde yürürlüğe konulan Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğin 4/4 maddesinde Koruma Amaçlı İmar Planı Değişiklikleri'de tanımlanan ilkelerle çeliştiği, Tekel Sigara Fabrikası Yapı Kompleksinin restore edilecek olmasıyla bir kamu yararı sağlansa da, bunun özel yararın üstün tutularak gerçekleştirilecek olması özel yararın lehine bir durum ortaya çıkaracağı, 15/02/2008 tarihli Samsun Büyüşehir Belediye Meclis kararı ile alanın park işlevi kaldırılarak, tamamen "Turizm, Kültür ve Ticaret Merkezi" olarak belirlendiği bu düzenleme ile ortaya çıkan açık alanın, kamusal niteliği ortadan kalkarak, "Turizm, Kültür ve Ticaret Merkezi'ne ait bir açık alan, "iç bahçe" niteliğine sahip olacağı plan değişikliği ile oluşturulan açık alanın kullanımı, özel işletmenin kontrolünde ve insiyatifinde olup, kentlinin ortak kullanım alanı olmaktan çıkarılmış olacağı, görüş ve kanaatine yer verilmiştir.

Taraflara tebliğ edilen bilirkişi raporuna davalı idarelerce yapılan itiraz yerinde görülmemiş, bilirkişi raporu Mahkememiz kararına esas alınabilecek nitelikte görülmüştür.

Bu durumda, dava konusu plan değişikliğinin üst ölçek imar planına uymadığı, kent içi ulaşım problemlerini arttıracağı, kent merkezinin yeni inşaat taleplerini karşılayamacak durumda olduğu, yeni kütlenin tescilli yapının deniz yönünden bağlantısını keseceği ve cephesini kapatacağı, tarihi yapıyla ilgili mekansal algıyı değiştireceği, tarihi yapı kitlesinin sergilenmesinin engellenmiş olacağı görüldüğünden dava konusu işlemin şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına, imar mevzuatı ve tescilli eser mevzuatına ve kamu yararına uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Şekil A.16 : Mahkeme kararı,devam

ASLI GİBİ

T.C.
SAMSUN
ARE MAHKEMESİ

S NO : 2008/586
RAR NO : 2009/519

Menderes

Açıklanan nedenlerle, dava konusu işlemin **iptaline,** aşağıda dökümü yapılan 3.461,34 TL yargılama giderinin davacı tarafından karşılanan 1.599,60 TL'lik kısmının davalı idarelerden alınarak davacıya verilmesine, davalı Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanan 1.861,74 TL keşif ve bilirkişi ücretinin üzerinde bırakılmasına, davacı tarafından yatırılan posta ücreti ve keşif avansından artan kısmın ve kullanılmayan 22,90 TL yürütmenin durdurulması harcının istemi halinde davacıya, davalı Büyükşehir Belediyesi tarafından yatırılan keşif ve bilirkişi ücretinden artan kısmında istemi halinde davalı Büyükşehir Belediyesi'ne iadesine, kararın tebliğinden itibaren 30 gün içerisinde Danıştay'a temyiz yolu açık olmak üzere 29/05/2009 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

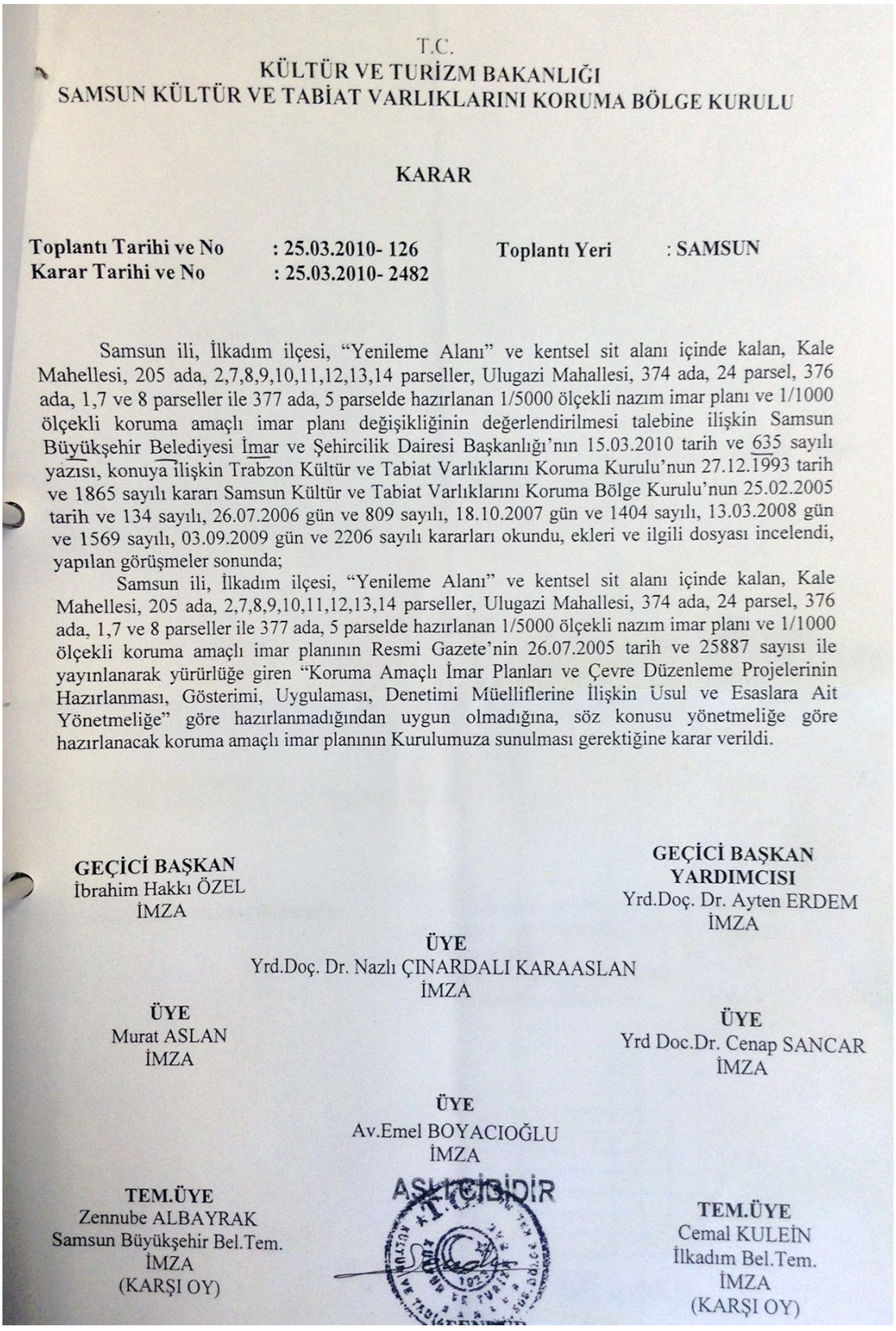
Başkan	Üye	Üye
CEVDET ERKAN	FERHAT METİN	RAMAZAN BALKAYA
33780	37838	101836

YARGILAMA GİDERİ	:
Başvuru Harcı	: 14,00 TL.
Karar Harcı	: 14,00 TL.
Keşif ve Bilirkişi Ücreti	: 3.269,24 TL
Dosya Bedeli	: 0,60 TL
Tebligat Zarfı Bedeli	: 1,00 TL
Posta Gideri	: 162,50 TL.
	3.461,34 TL

E.P/25/06/2009

ASLI GİBİDİR
Cevdet ERKAN
Başkan - 33780

Şekil A.17 : Mahkeme kararı,devam

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 25.03.2010- 126 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 25.03.2010- 2482

Samsun ili, İlkadım ilçesi, "Yenileme Alanı" ve kentsel sit alanı içinde kalan, Kale Mahellesi, 205 ada, 2,7,8,9,10,11,12,13,14 parseller, Ulugazi Mahallesi, 374 ada, 24 parsel, 376 ada, 1,7 ve 8 parseller ile 377 ada, 5 parselde hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı değişikliğinin değerlendirilmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 15.03.2010 tarih ve 635 sayılı yazısı, konuya ilişkin Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 27.12.1993 tarih ve 1865 sayılı kararı Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.2005 tarih ve 134 sayılı, 26.07.2006 gün ve 809 sayılı, 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı, 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı, 03.09.2009 gün ve 2206 sayılı kararları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, "Yenileme Alanı" ve kentsel sit alanı içinde kalan, Kale Mahellesi, 205 ada, 2,7,8,9,10,11,12,13,14 parseller, Ulugazi Mahallesi, 374 ada, 24 parsel, 376 ada, 1,7 ve 8 parseller ile 377 ada, 5 parselde hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planının Resmi Gazete'nin 26.07.2005 tarih ve 25887 sayısı ile yayınlanarak yürürlüğe giren "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğe" göre hazırlanmadığından uygun olmadığına, söz konusu yönetmeliğe göre hazırlanacak koruma amaçlı imar planının Kurulumuza sunulması gerektiğine karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Yrd Doc.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

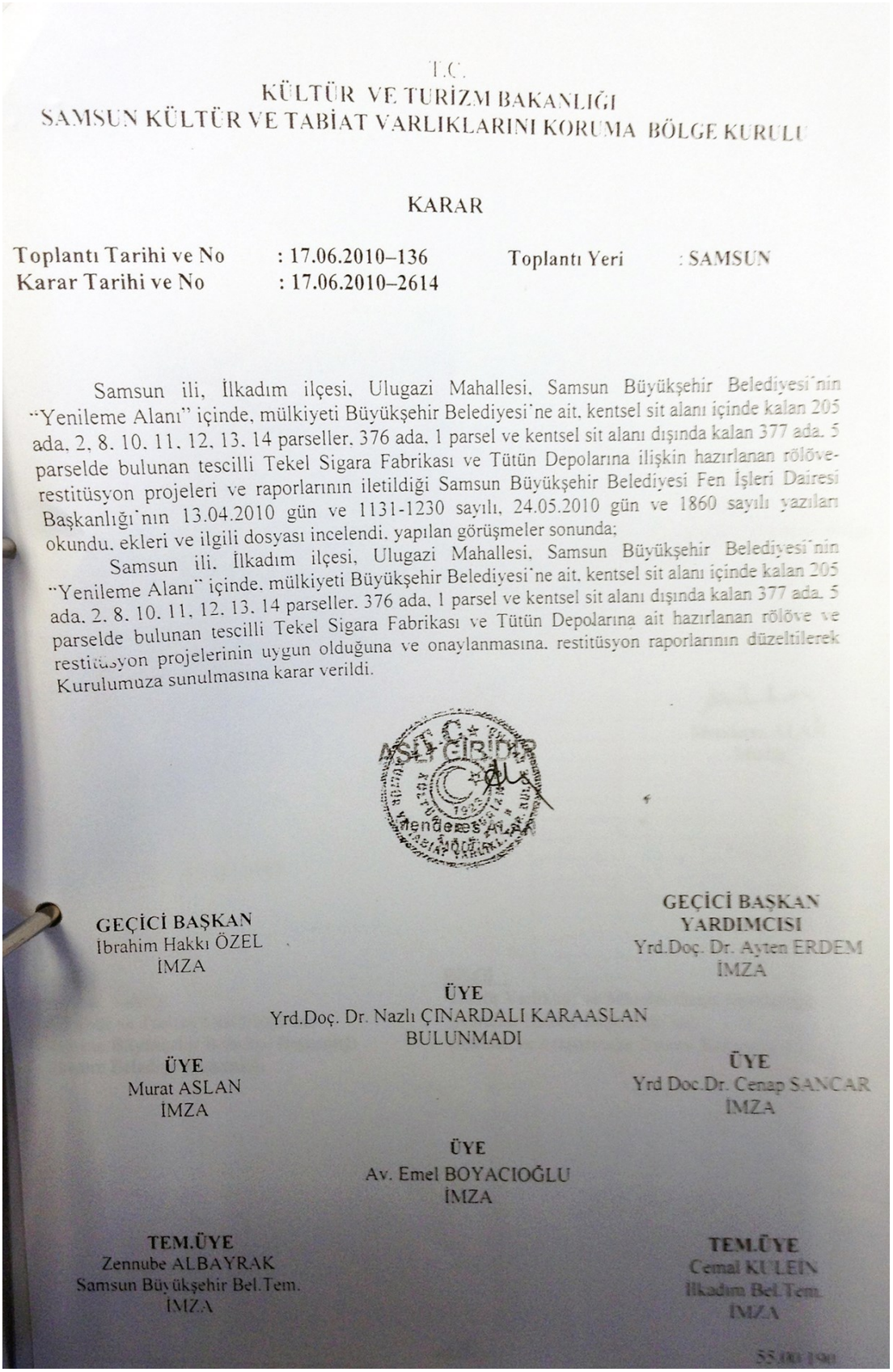
ÜYE
Av.Emel BOYACIOĞLU
İMZA

ASLINDIR

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA
(KARŞI OY)

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel.Tem.
İMZA
(KARŞI OY)

Şekil A.18 : Koruma Kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 17.06.2010–136 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 17.06.2010–2614

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin hazırlanan rölöve-restitüsyon projeleri ve raporlarının iletildiği Samsun Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın 13.04.2010 gün ve 1131-1230 sayılı, 24.05.2010 gün ve 1860 sayılı yazıları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, kentsel sit alanı içinde kalan 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ait hazırlanan rölöve ve restitüsyon projelerinin uygun olduğuna ve onaylanmasına, restitüsyon raporlarının düzeltilerek Kurulumuza sunulmasına karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
BULUNMADI

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

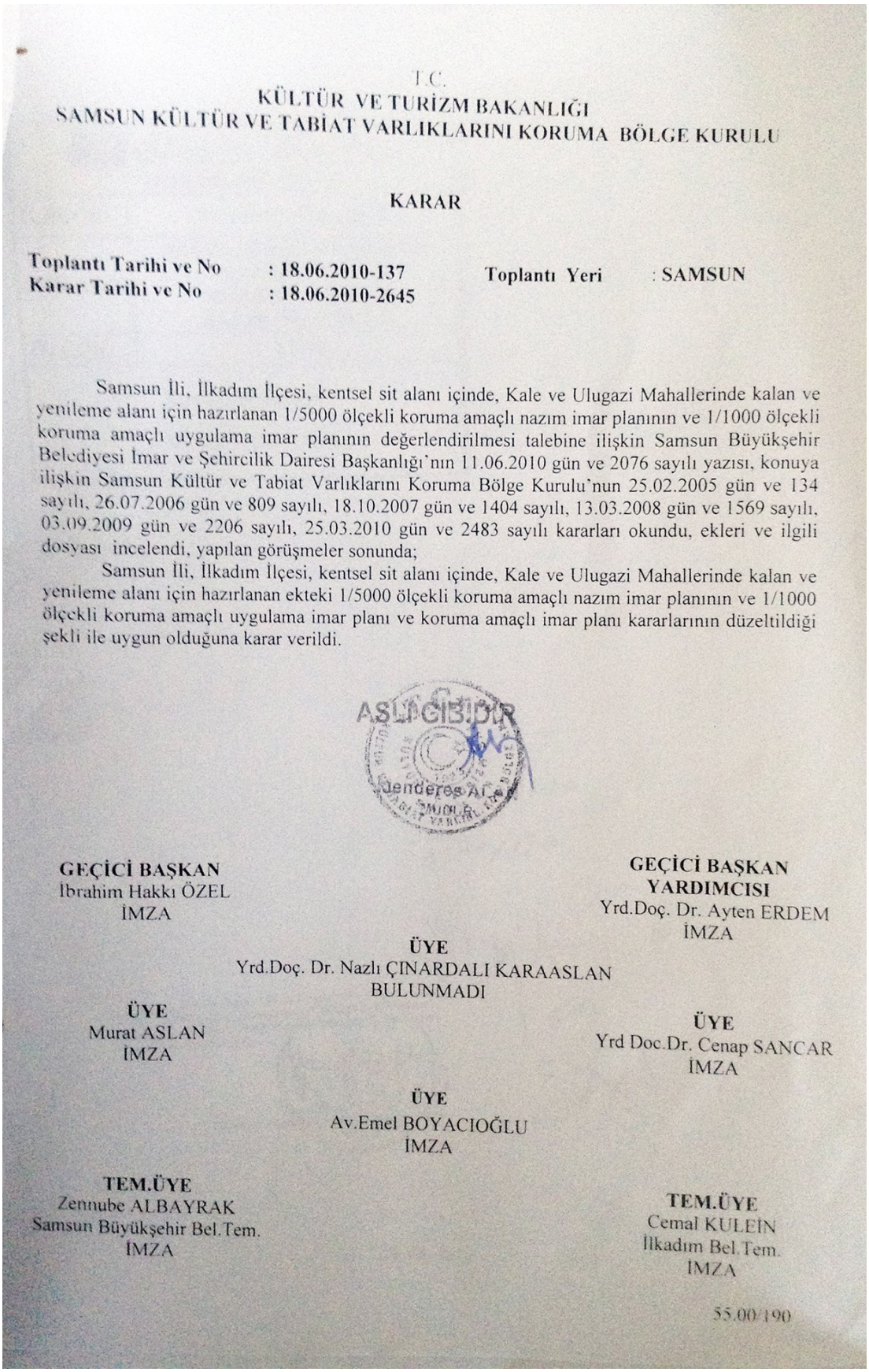
ÜYE
Yrd Doc.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ÜYE
Av. Emel BOYACIOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel.Tem.
İMZA

Şekil A.19 : Koruma Kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 18.06.2010-137 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 18.06.2010-2645

Samsun İli, İlkadım İlçesi, kentsel sit alanı içinde, Kale ve Ulugazi Mahallerinde kalan ve yenileme alanı için hazırlanan 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planının ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planının değerlendirilmesi talebine ilişkin Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 11.06.2010 gün ve 2076 sayılı yazısı, konuya ilişkin Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.2005 gün ve 134 sayılı, 26.07.2006 gün ve 809 sayılı, 18.10.2007 gün ve 1404 sayılı, 13.03.2008 gün ve 1569 sayılı, 03.09.2009 gün ve 2206 sayılı, 25.03.2010 gün ve 2483 sayılı kararları okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, İlkadım İlçesi, kentsel sit alanı içinde, Kale ve Ulugazi Mahallerinde kalan ve yenileme alanı için hazırlanan ekteki 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planının ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı ve koruma amaçlı imar planı kararlarının düzeltildiği şekli ile uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Menderes AT...

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
BULUNMADI

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Yrd Doc.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

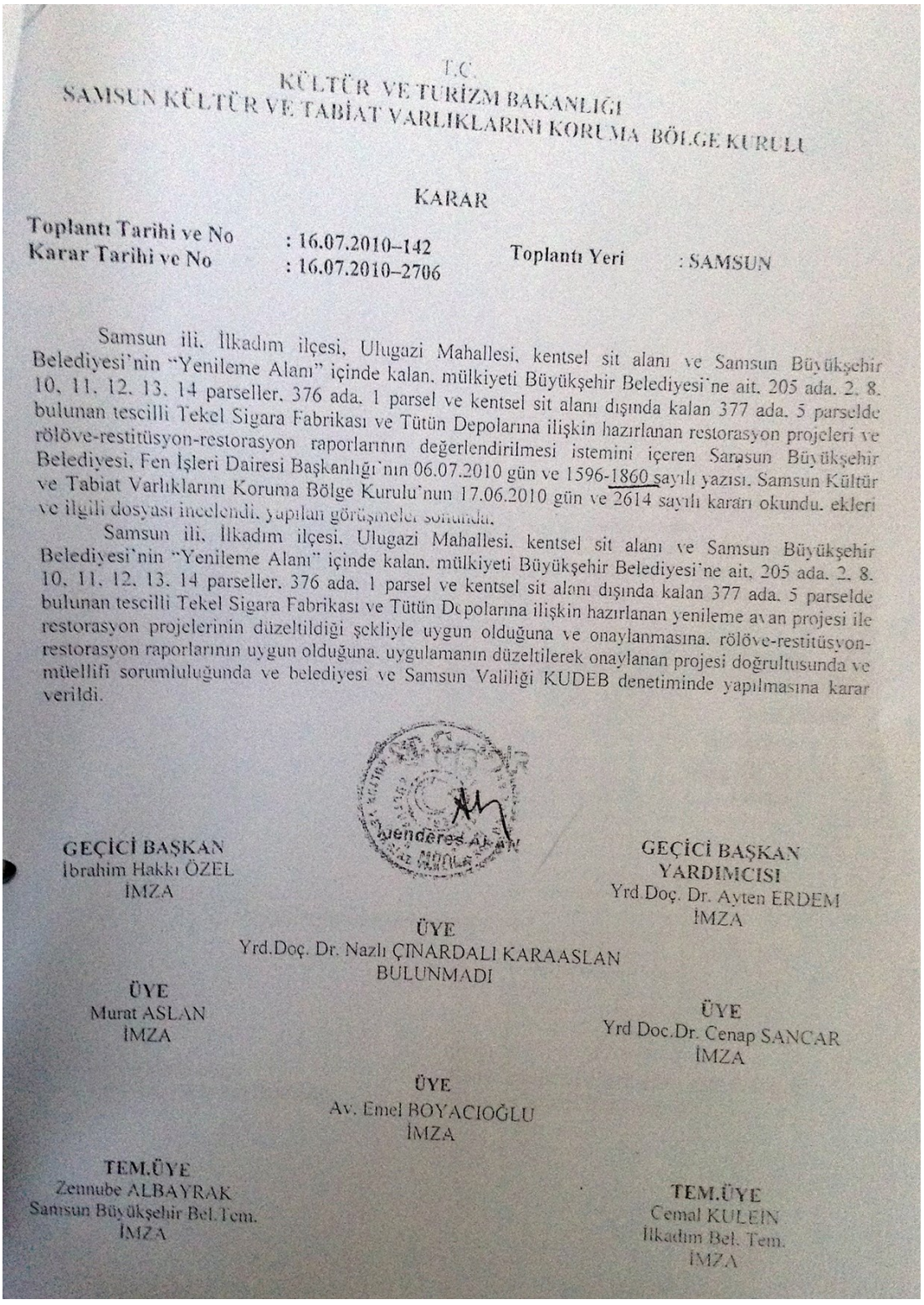
ÜYE
Av.Emel BOYACIOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel.Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.20 : Koruma kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 16.07.2010–142 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 16.07.2010–2706

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi, kentsel sit alanı ve Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde kalan, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin hazırlanan restorasyon projeleri ve rölöve-restitüsyon-restorasyon raporlarının değerlendirilmesi istemini içeren Samsun Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın 06.07.2010 gün ve 1596-1860 sayılı yazısı, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.06.2010 gün ve 2614 sayılı kararı okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda,

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi, kentsel sit alanı ve Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde kalan, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller, 376 ada, 1 parsel ve kentsel sit alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin hazırlanan yenileme avan projesi ile restorasyon projelerinin düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna ve onaylanmasına, rölöve-restitüsyon-restorasyon raporlarının uygun olduğuna, uygulamanın düzeltilerek onaylanan projesi doğrultusunda ve müellifi sorumluluğunda ve belediyesi ve Samsun Valiliği KUDEB denetiminde yapılmasına karar verildi.

GEÇİCİ BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

GEÇİCİ BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç. Dr. Ayten ERDEM
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN
BULUNMADI

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

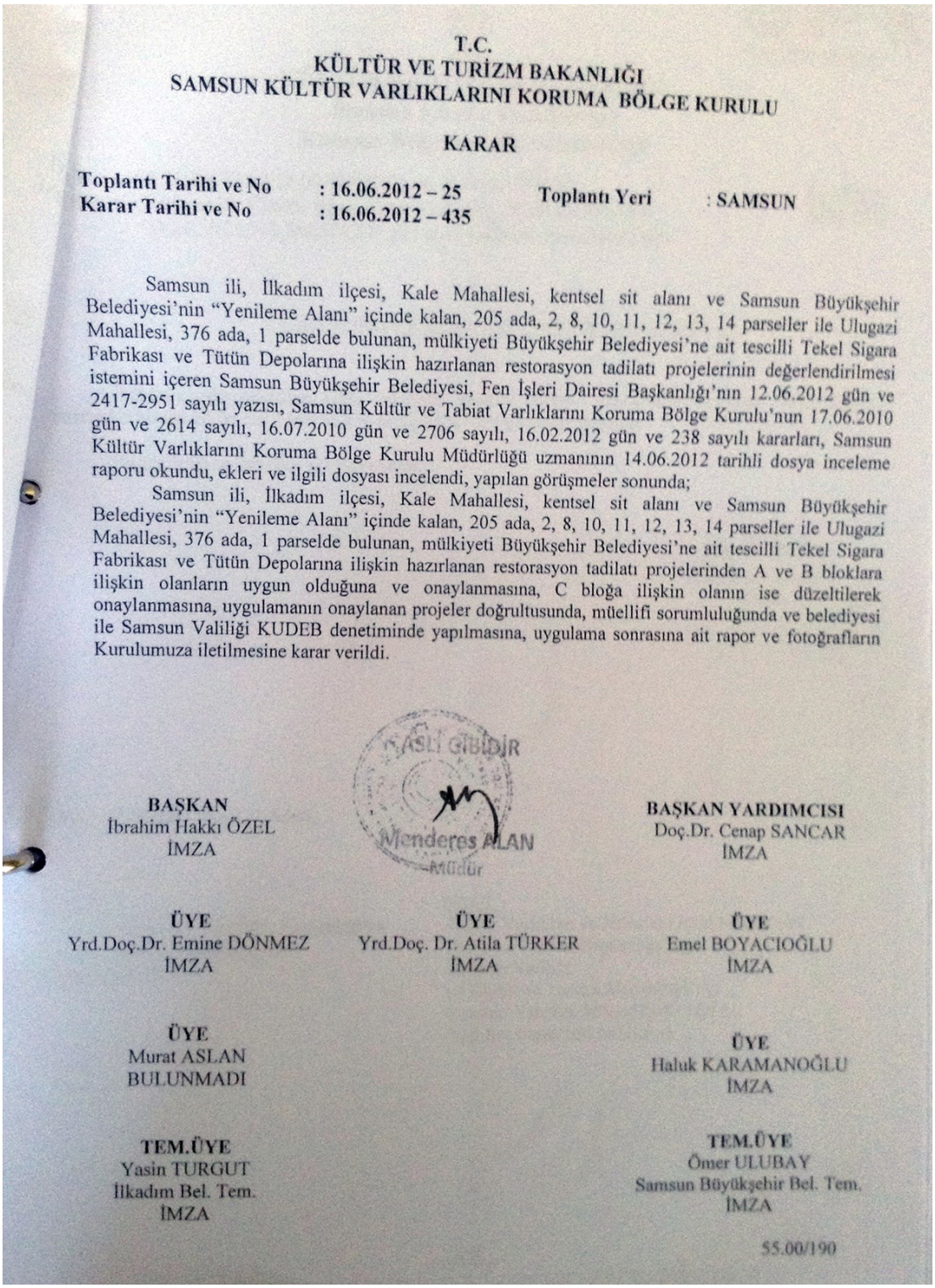
ÜYE
Yrd Doc.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ÜYE
Av. Emel BOYACIOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Cemal KULEİN
İlkadım Bel. Tem.
İMZA

Şekil A.21 : Koruma kuruluu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 16.06.2012 – 25 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 16.06.2012 – 435

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı ve Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde kalan, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller ile Ulugazi Mahallesi, 376 ada, 1 parselde bulunan, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin hazırlanan restorasyon tadilatı projelerinin değerlendirilmesi istemini içeren Samsun Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın 12.06.2012 gün ve 2417-2951 sayılı yazısı, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.06.2010 gün ve 2614 sayılı, 16.07.2010 gün ve 2706 sayılı, 16.02.2012 gün ve 238 sayılı kararları, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanının 14.06.2012 tarihli dosya inceleme raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi, kentsel sit alanı ve Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin "Yenileme Alanı" içinde kalan, 205 ada, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14 parseller ile Ulugazi Mahallesi, 376 ada, 1 parselde bulunan, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin hazırlanan restorasyon tadilatı projelerinden A ve B bloklara ilişkin olanların uygun olduğuna ve onaylanmasına, C bloğa ilişkin olanın ise düzeltilerek onaylanmasına, uygulamanın onaylanan projeler doğrultusunda, müellifi sorumluluğunda ve belediyesi ile Samsun Valiliği KUDEB denetiminde yapılmasına, uygulama sonrasına ait rapor ve fotoğrafların Kurulumuza iletilmesine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Menderes ALAN
Müdür

BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Emine DÖNMEZ
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Atila TÜRKER
İMZA

ÜYE
Emel BOYACIOĞLU
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
BULUNMADI

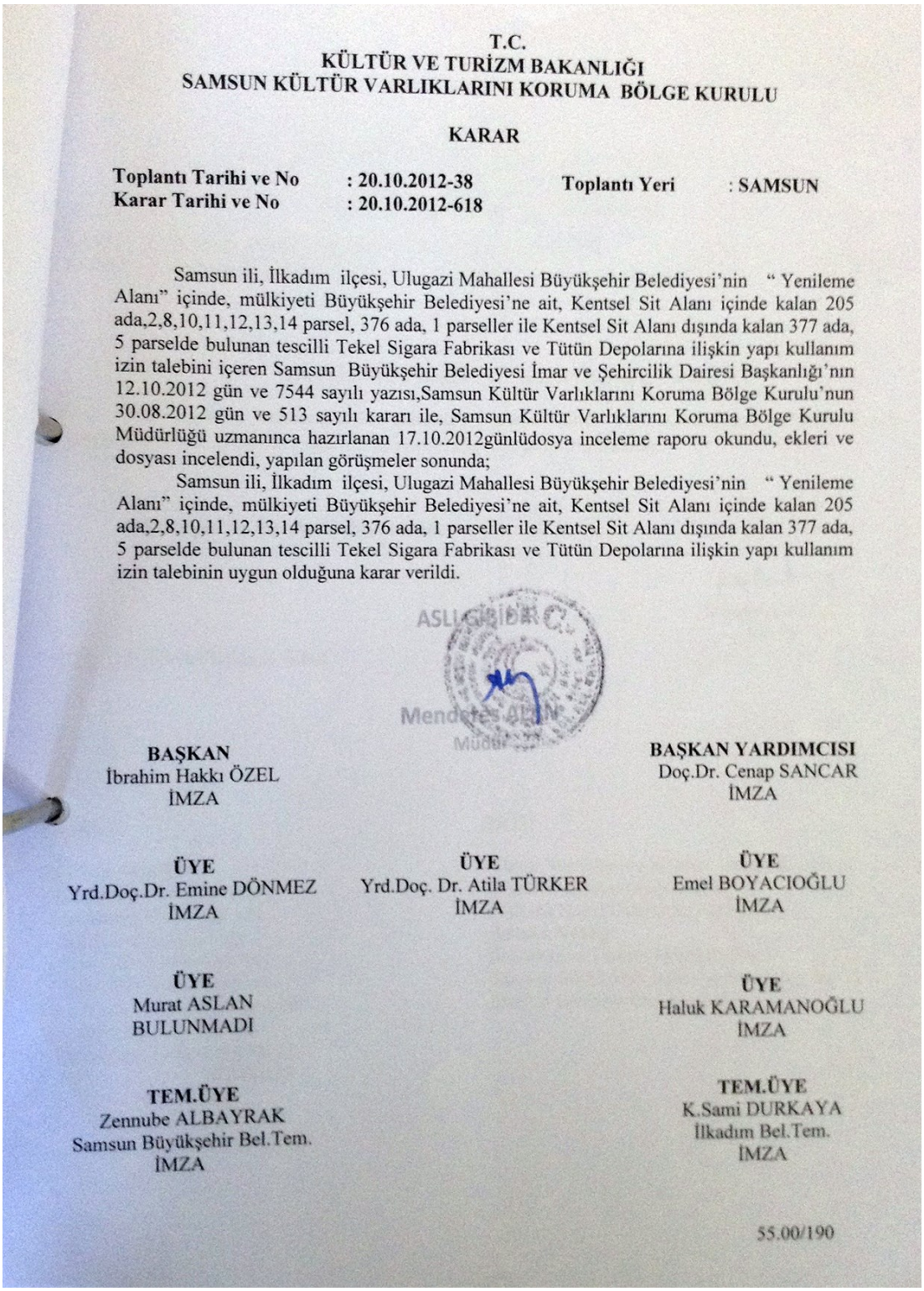
ÜYE
Haluk KARAMANOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Yasin TURGUT
İlkadım Bel. Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Ömer ULUBAY
Samsun Büyükşehir Bel. Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.22 : Koruma Kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 20.10.2012-38 **Toplantı Yeri** : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 20.10.2012-618

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi Büyükşehir Belediyesi'nin " Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, Kentsel Sit Alanı içinde kalan 205 ada,2,8,10,11,12,13,14 parsel, 376 ada, 1 parseller ile Kentsel Sit Alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin yapı kullanım izin talebini içeren Samsun Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 12.10.2012 gün ve 7544 sayılı yazısı,Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.08.2012 gün ve 513 sayılı kararı ile, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanınca hazırlanan 17.10.2012günlüdosya inceleme raporu okundu, ekleri ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi Büyükşehir Belediyesi'nin " Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, Kentsel Sit Alanı içinde kalan 205 ada,2,8,10,11,12,13,14 parsel, 376 ada, 1 parseller ile Kentsel Sit Alanı dışında kalan 377 ada, 5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin yapı kullanım izin talebinin uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Emine DÖNMEZ
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Atila TÜRKER
İMZA

ÜYE
Emel BOYACIOĞLU
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
BULUNMADI

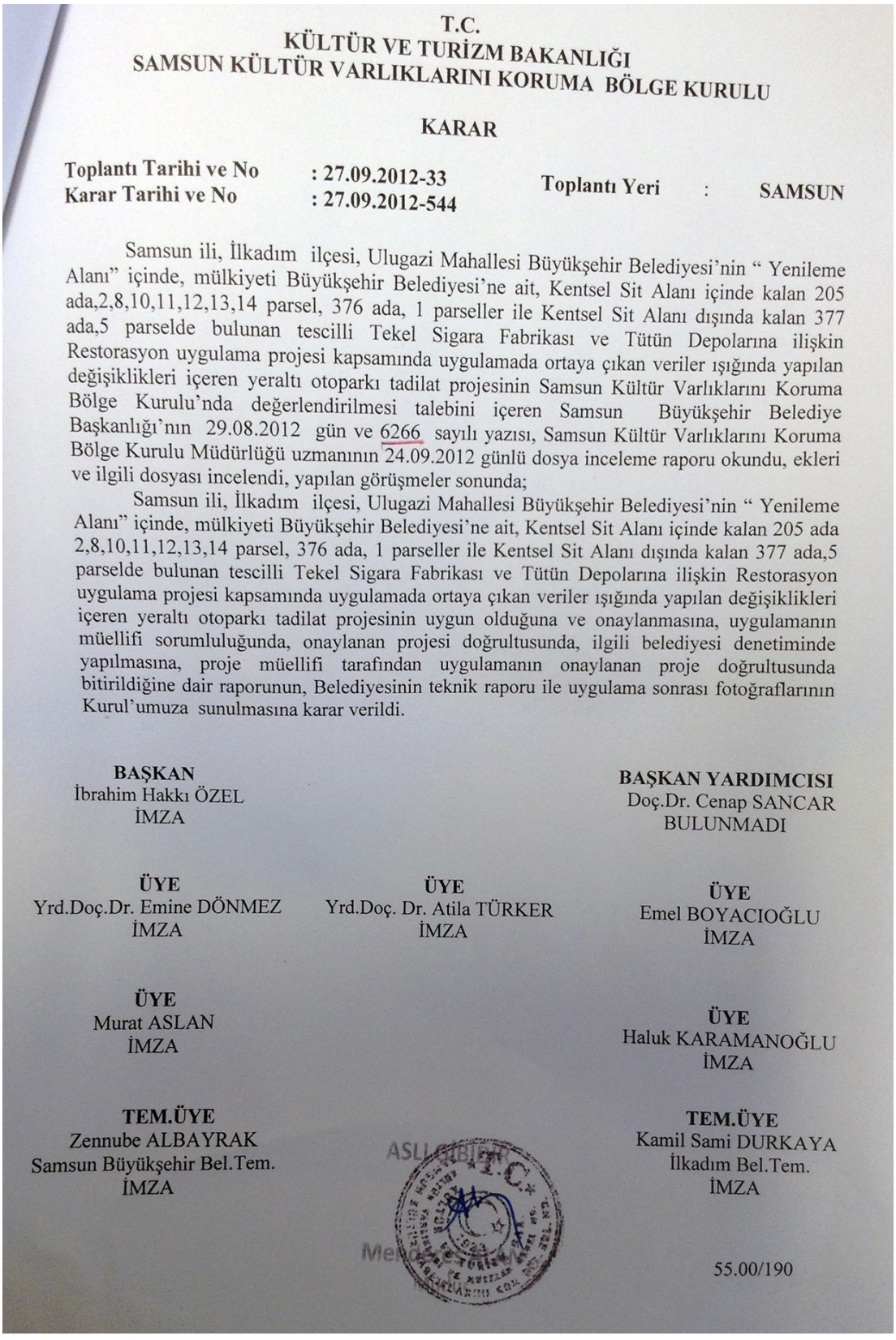
ÜYE
Haluk KARAMANOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
K.Sami DURKAYA
İlkadım Bel.Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.23 : Koruma Kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 27.09.2012-33 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 27.09.2012-544

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi Büyükşehir Belediyesi'nin " Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, Kentsel Sit Alanı içinde kalan 205 ada,2,8,10,11,12,13,14 parsel, 376 ada, 1 parseller ile Kentsel Sit Alanı dışında kalan 377 ada,5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin Restorasyon uygulama projesi kapsamında uygulamada ortaya çıkan veriler ışığında yapılan değişiklikleri içeren yeraltı otoparkı tadilat projesinin Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda değerlendirilmesi talebini içeren Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın 29.08.2012 gün ve 6266 sayılı yazısı, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanının 24.09.2012 günlü dosya inceleme raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun ili, İlkadım ilçesi, Ulugazi Mahallesi Büyükşehir Belediyesi'nin " Yenileme Alanı" içinde, mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ait, Kentsel Sit Alanı içinde kalan 205 ada 2,8,10,11,12,13,14 parsel, 376 ada, 1 parseller ile Kentsel Sit Alanı dışında kalan 377 ada,5 parselde bulunan tescilli Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depolarına ilişkin Restorasyon uygulama projesi kapsamında uygulamada ortaya çıkan veriler ışığında yapılan değişiklikleri içeren yeraltı otoparkı tadilat projesinin uygun olduğuna ve onaylanmasına, uygulamanın müellifi sorumluluğunda, onaylanan projesi doğrultusunda, ilgili belediyesi denetiminde yapılmasına, proje müellifi tarafından uygulamanın onaylanan proje doğrultusunda bitirildiğine dair raporunun, Belediyesinin teknik raporu ile uygulama sonrası fotoğraflarının Kurul'umuza sunulmasına karar verildi.

BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr. Cenap SANCAR
BULUNMADI

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Emine DÖNMEZ
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Atila TÜRKER
İMZA

ÜYE
Emel BOYACIOĞLU
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

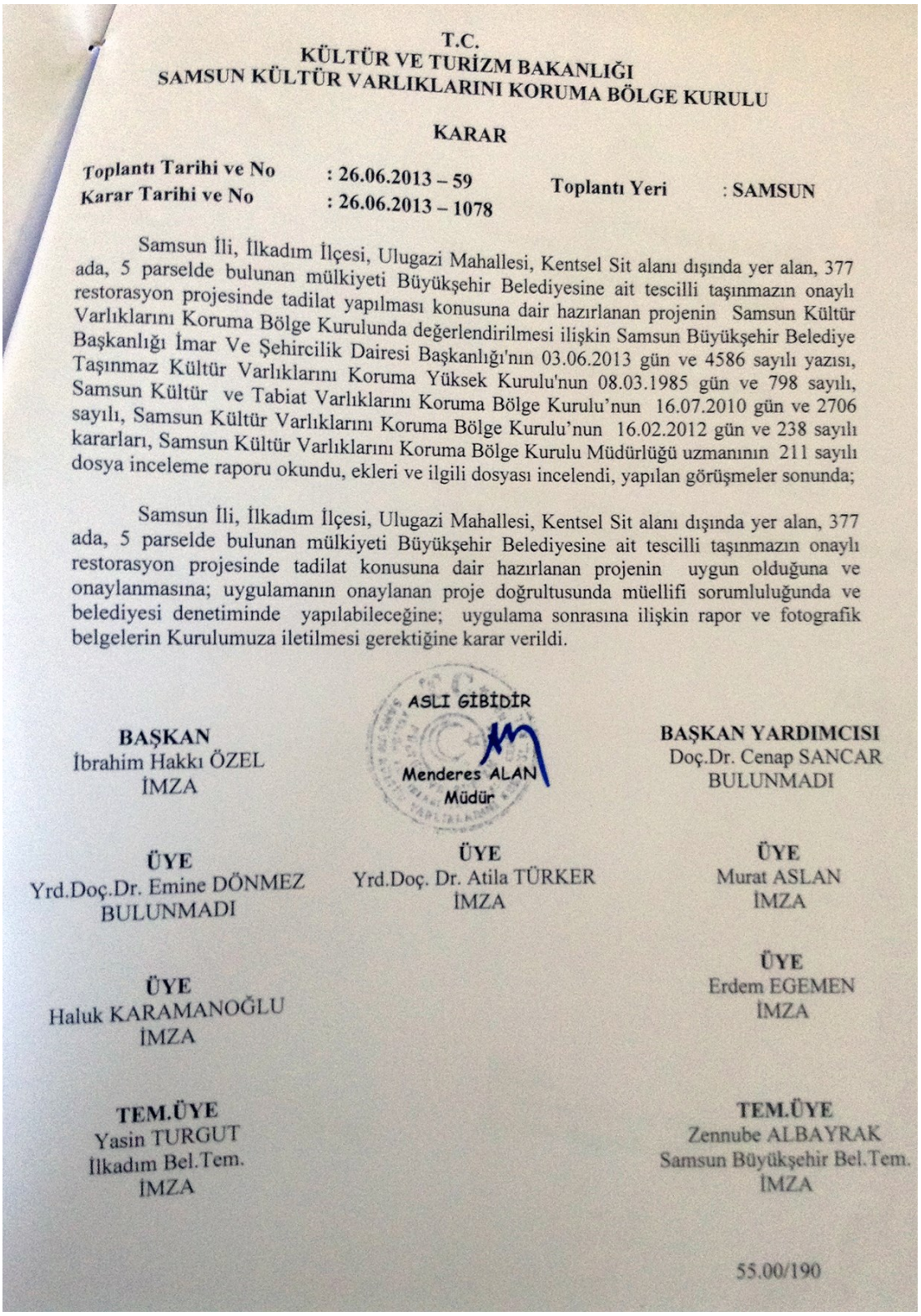
ÜYE
Haluk KARAMANOĞLU
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Kamil Sami DURKAYA
İlkadım Bel.Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.24 : Koruma Kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 26.06.2013 – 59 Toplantı Yeri : SAMSUN
Karar Tarihi ve No : 26.06.2013 – 1078

Samsun İli, İlkadım İlçesi, Ulugazi Mahallesi, Kentsel Sit alanı dışında yer alan, 377 ada, 5 parselde bulunan mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait tescilli taşınmazın onaylı restorasyon projesinde tadilat yapılması konusuna dair hazırlanan projenin Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunda değerlendirilmesi ilişkin Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar Ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın 03.06.2013 gün ve 4586 sayılı yazısı, Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 08.03.1985 gün ve 798 sayılı, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.07.2010 gün ve 2706 sayılı, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.02.2012 gün ve 238 sayılı kararları, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanının 211 sayılı dosya inceleme raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Samsun İli, İlkadım İlçesi, Ulugazi Mahallesi, Kentsel Sit alanı dışında yer alan, 377 ada, 5 parselde bulunan mülkiyeti Büyükşehir Belediyesine ait tescilli taşınmazın onaylı restorasyon projesinde tadilat konusuna dair hazırlanan projenin uygun olduğuna ve onaylanmasına; uygulamanın onaylanan proje doğrultusunda müellifi sorumluluğunda ve belediyesi denetiminde yapılabileceğine; uygulama sonrasına ilişkin rapor ve fotografik belgelerin Kurulumuza iletilmesi gerektiğine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Menderes ALAN
Müdür

BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr. Cenap SANCAR
BULUNMADI

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Emine DÖNMEZ
BULUNMADI

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Atila TÜRKER
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Haluk KARAMANOĞLU
İMZA

ÜYE
Erdem EGEMEN
İMZA

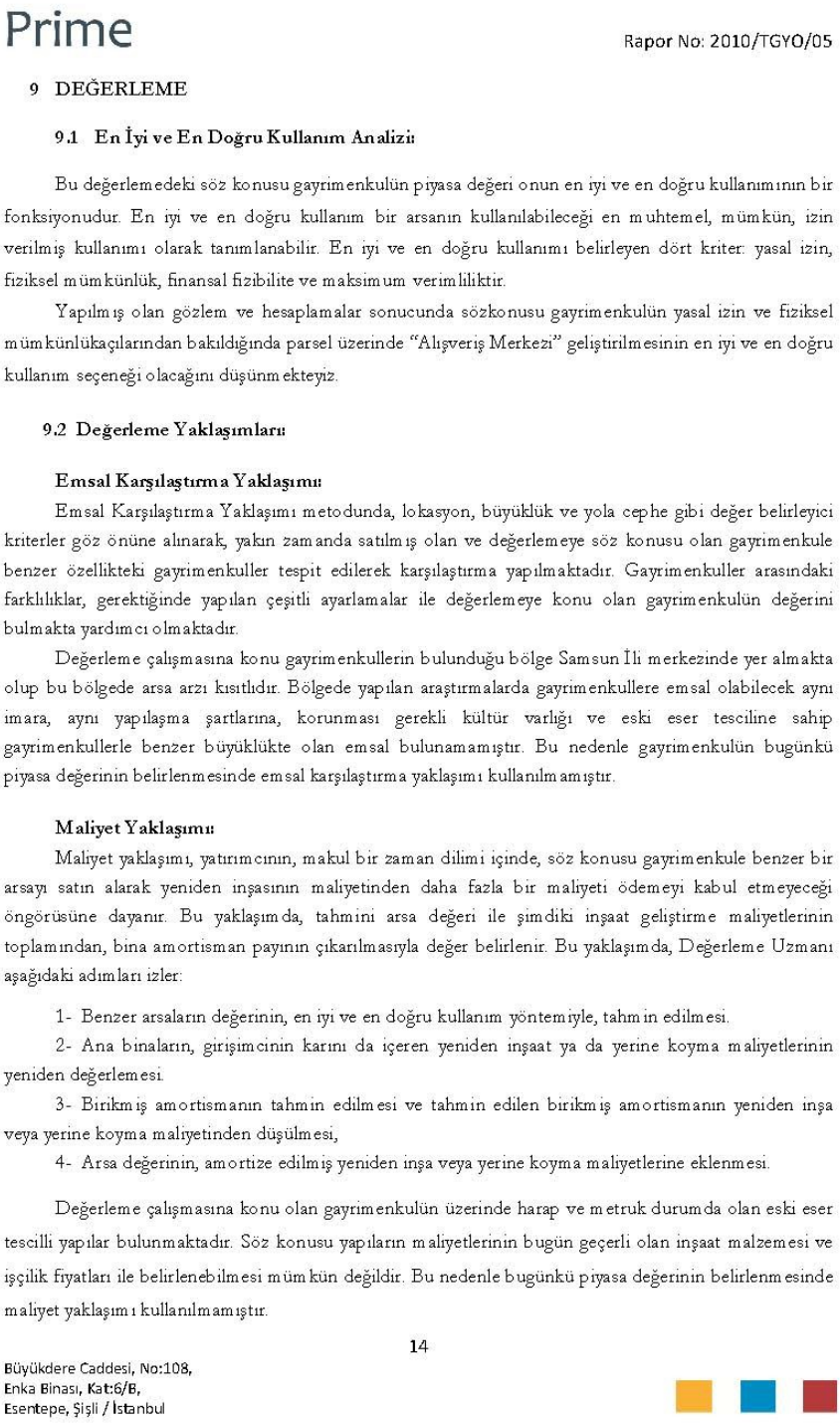
TEM.ÜYE
Yasin TURGUT
İlkadım Bel.Tem.
İMZA

TEM.ÜYE
Zennube ALBAYRAK
Samsun Büyükşehir Bel.Tem.
İMZA

55.00/190

Şekil A.25 : Koruma Kurulu kararı

EK B

Prime

Rapor No: 2010/TGYO/05

9 DEĞERLEME

9.1 En İyi ve En Doğru Kullanım Analizi:

Bu değerlemedeki söz konusu gayrimenkulün piyasa değeri onun en iyi ve en doğru kullanımının bir fonksiyonudur. En iyi ve en doğru kullanım bir arsanın kullanılabileceği en muhtemel, mümkün, izin verilmiş kullanımı olarak tanımlanabilir. En iyi ve en doğru kullanımı belirleyen dört kriter: yasal izin, fiziksel mümkünlük, finansal fizibilite ve maksimum verimliliktir.

Yapılmış olan gözlem ve hesaplamalar sonucunda sözkonusu gayrimenkulün yasal izin ve fiziksel mümkünlükaçılarından bakıldığında parsel üzerinde "Alışveriş Merkezi" geliştirilmesinin en iyi ve en doğru kullanım seçeneği olacağını düşünmekteyiz.

9.2 Değerleme Yaklaşımları:

Emsal Karşılaştırma Yaklaşımı:

Emsal Karşılaştırma Yaklaşımı metodunda, lokasyon, büyüklük ve yola cephe gibi değer belirleyici kriterler göz önüne alınarak, yakın zamanda satılmış olan ve değerlemeye söz konusu olan gayrimenkule benzer özellikteki gayrimenkuller tespit edilerek karşılaştırma yapılmaktadır. Gayrimenkuller arasındaki farklılıklar, gerektiğinde yapılan çeşitli ayarlamalar ile değerlemeye konu olan gayrimenkulün değerini bulmakta yardımcı olmaktadır.

Değerleme çalışmasına konu gayrimenkullerin bulunduğu bölge Samsun İli merkezinde yer almakta olup bu bölgede arsa arzı kısıtlıdır. Bölgede yapılan araştırmalarda gayrimenkullere emsal olabilecek aynı imara, aynı yapılaşma şartlarına, korunması gerekli kültür varlığı ve eski eser tesciline sahip gayrimenkullerle benzer büyüklükte olan emsal bulunamamıştır. Bu nedenle gayrimenkulün bugünkü piyasa değerinin belirlenmesinde emsal karşılaştırma yaklaşımı kullanılmamıştır.

Maliyet Yaklaşımı:

Maliyet yaklaşımı, yatırımcının, makul bir zaman dilimi içinde, söz konusu gayrimenkule benzer bir arsayı satın alarak yeniden inşasının maliyetinden daha fazla bir maliyeti ödemeyi kabul etmeyeceği öngörüsüne dayanır. Bu yaklaşımda, tahmini arsa değeri ile şimdiki inşaat geliştirme maliyetlerinin toplamından, bina amortisman payının çıkarılmasıyla değer belirlenir. Bu yaklaşımda, Değerleme Uzmanı aşağıdaki adımları izler:

1- Benzer arsaların değerinin, en iyi ve en doğru kullanım yöntemiyle, tahmin edilmesi.

2- Ana binaların, girişimcinin karını da içeren yeniden inşaat ya da yerine koyma maliyetlerinin yeniden değerlemesi.

3- Birikmiş amortismanın tahmin edilmesi ve tahmin edilen birikmiş amortismanın yeniden inşa veya yerine koyma maliyetinden düşülmesi,

4- Arsa değerinin, amortize edilmiş yeniden inşa veya yerine koyma maliyetlerine eklenmesi.

Değerleme çalışmasına konu olan gayrimenkulün üzerinde harap ve metruk durumda olan eski eser tescilli yapılar bulunmaktadır. Söz konusu yapıların maliyetlerinin bugün geçerli olan inşaat malzemesi ve işçilik fiyatları ile belirlenebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle bugünkü piyasa değerinin belirlenmesinde maliyet yaklaşımı kullanılmamıştır.

14

Büyükdere Caddesi, No:108,
Enka Binası, Kat:6/B,
Esentepe, Şişli / İstanbul

Şekil B.1: Samsun Tekel Fabrikası ile ilgili Torunlar GYO tarafından yaptırılan Prime değerlendirme raporu, 2010

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Tuba Özkan

Doğum Yeri ve Tarihi: 04.11.1989 Samsun

Adres: Sultantepe Mah.Kirişçi Çık. Sk. No: 25/2 Daire 3 Üsküdar, İstanbul

E-Posta:tubaozkantuba@gmail.com

Lisans: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Özdemir E., Özkan T., 2014. Tekinsiz Bir Müphem Alan; Yedikule Gazhanesi. İKSV İstanbul Tasarım Bienali Akademi Programı, IAPS-CSBE Network Etkinlikleri Dizisi, "Bır 'Palimpsest' Kent Olarak Istanbul'da Gelecek Artık Eskisi Gibi Değil" konulu Makale Seçkisi (Eşdeğer Ödül), 5 Aralık, 2014 İstanbul, Türkiye